

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΕΙΡΑ Α, ΑΡ 8

ΜΑΝΟΛΗ Α. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

Λεξιλογικές Ασκήσεις

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

Λεξιλογικές Ασκήσεις

ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΣΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

Λεξιλογικές Ασκήσεις

ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

ΤΡΙΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΑΝΑΤΥΠΩΜΕΝΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

1965

ΙΣΤ
ΝΕΑ
1965

Μανώλης Τριανταφυλλίδης
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Λεξικό
ΣΕΙΡΑ Α, ΑΡ. 8 *Εκδοχή*

Μανώλης Τριανταφυλλίδης

ΜΑΝΟΛΗ Α. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

Λεξιλογικές Ασκήσεις

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

Για την Μέση Εκπαίδευση
ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΣΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

Αρ. Βιβ. 17716

Βιβλίο του Μαθητή

ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

Τρίτη Έκδοση

ΤΡΙΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΑΝΑΤΥΠΩΜΕΝΗ

Ανατυπωμένη

Καμωφλάς

Οκτώβριος 1965

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

1965

17716

Λ Ε Ξ Ι Λ Ο Γ Ι Κ Ε Σ Α Σ Κ Η Σ Ε Ι Σ

Λεξιλογικές ασκήσεις

Λεξιλογικές ασκήσεις

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Π Ρ Ω Τ Ο

ΣΥΝΩΝΥΜΑ
 Συνώνυμα ονομάζονται οι λέξεις που έχουν την ίδια περιπού σημασία μεταξύ τους: *απλώνω - ξαπλώνω - τεντώνω*. Είναι σπάνιες σε μιὰ γλώσσα οι λέξεις που σημαίνουν τὸ ἴδιο ἀκριβῶς, ἐκτὸς βέβαια ἀν λογαριάσωμε ἐκεῖνες ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τὰ διάφορα ἰδιώματά της, ὅπως λ.χ. ἀχλάδι - ἀπίδι, κοντάλι - χουλιάρι.

Τὰ συνώνυμα ἐκφράζουν ἔννοιες συγγενικῆς ἢ τὴν ἴδια ἔννοια μὲ μικρὲς διαφορῆς ἢ ἀποχρώσεις. Ἔτσι τὸ βλέπω εἶναι ἡ γενικὴ ἐκφραση γιὰ τὴν ὄραση, γιὰ ὅ,τι αἰσθανόμαστε μὲ τὰ μάτια: ὁ τυφλὸς δὲ βλέπει. Τὸ κοιτάζω σημαίνει στρέφω τὴν προσοχή μου μὲ τὸ σκοπὸ νὰ δῶ κάτι: κοιτάζω μὰ δὲ βλέπω ὅταν κοιτάξης μὲ προσοχή θὰ δῆς ἕνα *μαντριδάκι*. Τὸ ἴδιο, ἴσως καὶ λίγο πὺδ δυνατά, σημαίνει καὶ τὸ παρατηρῶ, ποὺ προϋποθέτει κάποια παρακολούθηση: δὲν παρατήρησα τίποτε. Τὸ διακρίνω ἔχει τὴ σημασία τοῦ ξεχωρίζω· μπορεῖ κανεὶς νὰ κοιτάξῃ, νὰ παρατηρῇ κάπου, καὶ ὅμως νὰ μὴ διακρίνῃ τίποτε.

Ἄλλο παράδειγμα ἔχομε μὲ τὰ συνώνυμα *λάβραο, παντιέρα, σημαία, φιλάντρα, φλάμπουρο*. Σημαία εἶναι ἡ γενικὴ λέξη· σημαίνει κομμάτι ἀπὸ πανί ἢ ἄλλο ὕφασμα, ποὺ κορμιέται σ' ἕνα κοντάρι καὶ ἔχει τὰ χρώματα καὶ τὰ ἐμβλήματα τοῦ ἔθνους ποὺ συμβολίζει ἢ ἑνὸς ἄλλου ὀμαδικοῦ ἰδανικοῦ. Τὸ *λάβραο* εἶναι ἀπὸ ὕφασμα πολυτέλειας, ποὺ ὑψώνεται στὴν ἐκκλησία σὲ κοντό, μὲ ἱερῆς παραστάσεις, ζωγραφισμένες ἢ ποικιλμένες· λέγεται καὶ γιὰ ἄλλες ἰδιαιτέρες σημαίες, καὶ ποιητικὰ γιὰ κάθε σημαία. Τὸ *φλάμπουρο* εἶναι σημαίτσα ἀπὸ μαντίλι ἢ ἄλλο ὕφασμα, ποὺ μπαίνει σὲ κοντάρι τὴ μέρα τοῦ γάμου. Ἡ *φιλάντρα* εἶναι ἡ στενόμακρη σημαίτσα τοῦ καταρτιοῦ. *Παντιέρα* εἶναι κυρίως ἡ σημαία τοῦ ναυτικοῦ, εἶναι ὅμως λέξη ποὺ ἀπαρχαιώθηκε σήμερα, ἀλλὰ διατηρήθηκε σὲ μερικῆς φράσεις, καθὼς λ.χ. *σήκωσε δική του παντιέρα, ὁ καθέννας ἔχει τὴν παντιέρα του*.

Σὲ τέτοια παραδείγματα μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ὑπάρχει ἀνάμεσα στὰ συνώνυμα οὐσιαστικὴ διαφορά. Οὐσιαστικὴ διαφορά μποροῦμε ἀκόμη νὰ ποῦμε πὼς ὑπάρχει ἀνάμεσα σὲ λέξεις ποὺ παρουν-

Σε' εἶσοι ἀπαραδείγματα μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι εἶναι εἰσὸς

σιάζουν διαφορά βαθμού, στην ένταση του έκφραζομένου: λιθάρι - κοτρούνη, ψηλός - τετραψηλός, πιάνω - αδράχνω.

*Άλλες πάλι συνώνυμες λέξεις, ιδίως επίθετα, έχουν, μπορούμε να πούμε, την ίδια σημασία, μόνο που την εκφράζουν διαφορετικά, με το χρωματισμό που δίνουν: ρηχός - άβαθος, τελείωσε - πέθανε.

Με όλες τις διαφορές που μπορεί να έχουν τα συνώνυμα μεταξύ τους, μπορούμε σε μερικές περιπτώσεις να μεταχειριστούμε το ένα στη θέση του άλλου συνήθως όμως πρέπει κάθε φορά να συλλογιστούμε για να βρούμε τη λέξη που ταιριάζει καλύτερα σ' εκείνο που θέλουμε να πούμε.

Προσέχοντας τα συνώνυμα της γλώσσας μας μαθαίνουμε καλύτερα τον πλούτο που κρύβεται σ' αυτά και έτσι βαθναινε το λεξιλόγιό μας και ύξνεται η σκέψη μας. Να ξέρης κάτι και να ξέρης πώς θά το πής είναι δυό πράματα πολύ δεμένα μεταξύ τους. Τα συνώνυμα — λέξεις με την ίδια περίπου σημασία — και τ' αντίθετα — λέξεις με αντίθετη σημασία — μās βοηθοῦν και τὰ δυό τους να ξεχωρίζωμε έννοιες και να εκφράζωμε αποχρώσεις. Δέν έχει ως τώρα γίνει αυτό στη γλώσσα μας όσο έπρεπε και είναι ανάγκη να προσέξωμε ξεχωριστά τὰ δυό αυτά κεφάλαια.

ΜΑΘΗΜΑ 1.

*Αφού διαβάσης προσεχικά την εξήγηση που δίνεται κάθε φορά για τα παρακάτω συνώνυμα, να συμπληρώσης στὰ παραδείγματα κάθε παύλα με τη λέξη που ταιριάζει στο νόημα.

Σημείωση.— Σε μερικά παραδείγματα, εκτός από την παύλα που πρόκειναι ν' αντικατάστασης, σημειώνεται και μιὰ παχιά τελεία (.). Αυτή μπαίνει όταν πρόκειται για άρθρα, ουσιαστικά ή επίθετα που θά τὰ συμπληρώσης κατά το γένος που θά ταιριάζη στο συνώνυμο.

Στὰ παρακάτω μαθήματα τ' άρθρα τόν, την, ή προσωπική άντωνυμία την και τó άρνητικό δέν θά γραφτοῦν χωρίς τó τελικό ν, όταν τó άπαιτη τó άρχικό σύμφωνο της άκόλουθης λέξης που θά βάλης.

Τσόφλι, φλούδα.

Φλούδα είναι τó έξωτερικό περίβλημα του κορμού των δέντρων, των κλωναριών και άκόμη πολλών καρπών, όταν τó έχουν σχετικά μαλακό. Τσόφλι λέγεται τó έξωτερικό περίβλημα των αυγών και μερικών καρπών που τó έχουν σκληρότερο.

Με . — των νεραντζιών μπορούμε να κάμωμε νόστιμο γλυκό. Ποιός έσπασε καρύδια και άφησε στη μέση τ. — ; Είναι καλό ν' άνακατεύης με τó φαγητό των πουλερικών και λίγ. ψιλοκοσκινισμέν . — από τ' αυγό τους. Τό πλατάνι μαζεύει όλη τη ζωή του πίσω από τ. — του κορμού του.

Βάθος, βυθός, βύθος, βύθισμα.

Βάθος είναι ή άπόσταση από την επιφάνεια ως τόν πάτο ή τόν πυθμένα, ή από την είσοδο ως (βαθιά) μέσα σε μιὰ κοιλότητα, μιὰ σπηλιά κτλ. Ό βυ-

θός έχει πιά περιορισμένη έννοια λέγεται για τή στερεή κοίτη θάλασσας, ποταμιού, λίμνης ή και για τὰ χαμηλότατα στρώματα τής θάλασσας. *Βύθος* λέγεται για τὰ στρώματα αυτά, ιδίως στον πληθυντικό, αλλά και για τὸ λήθαργο. *Βύθισμα* είναι τὸ βάθος τοῦ καραβιοῦ κάτω ἀπὸ τήν ἐπιφάνεια τής θάλασσας ὡς τήν καρίνα.

Αὐτὸ τὸ πηγάδι εἶναι πού έχει τὸ μεγαλύτερο —. Τ. — τής πύμνης εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ τής πλώρης. — τής θάλασσας εἶναι ἀλλοῦ ὄλο ἄμμος, ἀλλοῦ πηλός, ἀλλοῦ χαλκία, φυτὰ ἢ κοχύλια. Ἄνησυχήσαμε ὅταν εἶδαμε τὸν ἄρρωστο νὰ πέφτη σέ —.

Σκύψε νὰ δῆς τή ρίζα σου στῆς θάλασσας τὰ — (Βαλαωρίτης).

Βραδιά, βράδυ.

Καὶ οἱ δυὸ αὐτὲς λέξεις ἀναφέρονται στῆς ἴδιες ὥρες. Ἐνῶ ὁμως τὸ βράδυ μᾶς ἐξηγεῖ τὸ «πότε» ἐγίνε κάτι, δηλ. προσδιορίζει χρονικά, ἢ βραδιά ἀναφέρεται μᾶλλον στὴν ἔκταση τής ὥρας, σὸ περιεχόμενό της. Ἡ βραδιά μπορεί ν' ἀπλωθῆ και πέρα ἀπὸ τὸ βράδυ.

Καλύτερα νὰ ἰδωθοῦμε τὸ πρῶι παρὰ τὸ *πέρασε* ἐξαισι. *πέρασε* ἄρασε χτές! Θὰ σέ περιμένω αὔριο τ. *πέρασε* ἔξι. Τὸ κέφι τ. *πέρασε* ἦταν ἔκτακτο. Τὸ στερντ τ. *πέρασε* στὴν ἀκρογιαλιά. Περνοῦσε ἀπὸ τὸ σπῆτι μου κάθε — τὴν ἴδια ὥρα.

Εἶχαν φωνὴ κείν. τ. *πέρασε* τὰ δέντρα, ἢ χλόη, τὰ νερά (Μαλακίας).

Διαμονή, ἔδρα, κατοικία.

Κατοικία εἶναι τὸ μέρος, ὁ δρόμος, συνήθως και ἢ πόλη ἢ τὸ χωριό, ὅπου κάθεται, κατοικεῖ κανεῖς. *Ἐδρα* λέγεται ὁ τόπος ὅπου μένει, ἐδρεύει ἕνας υπάλληλος, ἢ ὅπου λειτουργεῖ μία δημοσία ἀρχή, ἕνα ὑποκατάστημα μιᾶς Ἐταιρείας κτλ. *Διαμονή* εἶναι ὁ τόπος ὅπου μένει κανεῖς προσωρινά.

Ἡ νομαρχία Λακωνίας έχει τὴν — τῆς στῆ Σπάρτη. Εἶναι μοναδικὴ ξεκούραση τὸ καλοκαίρι ἢ — στὴν ἐξοχή. Λεῖπει συχνά σέ ταξίδια, μὰ τὴν — του τὴν έχει σὸ Μεσολόγγι. Οἱ περισσότερες ἐλληνικὲς τράπεζες ἔχουν τὴν — τους στὴν Ἀθήνα μὲ ὑποκαταστήματα σὲ ἄλλες πόλεις. Οἱ Σαρακατασαναῖοι δὲν ἔχουν μόνιμη —. Τὸ Σαραντάπηχο εἶναι ἀπὸ τίς καλύτερες θερινές — πού ἔχομε στὰ βουνὰ τής Ἑλλάδας.

Κενοτάφιο, κιβούρι, μασωλεῖο, μνήμα, μνημεῖο, τάφος.

Τάφος εἶναι ἢ γενικότερη λέξη εἶναι τὸ μέρος ὅπου *τάφηκε* κανεῖς και μένει θαμμένος. Εἰδικότερα λέγεται αὐτὸ και *μνήμα*, τὸ μέρος ὅπου ὁ νεκρός εἶναι θαμμένος μὲ τὸ σταυρὸ σὸ ὕψωμα ἢ τὴν πλάκα πού ἀναγράφει τ' ὄνομά του.

Τὸ μονοπάτι μ' ἔβγαλε σ' ἕνα οἰμοκλησάκι, πού 'ταν τὰ μνήματα πολλά, πολλά και ἀντρεωμένα (Σημ.).

Ὅταν ὑπάρχει σὸν τάφο κάποιο χτίριο για τιμὴ τοῦ νεκροῦ μπορεί νὰ ὀνομαστῆ *μνημεῖο*, λέξη πού συνηθίζεται και για ἄλλα χτίρια ὡραῖα και με

γαλόπρεπα, ιδίως τῆς ἀρχαίας τέχνης. *Μαυσωλεῖο* ὀνομάζεται τάφος μνημειακός, μ' ἐξαιρετικὴ μεγαλοπρέπεια, στὴ μνήμη ἐνὸς νεκροῦ¹. *Κιβούρι* εἶναι λέξι ἀπαρχαιωμένη πιά, ποὺ συνηθίζεται στὴν πόιση γιὰ τὸ μνήμα. *Κενοτάφιο* εἶναι τάφος γιὰ τιμὴ ἐνὸς νεκροῦ ποὺ δὲ βρέθηκε ὁμως τὸ σῶμα του ἢ ποὺ ἔχει ταφῆ σὲ ἄλλο μέρος.

Τῶν δοξασμένων ἀντρῶν, εἶπε ὁ Θουκυδίδης, κάθε γῆ εἶναι — . Ἕλληνες στρατιῶτες ἔχουν βρῆ τ. — τους στὴ Μακεδονία, στὴν Ἥπειρο, στὴν Ἀλβανία, στὴ Μικρὴ Ἀσία καὶ στὴν Ἰταλία. Μαθαίνομε ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα πῶς ἀφοῦ οἱ συνοδοιπόροι του ἔθαψαν ὅπως μπόρεσαν τοὺς νεκρούς, ἔκαμαν γιὰ ὄσους δὲν τοὺς βρῆκαν ἓνα μεγάλο — καὶ ἔριξαν ἀπάνω του στεφάνια. Στὸ νεκροταφεῖο τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας, τὸν Κεραμεικὸ, ἀπόμειναν ὡς σήμερα ἀκόμη πολλ. — . Στὰ νεκροταφεῖα τῶν πόλεων βλέπομε κάθε εἶδος — , ἀπὸ τ. πιδ φτωχ. — , μὲ τὸν ξύλινο σταυρὸ τους, ὡς τ. πιδ πλοῦσι., μαρμάριν. — .

Καὶ βγάλτε τὰ χαντζάρια σας, φκιάστε μ' ὦριδ — .

νά 'ναι πλατ. γιὰ τ' ἄρματα, μακρ. γιὰ τὸ κοντάρι (βλ.μ.)-

Νικῶ, ὑπερνικῶ.

Νικοῦμε τὸν ἐχθρὸ σὲ μάχες ἀλλὰ καὶ *ὑπερνικοῦμε* ἐμπόδια ποὺ βρίσκομε στὸ δρόμο μας.

Στὸ Μαραθῶνα —σαν οἱ Ἕλληνες τοὺς Πέρσες. Ποτὲ δὲν ἡσυχάζει ὁ ἄνθρωπος : μόλις —ση ἓνα ἐμπόδιο, βάζει μπροστά του ἄλλο δυσκολώτερο. Χρειαστήκε νά — σωμε μεγάλες δυσκολίες ὥσπου νά φτάσωμε ἐκεῖ ποὺ εἴμαστε.

Ξεπερνῶ, προηγοῦμαι.

Μὲ τὸ *προηγοῦμαι* διαπιστώνεται μιὰ κατάσταση ἐνῶ στὸ *ξεπερνῶ* ὑπάρχει συνήθως ἡ ἔννοια τῆς ἀμιλλας.

Ὅταν δύο παραβαγίνουν στὸ τρέξιμο μπορεῖ νά — κανεὶς ἐκεῖνον ποὺ στὴν ἀρχή — . Μὲ τὴν ἐργασία καὶ μὲ τὴν ἐπιμονὴ κατόρθωσε νά — ὄλους τοὺς ὀμοτέχνους του. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ — καὶ ἀκολουθεῖ τὸ κύριο σῶμα.

Ἀποκαλύπτω, ξεσκεπάζω.

Οἱ δύο αὐτὲς λέξεις ἔχουν τὴν ἴδια σημασία, μὲ τὴ διαφορὰ πὼς τὸ *ξεσκεπάζω* συνηθίζεται προπάντων γιὰ πράγματα τῆς ζωῆς ποὺ νιώθομε μὲ τὶς αἰσθήσεις μας, ἐνῶ τὸ *ἀποκαλύπτω* λέγεται μόνο μεταφορικὰ.

1. *Μαυσωλεῖο* πρωτοονομάστηκε ὁ τάφος ποὺ ἔστησε στὴν Ἀλικαρνασσὸ ἡ Ἀρτεμισία στὸν ἄντρα της, τὸν Πέρση Μαύσωλο, σατυράτη τῆς Καρίας. Εἶχε ἐξαιρετικὴ μεγαλοπρέπεια τὸν στόλισαν οἱ μεγάλοι Ἕλληνες καλλιτέχνες τῆς ἐποχῆς καὶ λογαριαζόταν ἓνα ἀπὸ τὰ ἑπτὰ θαύματα τοῦ κόσμου. Καθὼς μᾶς ἀνιστορεῖ ὁ Πausanias, εἶχε κάμει πολλὴ ἐντύπωση στοὺς Ρωμαίους, ποὺ «μεγάλως δὴ τι αὐτὸν (τὸν τάφον) θαυμάζοντες τὰ παρὰ σφίσιν ἐπιφανῆ μνήματα Μαυσώλεια ὀνομάζουσιν» (8.16.4).

Μην τὸ — ης τὸ μωρό, γιατί θά κρυσώη. Ἐναγκάστηκε νά μάς — η ἕνα μυστικό πού εἶχε μείνει κρυφό γιά χρόνια.

Βουτῶ, βυθίζω.

Χωρίς νά μπορούμε νά χωρίσωμε μέ ἀκρίβεια τή χρήση τους μπορούμε νά πούμε πώς τὸ βουτῶ, πολύ συχνότερα ἀπὸ τὸ βυθίζω, συνηθίζεται σέ ὄλες τις κυριολεξίες, ἐνῶ τὸ βυθίζω λέγεται μεταφορικά σέ πνευματικότερες ἔννοιες, καθὼς καὶ γιά τὸν ἄρρωστο πού ἔπεσε σέ λήθαργο, σέ βύθος.

Χωρίς νά θέλη^ε στή θάλασσα, τὸν βρήκα^ω — μένο σέ συλλογή. Ἐτά δάχτυλα στή σάλτσα. Ἦζε^ω ὡς τή μέση στό ποτάμι. Ἦταν πιά — μένος καὶ δέν ἄκουε.

ΜΑΘΗΜΑ 2.

Νά βρῆς ἀπὸ τρία συνώνυμα γιά καθεμιὰ ἀπὸ τις παρακάτω λέξεις.

ἄκακος	αὐγή	δουλειά	μόνος
ἀναβροχιά	γελῶ	εὐχарιστημένος	μουσκεύω
ἀνόητος	γιαλός	θάρρος	σήμαντρο
ἀσπλαχνός	γυρεύω	λύπη	χαρά.

ΜΑΘΗΜΑ 3.

Ξεχωριστή κατηγορία παρουσιάζουν μέ τὰ πολλά τους συνώνυμα λέξεις πού ἀναφέρονται σέ ιδιότητες ἀνθρώπινες, σωματικές ἢ ψυχικές, ἢ σέ μερικές πράξεις πού καὶ αὐτὲς μάς κάνουν νά τις προσέχωμε καὶ νά τις σχολιάζωμε, ὅπως λ.χ. ὅταν πρόκειται γιά ἕνα χοντρὸ ἄνθρωπο ἢ γιά «ξύλο» πού ἔφαγε κάποιος... ἢ ἔμεῖς οἱ ἴδιοι. Τὰ συνώνυμα αὐτὰ συχνά δὲ διαφέρουν μεταξύ τους σέ τίποτε οὐσιαστικό, ἀλλὰ χρωματίζουν μόνο διαφορετικά τὴν ἔννοια πού ἐκφράζουν, εἴτε ὑπερβολικά, μεγαλώνοντας τὴν ιδιότητα ἢ πράξη (λ.χ. τη-λεγραφόξυλο, γιά ἕναν ψηλὸ ἄνθρωπο) εἴτε κάποτε πειραχτικά (τοῦ τῆς ἔβρε-ξαν, ἀντὶ τὸν ἔδειραν), εἴτε καὶ εὐφημιστικά, γιά νά μὴν εἰπωθῆ καθαρή ἢ ἀλή-θεια (σφιχτός γιά νά μὴν πούμε φιλάργυρος, τσιγκούνης). Ἔτσι μπορούμε λ.χ. νά πούμε γιά μιὰ κοπέλα ψηλὴ πὼς εἶναι κυπαρίσι, καὶ γιά ἕνα χοντρὸ, ὄχι μόνο τὸ παχύς, γεμάτος, καλοθερμμένος παρὰ καὶ τὰ χοντρομαπαλᾶς ἢ χοντρομα-πάλας, πιθάρι, βαρέλι, τουλούμι, ὀδοστρωτήρας καὶ πολλά ἄλλα.

Γιά καθεμιὰ ἀπὸ τις παρακάτω λέξεις νά βρῆς τέσσερα συνώνυμα (μπορεῖ ν' ἀπαρτίζεται ἕνα τους καὶ ἀπὸ δλόκληρη φράση).

δέρνω, κοντός, κουτός, μεθυσμένος, λιγνός, πρόσωπο, τρελός, τυ-φλός, ψηλός, φιλάργυρος.

ΜΑΘΗΜΑ 4.

Ξεχωριστή ἀγάπη γιά τὰ συνώνυμα ἔχει ὁ λαός, ὅπως δείχνεται ἀπὸ τις παροιμίες καὶ τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Συχνά ἔχομε' σ' αὐτὰ ἢ λέξεις ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα, πού ἐκφράζουν ἀκριβῶς τὸ ἴδιο, ἢ ἄλλες συνώνυμες. Ἀνάλογα πα-ραδείγματα βρῖσκομε καὶ στή λογοτεχνία. Ἔτσι ἀποχτᾶ ἢ ἐκφραση περισσό-τερη δύναμη.

Ν' αντικατάστησης τις παύλες στ' ακόλουθα παραδείγματα μ' ένα συνώνυμο της λέξης που τυπώνεται με πλάγια γράμματα ¹.

'Αλλοῦ βροντᾶνε τὸ νερὸ κι ἄλλοῦ — αἶε ὁ μῦλος. Κι, ἐγὼ κακὰ χερόβολα ² κι ἐσὺ ψυχρὰ —. Εἶναι μακριὰ στὴν —, εἶναι μακριὰ στὰ ξένα. — παιδί και ῥήγισσας ἀγγόνι. "Όλες οἱ νιές —, ὅλες παντρολογιούνται. Καί νὰ γιομίσῃ ἡ στράτα σου — και ῥόδα. 'Αντιλαλοῦν τὰ σήμαντρα, σημαίνουν . — . "Αν ἔχῃς — διάβαινε και ριζικό, περπάτει.

Παλιὸς — πέρασε κι ἔσβησε· καινούριος ντυνιάς ἀνεστήθηκε και βασιλεῦει (Μυριθήλης).

'Αφκιαστο κι — τοῦ Χάρου δὲ σὲ δίνω (Παλαμᾶς).

Δὲν ἦταν ἀξαφνὴ ἀστραψιά. Τοῦτο συνέβη ἀργά, — (Βάρναλης).

"Αχ! τόσο λίγο νὰ βαστάξῃ τοῦτ' ἡ — κι ἡ πασχάλια (Βάρναλης).

Σὺ ποῦ ἔχεις κάλλη γιὰ — και χάρες γι' ἀντιπροίκια (Γρυπάρης).

ΜΑΘΗΜΑ 5.

Στ' ακόλουθα παραδείγματα ν' αντικατάστησης μὲ συνώνυμα τις λέξεις τις τυπωμένες με πλάγια γράμματα ¹.

Προτιμότερο λίγα και βέβαια παρὰ πολλὰ και ἀβέβαια. Σκέψου τὰ ἐπακόλουθα τῆς βίας σου. 'Η εὐδαιμονία δὲν εἶναι σταθερή. 'Ακούοντας ἀπότομα τῆ θλιβερῆ εἰδηση ἔμεινε ἀκίνητος σὰ μαρμαρωμένος. Πελεκημένα στὴν πέτρα, τὰ ἐπιτύμβια μνημεῖα κρατοῦν ἀσβηστη τῆ μνήμη τῶν νεκρῶν.

'Η ἀργία δημιουργεῖ τις στενοχώριες. 'Ο ποντικός χώθηκε στὴ φάκα και ἔφαγε τὸ φαρμάκι. Δὲν εἶναι κανεὶς ἱκανοποιημένος μὲ τῆ μοῖρα του. Μὲ τὴν τελευταία κακοχειμωνιά καταστράφηκε ἡ σοδειά. Τὰ πιὸ δμορφα λουλούδια δὲ φτάνουν γιὰ νὰ ἐξωραΐσουν τὸ σπίτι αὐτό.

Παιδάκι μου, τὸν πόνο σου ποῦ νὰ τὸν ἀπιθώσω; (μο:ρολόγι).

ΜΑΘΗΜΑ 6.

Νὰ συνδυαστῇ τὸ κάθε συνώνυμο σὲ μιὰ ταιριαστὴ μικρὴ φράση μὲ μιὰ ἀπὸ τις λέξεις ποῦ ἀκολουθοῦν σὲ παρένθεση ².

ἀδύνατος, ἀπαράδεχτος (ἀξίωση, διάσωση)

ἀνατολικός, ἀνατολίτικος, προσηλιακός (ἄνεμος, ζήτημα, κάμαρα, τραγούδι: νωχέλεια)

ἀνέλπιστος, ἀπροσδόκητος (ἐπιτυχία, εὐτυχία, θάνατος, συμφορά)

1. Στις ἀκόλουθες φράσεις τὰ συνώνυμα ποῦ θ' ἀναζητηθοῦν μορεῖ νὰ εἶναι και λέξεις ποῦ συνωνυμοῦν γιὰ τὸ νόημα ποῦ παίρνουν στὴ φράση, ἐνῶ ἡ συνωνυμία τους δὲν εἶναι τόσο μεγάλη.

2. Χερόβολο λέγεται ἡ δέσμη ἀπὸ στάχυα ποῦ χωρεῖ στὴ φούχτα. Τὸ συνώνυμο ποῦ λείπει σημαίνει κάτι ποῦ ἀπαρτίζεται ἀπὸ πολλὰ χερόβολα.

3. Μερικὰ παραδείγματα ἐπιδέχονται δύο λύσεις, κατὰ τὸ νόημα ποῦ θὰ δώσωμε στὴ λέξη στὴν παρένθεση ἡ και μὲ τὴν ἴδια σημασία: ἐντύπωση πρόσφαιη ἢ καινούρια, πένθος πρόσφατο ἢ και νέο, καπέλο καινούριο ἢ νέο (φόρεσε).

άνεξιτήλος, άσβηστος (θύμηση, μελάχι, μίσος, χρώμα)
 άλύγιστος, άσπλαχνος (θανειστής, κανόνας)
 άνοιχτικός, άνοιχτός (γιατρικό, δρόμος, πόρτα, σπίτι)
 άπλώνω, ξαπλώνω (άντίπαλος, άρρωστος, ρούχα, τραχανάς, χαλί, χέρι)⁴
 άργός, άσημος (άρνη, βήμα, δηλητήριο, μετάνοια, χειμώνας)
 άρκτηός, βόρειος, βορινός (πλάτος, κάμαρα, χώρα)
 άρρενωπός, άρσενικός (γυναίκα, παιδί, φυσιογνωμία)
 άρχαϊκός, άρχαίος, παλός (ιστορία, κρασί, τέχνη)
 άρρωστιάρικος, καχεκτικός, νοσηρός (ζώο, κρίση, κλίμα, σταφύλι)
 άυτόκρατορία, βασιλείο⁵ (της Αιγύπτου, της Γαλλίας του Μεγ. Ναπολέοντα)
 γκαρδιακός⁶, έγκάρδιος (άδερφός, ύποζοχή, φίλος, χαιρετισμός)
 διευθύνω, διοικώ, κυβερνώ (θέατρο, άπαρχία, λάος)²
 δραστικός, ένεργητικός, ένεργός (άνθρωπος, γιατρικό, συμμετοχή, ρήμα)
 έξωτικός, ξένος (γλώσσα, σκυλί, φυτό)³
 έπιδέξιος, έπιτήδειος (πολιτικός, τεχνίτης)
 έπίτιμος, τιμητικός, τίμιος (διαγωγή, προσδρία, τίτλος)
 έτήσιος, χρονιάρικος, χρονιάτικος (άπολογισμός, παιδί, προμήθεια)
 έπικήδειος, πένθιμος (λόγος, σκέψη)
 θησαυρίζει, συνάζει (τό μυρμήγκι, ο φιλάργυρος)
 λαμπερός, λαμπρός (άστρο, γιορτή, πέτρα, φωνή)
 μεσιακός, μεσιανός (θωμάτιο, κομμάτι γλυκού, πρόβατα, χωράφι)
 μεταμορφώνω, μετατρέπω (η Κίρκη τους συντρόφους του Όδυσσέα, ένα
 κλάσμα σε δεκαδικό αριθμό)
 καινούριος, νέος, πρόσφατος, φρέσκος (αυτό, άνάμνηση, έντύπωση, ιδέες,
 λουλούδι, μαχαίρι, πένθος, ψάρι)³
 νερούλιασμένος, νερούλος, νερωμένος, ύδάτινος (αυτό, κρασί, μυαλό, στήλη)
 συνοδεύω, συντροφεύω (τά τρόφιμα για να μην τα πάρουν, τό φίλο μου σπίτι του

ΜΑΘΗΜΑ 7.

Να βρης από τρία συνώνυμα για καθένα από τις παρακάτω λέξεις.

άναβροχιά	άπερίσκεπτος	κυρίως	προσπαθώ
άκατάβλητος	δείχνω	μετρώ	συνομιλία
άλλαγή	θάνατος	λάμψη	χρήματα
άπειθάρχης	καλόγερος	λέγω	χρήσιμος

4. Στα παραδείγματα αυτά οι λέξεις σε παρένθεση θα χρησιμοποιούν για άντικείμενα των οημάτων.

5. Το βασιλείο είναι κράτος περιορισμένο σ' ένα λαό και έχει συνήθως όμοιογένεια. Η άυτόκρατορία άπαρτίζεται από πολλούς λαούς με ποικιλία ανάμεσά τους.

6. Λέγεται και για τα παιδιά με ζωνούς και τους δυο γονείς <Σας όοκίζω, άγαλιασθήτε σάν άδελφια γκαρδιακά> (Σολωμος, Έθν. Ύμνος, στρ. 22).

ΜΑΘΗΜΑ 8.

Στ' ακόλουθα παραδείγματα, τὰ συνώνυμα εἶναι καταταγμένα μετὴν ἀληθινή-
τικῆ σειρᾶ. Νὰ τὰ κατατάξῃς κλιμακωτά, ἔτσι πού ἡ ἔννοια πού ἐκφράζουσι νὰ πα-
ρουσιάζεται ὀλο καὶ πῶ δυνατῆ.

ἀγανάχτηση, θυμός, λύσσα, φρέ- νιασμα	ἀτύχημα, δυστύχημα, συμφορά
ἀγάπη, ἀφοσίωση, λατρεία, συμπά- θεια	ἄχρηστος, βλαβερός, ὀλέθριος
ἀγροῖκος, βάνουσος, πρόστυχος, χυδαῖος	δικαιολογῶ, ἐξηγῶ, συγχωρῶ
ἀγωνία, ἀδημονία, ἀνυπομονησία, καρδιοχτύπι	δονῶ, κουνῶ, τραντάζω
ἀκεφιά, βαρυθυμία, μελαγχολία	ἐγκρίνω, ἐπαινῶ, ἐπιδοκιμάζω
ἀλαλάζω, κραυγάζω, μιλῶ, φωνά- ζω, ψιθυρίζω	θόρυβος, κρότος, πάταγος
ἀλύγιστος, ἀτράνταχτος, σταθερός	θρῆνος, κλάμα, ὄδυρμος
ἀπορία, ἐκπληξη, κατάπληξη	Ἰσως, πιθανό, πιθανότατα
ἀπορῶ, παραξενεύομαι, σαστίζω	καρτερία, ὑπομονή
ἀσυνεννοησία, διαφωνία, φιλονικία	κοροϊδεύω, περιγελῶ, χλευάζω
	μετρημένος, συνετός, φρόνιμος
	ξαφνιάζομαι, σαστίζω
	ὄρμω, πετιέμαι, χύνομαι
	πανικός, τρομάρα, φόβος
	τρεμουλιάζω, τρέμω, σπαρταρῶ.

ΜΑΘΗΜΑ 9.

Ν' ἀντικαταστήσῃς τίς παύλες μετὴ τῆ λέξῃ πού ταιριάζει σὸ νόημα καὶ προ-
σπάθῃς νὰ ἐξηγήσῃς τὴ διαφορὰ τῶν ἀκόλουθων συνωνύμων.

Ἰδιόμορφος, ἀναίσθητος.

Καμιὰ γυναίκα δὲ θὰ ἔμενε — μπροστὰ στὸν πόνο ἐνὸς παιδιοῦ.
Λιγοθύμησε καὶ ἔμεινε γιὰ λίγη ὥρα — . Βαστὰ τόσο πολὺ στὸν
πόνο σὰ νὰ ἦταν — . Κανεὶς πολίτης δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι — γιὰ
τὰ κοινά.

Ἰσομορφος, ἀπόμορφος.

Πόσο — μᾶς φαίνεται ἡ μέρα τοῦ γυρισμοῦ μας τὴ στιγμή πού
χωριζόμαστε καὶ φεύγομε ! Ποῦ νὰ τὸν ἀπαντήσῃς ; Ζῆ σ' ἕνα σπιτάκι
σὲ μιὰ — συνοικία τῆς Ἀθήνας.

Πλατιά τοῦ ὄνειρου μας ἡ γῆ κι — . Καὶ γέρνει
ἐκεῖ καὶ σβείς γοργὰ (Παλαμᾶς).

Ἰσομορφος, ἀρχίνισμα, ἔναρξη, προσοίμιον.

Κάθε — ἔχει καὶ τέλος. Χωρὶς πολλ. — ἀρχισε νὰ ἐξιστορῆ τὰ
περιστατικά. . — τῶν σχολικῶν μαθημάτων θὰ γίνῃ φέτος λίγο ἀρ-
γότερα. . — τοῦ κεντήματος ἔρχεται δύσκολ. γιὰ τόσο μικρὸ κορίτσι.

Ἰσομορφος, γωνία, κόχη.

Τὸ τετράγωνο ἔχει τέσσερις ἴσες ~~γωνίες~~ Χτύπησα στὴν ~~γωνία~~ τοῦ τρα-

πεζιοῦ. Ἄπο τὴν ^{Βίβλια} — μας βλέπαμε ὅλα ὅσα γίνονταν. Τὸ μαχαίρι ἔκαμε —ες.

Σωριάζονται τὰ φύλλα τοῦ φθινόπωρου
στὴν κάθε ^{χρῆσις} αὐλῆς μας (Γρυπάρης).

Ἄλσος, κῆπος, μπιστάγι, περιβόλι.

Τὴν ἀνοιξὴ χύνονται ἀπὸ τὰ ^{περιβόλια} μύρουδιές ἀπὸ τὶς ἀνθισμένες λεμονιές. — ὄχι μόνο ὁμορφαίνουν τὶς πόλεις παρὰ καὶ καθαρίζουν τὸν ἀέρα τους. Τὰ καλύτερα πεπόνια γίνονται στ. — τοῦ Ἄργους. Σὲ περασμένα χρόνια εἶχε καὶ ἡ Ἀθήνα ἕνα ζωολογικὸ — μὲ πλῆθος σπάνια καὶ ξωτικά ζῶα.

Ἀφθονία, πλῆθος.

^{μαθητός} προσκυνητὲς συνάζονται κάθε χρόνο στὴν Τῆνο γιὰ τὸ Δεκαπενταύγουστο. ^{μαθητός} καϊκία ἦταν ἀραγμένα στὸ λιμανάκι. Τὸ τελευταῖο καλοκαίρι εἶχαμε ἐξαιρετικ. ^{μαθητός} ἀπὸ φρούτα. ^{μαθητός} παπαροῦνες ἔκαναν τὰ χωράφια νὰ φαίνωνται κατακόκκινα.

Καρτερῶ, περιμένω, προομένω, ~~περιμένω~~ ^{πρασμένα}

Πήγαινε ἐσὺ τώρα καὶ ἐγὼ θὰ σὲ ^{περιμένω} θὰ σὲ ^{πρασμένα} νὰ περάσουν οἱ γιορτές γιὰ νὰ ξαναρχίσω τὴ δουλειά μου. Στὸν καιρὸ τοῦ πολέμου οἱ ἄνθρωποι ζοῦν —ας τὴν εἰρήνη. Οἱ σκότες¹, κρέμονταν κι ἐκεῖνες παράλυτες στὰ χέρια τῶν ναυτῶν, ποῦ ἄδικα —ου² προσταγὴ νὰ γυρίσουν τὰ πανιά στὸν ἄνεμο (Κερκαβίτσας). — με αὔριο τὸ πρωί.

Καὶ πῆτε τῆς καλῆς μου, τῆς γυναικας μου,
νὰ μὴ μὲ παντυχαίνῃ, μὴ μὲ —η (θῆμ.).

Ἵς πότε θὰ σὲ —ω ἀπ' τὴν πλανεύτρα ξενιτιά; (Σικελιανός).

Δὲν ὠφελεῖ νὰ —ῆς. Ἄν εἶναι νὰ ῥθῆ θενά ῥθῆ (Οὐράνης).

Ἀναχαιτίζω, ἀπαγορεύω, ἐμποδίζω.

Θὰ εἶχαμε φτάσει νωρίτερα ἂν δὲ μᾶς —ε ἡ κακοκαιρία. Εἶναι —μένη ἢ εἴσοδος στὸν κῆπο τῆ νύχτα. Ἕνας φράχτης μᾶς —ε νὰ προχωρήσωμε. Ὁ γιατρός —ε τὸ κάπνισμα. Ἡ ἥρωικὴ ἀντίστασις τῆς χώρας —ε τὴν ὀρμὴ τῶν ἐπιδρομῶν.

Γρήγορα, νωρίς.

Τὸ καλοκαίρι ἀνατέλλει ὁ ἥλιος —τερα ἀπὸ τὸ χειμῶνα. Περπατήσαμε πολὺ — καὶ ἔτσι κατορθώσαμε νὰ φτάσωμε —.

ΜΑΘΗΜΑ 10.

Ν' ἀντικαταστήσης κάθε παύλα μὲ τὴ λέξη ποὺ χρειάζεται καὶ νὰ ἐξηγήσης τὰ συνώνυμα.

1. σκότα εἶναι τὸ σκοινὶ μὲ τὸ ὁποῖο τραβοῦν τὸ πανὶ τοῦ καραβιοῦ γιὰ νὰ τὸ τεντώσουν.

Κόσμος, οίκουμένη, σύμπαν.

Ἡ πατρίδα μας εἶναι ἕνα μικρὸ μόνο μέρος μέσα στ. — . Οἱ νόμοι ποὺ κυβερνοῦν τ. — ἀδιαφοροῦν κάποτε γιὰ τὴ γῆ μας καὶ τὴ ζωὴ τῆς. Ὁ ἥλιος εἶναι τὸ κέντρο τοῦ πλανητικοῦ μας συστήματος, ὄχι ὁμως καὶ τ. — Ἐπὶ τῆς γῆς ὑπάρχουν ἱστορικὰ, περιστατικὰ ποὺ ἔχουν τὸν ἀντίτυπὸ τους σὲ ὁλόκληρ. τ. — Ὁλ. τ. — Ἔγρησα νὰ βρῶ γλυκὸ σταφύλι (δημ.).

Ἀστρολόγος, ἀστρονόμος.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς νόμους ποὺ κυβερνοῦν τὸ σύμπαν μένουν ἀνεξιχνίαστοι καὶ γιὰ τοὺς πρὸ σοφοὺς αἰώνων τῆς μεσαιωνικῆς Εὐρώπῃ εἶχαν μεγάλη πέραση οἱ ἀστρολόγοι ποὺ μετὰ τὴ χιμαιρικὴ τους γνώση βεβαίωναν πῶς μποροῦσαν νὰ προβλέψουν ἐκεῖνο ποὺ θὰ συμβῆ.

Πειθῶ, πίστη.

Ἡ — σου σὲ ἔσωσε, εἶπε ὁ Χριστὸς σὲ μιὰ γυναίκα. Ρήτορας χωρὶς — εἶναι δύσκολο νὰ πείσῃ τὸ ἀκροατήριό του. Δὲν πρέπει νὰ δίνωμε — σὲ ὅλα ὅσα ἀκούμε. Ἡ ἀκλόνητη — ὁμορφαίνει καὶ δικαιώνει τὴ ζωὴ μας. Ἡ — τῶν λόγων του πῆγαζε ὄχι ἀπὸ τὴν τέχνη τῆς ἔκφρασης ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἐλικρίνεια τῶν αἰσθημάτων του.

Εἰσόδημα, εἴσπραξη, ἔσοδο, κέρδος, ὠφέλεια.

Πῆρα τὸ γιατρίκο ποὺ μοῦ ὄρισε ὁ γιατρός, μὰ δὲν εἶδα ἀκόμη — . Περιμένει ἀπὸ τὴ νέα δουλειὰ νὰ τοῦ φέρῃ μεγάλ. — . Πρέπει νὰ φροντίζῃ κανεὶς νὰ εἶναι τὰ ἔξοδά του ἀνάλογα μὲ τ. — . Τὸ κράτος ἔχει εἰδικὲς ὑπηρεσίες γιὰ τ. — τῶν φόρων. "Ὅσο πρὸ μεγάλο εἶναι τ. — ἔνός ἀτόμου, τόσο περισσότεροι εἶναι ὁ φόρος ποὺ πρέπει νὰ πληρῶνῃ.

Ἀμοιβή, ἀποδοχές, ἀποζημίωση, βρετίκια, ἐπίδομα, μεροκάματο, μισθός, ευχαρίκια, πληρωμή.

Δὲν ἔχει μεγάλ. — , ἀλλὰ συνολικὰ. — του εἶναι ἀρκετὰ μεγάλ. — . Οἱ ξενοδουλεῦτρες παίρνουν κάθε ἀπόγεμα τ. — τους, μόλις τελειώσουν τὴ δουλειά. "Ὅσοι ἔχουν ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα ὀρίζουν συνήθως μόνοι τους τ. — τους. Τῶν μισθῶν γίνεται συνήθως στὸ τέλος τοῦ μηνός. Πρέπει νὰ παρακολουθοῦν τὸν τιμάρημο τῆς ζωῆς. Τὸν ἔδερε ἢ φτώχεια. — δὲν πρόφταινε ποτὲ τὰ ἔξοδα τῆς μέρας.

Οἱ ὑπάλληλοι παίρνουν — γιὰ τίς πρόσθετες ὑπηρεσίες τους. Ἡ νικημένη χώρα πληρῶνει στὸ νικητὴ — . Οἱ ὑπάλληλοι στὶς μεγάλες πόλεις παίρνουν ἐκτὸς ἀπὸ τ. — τους καὶ . (ἀόρ. ἄρθρο) — . Πάρε τὸ σαχτυλίδι ποὺ ἔχασες καὶ δώσε μου τ. — μου. Τ. — μου, ἢ νύφη σου ἔκαμε γιό! Οἱ ὑπάλληλοι ποὺ ταξιδεύουν παίρνουν ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὀδοιπορικὰ καὶ ἡμερήσια — γιὰ τὰ πρόσθετα ἔξοδά τους.

Περίπτωση, περίσταση.

Στάθηκε παραστάτης μου σὲ κάθε — ποὺ χρειαζόμουν βοήθεια. Εἶναι πολὺ σπάνια ἢ — τέτοιας ἀρρώστιας. Πρέπει νὰ εἴμαστε ἔτοι-

μοι και για την — που θα χειμωνιάση νωρίς. Διάλεξες την — κι ηρθες. Είναι ζήτημα που πρέπει να κριθῆ ἀπό — σε — . Κατά την — παρουσιάζονται και διαφορετικές — .

'Οκνηρός, δκνός, ράθυμος.'

Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι πολὺ ~~μεινωμένος~~ ^{μεινωμένος} ἐν τῇ δουλειᾷ του. Τί γὰρ τὸν κάμης; Εἶναι πολὺ ἔξυπνος, μὰ ~~ἐξαι~~ ^{ἐξαι} Πρῶτη φορά εἶδα τόσο ~~πρῶτον~~ ^{πρῶτον} ἄνθρωπο· ὁ κόσμος νὰ καίγεται, δὲ θὰ χαλάσῃ τὴν ἡσυχία του.

'Αεργος, ἄνεργος.'

Στὸν ~~ἄεργο~~ ^{ἄεργο} ἄνθρωπο ἡ μέρα φαίνεται χρόνος. Μὲ τὴ δυστυχία που ἔπεσε σταμάτησαν καὶ οἱ δουλειές καὶ πλήθυναν οἱ ~~ἀνεργοί~~ ^{ἀνεργοί}

ΜΑΘΗΜΑ 11.

Στὰ συνώνυμα πού, ὅπως εἶδαμε, ἐκφράζουν τὸ ἴδιο συνήθως πράμα ἀλλὰ τὸ χρωματίζουν διαφορετικά, ἀνήκουν καὶ οἱ λεγόμενες ποιητικὲς λέξεις. Ἔτσι τὸ γνωστὸ ποίημα τοῦ Βαλαωρίτη γιὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Πατριάρχη Γρηγόριου Ε' ἀρχίζει μὲ τὰ λόγια «Πῶς μᾶς θωρεῖς ἀκίνητος, πού τρέχει ὁ λογισμὸς σου», ὅπου τὸ *θωρεῖς* εἶναι ποιητικὸ συνώνυμο τοῦ *κοιτάζω*.

Οἱ ποιητικὲς αὐτὲς λέξεις εἶναι συνήθως λέξεις ἀπαρχαιωμένες, πού λέγονταν ἄλλοτε, ἢ *ιδιωματικές*, πού λέγονται ἀκόμη σὲ διάφορα ἰδιώματα, εἶναι ὅμως ἀσυνήθιστες ἢ σπάνιες στὶς πόλεις στὴν καθημερινὴ ὁμιλία. Αὐτὸς εἶναι ἴσια ἴσια ὁ λόγος πού φυλάχτηκαν στὴν ποίηση, γιὰ αὐτὴ χρειάζεται συχνὰ νὰ ἐξάρῃ κάτι μὲ λέξεις ἀσυνήθιστες καὶ ὄχι κοινές καὶ χιλιοειπωμένες. Δὲ χρησιμεύουν ὅμως ἀποκλειστικὰ στὴν ποίηση· βρίσκονται καὶ γενικότερα στὴ λογοτεχνία, ὅταν ὑπάρχῃ ποιητικὴ ἔξαρση.

Νὰ βρῆς τίς κοινὲς λέξεις, πού ἀντιστοιχοῦν σὲς ἀκόλουθες ποιητικὲς:

ἀλαφιάζομαι ^{ἰσομαλ}	κουπα ^{Πιοτόο!}	μισοεὖ ^{ἰσομαλ}
ἀναπάντεχος ^{ἰσομαλ}	λαβωματιά ^{ἰσομαλ}	μισοεὖ ^{ἰσομαλ}
ἀπαντοχὴ ^{ἰσομαλ}	λόγκος ^{ἰσομαλ}	νοτίζω ^{ἰσομαλ}
ἀπόκοτος ^{ἰσομαλ}	λογάρι ^{ἰσομαλ}	στρατολάτης ^{ἰσομαλ}
ἀτι ^{ἰσομαλ}	καταλαγιάζω ^{ἰσομαλ}	μετερῖζι ^{ἰσομαλ}

ΜΑΘΗΜΑ 12

Νὰ κατατάξῃς κλιμακωτὰ τ' ἀκόλουθα συνώνυμα:

'Αγριος, ἄκαρδος, ἄπονος, βάρβαρος, σκληρός.	'Αναγκαῖος, ἀπαραίτητος, χρήσιμος.
'Αδιαφορῶ, ἀπεχθάνομαι, ἀποστρέφομαι, ἐχθρευομαι, μισῶ.	'Απελπισία, ἀπόγνωση.
'Αγωνίζομαι, μοχθῶ, προσπαθῶ.	'Ανταρσία, ἐξέγερση, ἐπανάσταση, στάση.
'Αηδιάζω, σιχάινομαι.	'Απομακρύνω, διώχνω, παραμερῖζω.
	'Απορία, ἐκπληξη, κατάπληξη.

Αρχαίος, πάλιός, πανάρχαιος.	Κάποτε, σπάνια, σπανιότατα, σπυρίων, συχνά, συχνότατα, σπυρίων, σπυρίων, σπυρίων.
Βεβαιώνω, λέγω.	Νομίζω, πιστεύω, υποθέτω.
Έκλιπαρώ, Ικετεύω, παρακαλώ.	Στερνός, τελευταίος.
Έκμηδενίζω, καταστρέφω, ρημάζω, χαλώ.	Συνάζω, σωριάζω.
Εύδαιμονία, εύτυχία, μακαριότητα.	

ΜΑΘΗΜΑ 13.

Μέσα σέ μιά σειρά συνώνυμα μπορούμε συνήθως νά βρούμε μιά λέξη πού έκφράζει μέ τόν πιό άπλό, συνηθισμένο και άφηρημένο τρόπο τό κοινό νόημα όλόκληρης τής ομάδας. Έτσι λ.χ. ανάμεσα στις λέξεις πάει, πέθανε, χωρέθηκε, τελείωσε, μάς άφησε χρόνιο κτλ. ή λέξη πέθανε είναι χωρίς άλλο εκείνη πού έκφράζει πιό άπλά και άχρωμάτιστα τήν έννοια όλων τών συνωνύμων. Τό ίδιο και ανάμεσα στά συνώνυμα λήξη, τέλος, τέρας τό τέλος έκφράζει πιό άφηρημένα και γενικά τό κοινό νόημα.

Παραθέονται σειρές από συνώνυμα. Νά βρης στήν καθενιά τους τή λέξη πού είναι πιό άπλή και γενικότερη :

αίτηση, άναφορά, παράκληση.	γοργός, γρήγορος, εύκίνητος, οβέλτος.
άκέραιος, έντιμος, τίμιος, χρηστός.	ειμαρμένη, κληρος, μοίρα, πεπρωμένο.
άλλαγή, άνταλλαγή, μεταμόρφωση, μετασχηματισμός, τροποποίηση.	θλίψη, καημός, λύπη, μαράζι.
άπόμερος, μακρινός, μακρυσμένος, παράμερος.	λεπτά, μετρητά, πεντάρες, χρήματα, ψιλά.
άρχή, άρχίνισμα, έναρξη, προοίμιο.	ξοδεύω, σκορπίζω, σπαταλώ.

ΜΑΘΗΜΑ 14.

Νά εξηγήσης τις άκόλουθες συνώνυμες λέξεις και νά δείξης μέ μικρές φράσεις τή χρήση τους.

Δώρο, κανίσκι, μποναμάς, πεσκέσι, φιλοδώρημα.
Θροίζω, κελαρύζω, παφλάζω, φλοισβίζω.
Άποτυπώματα, άχνάρια, Ίχνη, ντορός, πατημασιές.
Έδρα, έδώλιο, θρανίο, θρονί, θρόνος, κάθισμα.
Δείγμα, παράδειγμα, πρότυπο, υπόδειγμα.
Όμάδα, όμιλος, σύναξη, μπουλούκι, τσούρμο, στίφος, όρδη, σπείρα, συμμορία, μελίσι, έσμός, έταιρεία, σύλλογος, σύνδεσμος, συνεταιρισμός, συντεχνία, συνάφι, σωματείο, έπιμελητήριο.

ΜΑΘΗΜΑ 15.

Νά βρης τις ποιητικές λέξεις πού αντίστοιχούν στις άκόλουθες κοινές και

Επειτα ν' αναφέρεις για όλες θυμάσαι από ένα γνωστό στίχο, όπου να χρησιμοποιήθηκαν.

ἀποθέτω	ἀκούμπω	μακριά	πόλη
βασιλιάς	μεγάλος	πομπή γάμου, κηδείας	
βασιλίσσα	μεγαλώνω	πρωινό	
γρήγορος	ξεχνώ	στολίζω	
κεντώ	δπλα	τριαντάφυλλο	
κύπελλο	δπλίζομαι	τρόμαζω	
μαζί	περιμένω	φοβούμαι	

ΜΑΘΗΜΑ 16.

Πολλές φορές όταν μιλούμε μεταχειριζόμαστε τις λέξεις κλιμακωτά, κατά τη δύναμη που έχουν ή την αδυναμία: Σου συσταίω να το κάμης, σε παρακαλώ, σου το ζητώ, το αξιώνω. Τήν κλιμάκωση αυτή τη βρήσκαμε και στη λογοτεχνία.

α) Στ' ακόλουθα παραδείγματα παραθέτονται μερικές λέξεις, τυπωμένες με πλάγια γράμματα, με την αλφαβητική τους σειρά. Να τις κλιμακώσεις: αλλάζοντας τη θέση τους σύμφωνα με το νόημα.

Αυτό το άγγειο που βλέπεις δεν είναι μόνο άρχαιο, ούτε καν παλιό· είναι πανάρχαιο.

Τήν ώρα που ξφευγε για τήν ξενιτιά είχαν συναχτή στην άκρογιαλιά όλοι, τ' άξέρφια του, οι πατριώτες του, οι συγγενείς του, οι φίλοι.

Τόσο φοβιτσιάρικο είναι αυτό το παιδί που το τρομάζουν δλα· ή βροντή, το θρόισμα των φύλλων, το κλάροσμα του νεροῦ, ή σιωπή, το σκοτάδι, μιά τουφεκιά.

Περάσαμε στη σκλαβιά μέρες ζοφερές, μαύρες, σκοτεινές. Χάρηκα το δωρο του πάρα πολύ, γιατί δεν ήταν μόνο άναγκαίτο, μου ήταν και άπαράιτητο· τί λέω; χρήσιμα.

"Ό,τι άκούσαμε τόσην ώρα δεν ήταν μόνο τρατολογία· ήταν ύπερβολή, περισσότερο άκόμη, ψέμα.

β) Στ' ακόλουθα παραδείγματα ν' αντικαταστήσης τις παύλες και τ' άποσιωπητικά με τις λέξεις ή φράσεις που ακολουθούν κάθε φορά αλφαβητικά, με τρόπο που ν' άποκατασταθή ή κλιμάκωση που έχουν τα κείμενα στα συνώνυμα ή στις ιδέες που εκφράζουν.

"Α λείπω — μη λουστής, και — , μην άλλάξης,
κι ά λείπω τόν — στην πόρτα μην προβάλης (δημ.)

(μήνα, τραντάχρονο (δηλ. τριαντάχρονο), χρόνο).

..., ..., ..., ... (Παπαδιαμάντης)

(έλασσε στον άπάνω κόσμο, έπόνεσε, έχασε τήν όρεξή του, κιτρίνισε σαν το κερί, του κόστις πολύ).

. — όπ' άκούγονταν στα χαμηλώματα, στα καλτερίμια και στα χαλίκια από τα πατήματα των λιγοστών διαβατών σιγά σιγά έγέγονταν τόν άνήφορο — κι από — πλιό ψηλά — (Κρυστάλλης).

(θρός¹, σάλαος, χιαλοῦ²).

"Ἄχ και νά κούναγε τὸ καράβι." Ὅχι — — — — (ἀναταραζόταν, κούναγε, πήδαγε, χτυπιόταν). Καί κάθε φορά ..., και ... πιδ σπαραχτικά, και ... (βογοῦσε ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὸ πέλαγο, ἔτριξε τὸ σκαρί τοῦ καραβιοῦ δλάκερο, οὔρλιαζε ὁ ἄερας), κι ἐδῶ κοντά κι ὀλοτρόγυρα, μέσ στο — — — — (σκοτάδι, χάος) (Πετράλης).

Καί ἡ Λύρα σά λαμπρομιλῆ στὸν ἥλιο ἢ στο σκοτάδι, γέρνουν καημοί τ' ἄγρια δαιμόνια πρὸς τὴ γῆ, κι οἱ Ἀθάνατοι ἀπ' τὸν Ὀλύμπο κι οἱ βασιλιάδες τοῦ Ἄδῃ — — — — σὰν ἄνθρωποι κι αὐτοί (Πλάτων).

(αὐτιάζονται, ξεχνιοῦνται, στέκουν)

ΜΑΘΗΜΑ 17.

Νά θυμηθῆς, ἂν μπορῆς, ἀπὸ τὴ λογοτεχνία μας, τὴ νέα ἢ και τὴν ἀρχαία, μερικά παραδείγματα με κλιμακωτὰ συνώνυμα, λέξεις ἢ φράσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΑΝΤΙΘΕΤΑ

Σὲ πολλὲς λέξεις συμβαίνει, ὅταν τὶς λέμε ἢ ὅταν τὶς ἀκοῦμε, νὰ μᾶς ἐρχεται συχνά στο νοῦ και μιὰ ἄλλη, με σημασία ἀντίθετη: μέγα-νύχτα, μέγας-μικρός, συχνά-σπάνια. Ἐχομε μάλιστα στὴ γλώσσα μας πολλὲς στερεότυπες φράσεις, ὅπου λέμε πλάι πλάι τὶς δυὸ ἀντίθετες λέξεις: χιμῶνα καλοκαίρι, ἄκρες μέσες, στὰ μέσα και στὰ ἔξω. Τὸ ἴδιο συνηθίζεται σὲ παροιμίες και σὲ τραγούδια δημοτικά:

«Εἶπε τὸ μακρὺ του και τὸ κοντό του» (παροιμία).

Ὁ δυόσμος κι ὁ βασιλικός και τὸ μακεδονίσι,
τὰ δυὸ, τὰ τρία μάλωνα και πήγαιναν στὴν κρίση.
Γυρίζει ὁ βασιλικός και λέει στὰ λουλούδια:
Σωπάτε, παλιολούουδα, και μὴν παραπονιάστε.
Ἐγὼ εἶμαι ὁ βασιλικός, τ' ἄνθος τὸ μυρισμένο·
ἐγὼ μυρίζω πράσιнос, ἐγὼ και μαραμένος·
ἐγὼ στολίζω ζωντανούς, ἐγὼ και πεθαμένους (Σημ.).

Μὲ τ' ἀντίθετα, ὅπως και με τὰ συνώνυμα, μαθαίνομε νὰ ξεχωρίζομε καλύτερα τὶς ἔννοιες, νὰ κυριολεχτοῦμε περισσότερο, νὰ διαλέγομε γιὰ κάθε περίπτωση τὴ σωστὴ λέξη και νὰ δίνομε περισσότερη δύναμη στο ὕφος μας.

1. θρός λέγεται τὸ θρόισμα. Τὸ ἀρχ. θροῦς λεγόταν γιὰ θόρυβο πιὸ δυνατὸ.
2. χιαλοῦ λέγεται γιὰ θόρυβο μεγάλο, ὅπως εἶναι και ἡ ὀχλαγωγία, ὁ θόρυβος ποῦ κάνει πολὺς κόσμος συναγμένος ποῦ φωνάζει.

ΜΑΘΗΜΑ 18.

Νὰ βρῆς τὶς ἀντίθετες ἀπὸ τὶς παρακάτω λέξεις. (Οἱ δύο λέξεις πρέπει κάθε φορά ν' ἀνήκουν στὸ ἴδιο μέρος τοῦ λόγου. Τὸ ἀντίθετο ἑνὸς οὐσιαστικοῦ νὰ εἶναι οὐσιαστικό, τοῦ ῥήματος ῥῆμα· μόνο ἢ παθητικὴ μετοχὴ μπορεῖ νὰ ἰσοδυναμῆ μὲ επίθετο).

Σ η μ ε ι ω σ η.—Οἱ λέξεις οἱ σημαδεμένες μὲ ἀστερίσκο μποροῦν νὰ δεχτοῦν ἀπὸ δύο ἀντίθετες.

ξερό*	(ξύλο)	ξηρό ^{ξηρὰ}	τρεχούμενα (ἔξοδα))	κληρικός
ξερός	(ἄερας)	δραστήριος	θολό (νερό)*	καθαρό	μεσάνυχτα
καλός	(ἄνθρωπος)	καλὸς	ἀνέρωτο (γάλα)	καθαρὸ	κύριολεξία
καλή	(ὑφάσματος)	καλὸ	νεθεμένο (κρασί, βούτυρο, γάλα)	καθαρό	φαίνομαι
μυστικός	(σκοπός)	μυστικὸς	ἀμφισβητῶ	μυστικὸς	ἀμφοβιάζω
μυστικὴ	(συνεδρία)	μυστικὴ	φραγκοράφτης	μυστικὴ	ἀποβιβάζω
μαθημένος*		μαθημένος	εὐμένεια	μαθημένος	ἀπελπίζομαι
λαϊκὴ	(λέξη)	λαϊκὴ	φυρονεριά (ἀρχ. ἀμπατισ)	λαϊκὴ	ἀρτάνομαι
κονταίνω	(τὸ μανίκι)	κονταίνω	ἐπιθετικός (πόλεμος)	κονταίνω	μακρός*
κονταίνω	(γιὰ τὸ ἀνάστημα)	κονταίνω	ἀνεύθυνος	κονταίνω	περισσεύει
μακριὰ	(ἱστορία)	μακριὰ	ταχτικός (στὴ δουλειά)	μακριὰ	πρόλογος
μακρινό	(ταξίδι)	μακρινό	ταχτικός (ὑπάλληλος, ἀρετὴ)	μακρινό	ἀγάπη
ἀτόφους*		ἀτόφους	καίνουριος	ἀτόφους	ἀχαριστία
ἐπαίνω*		ἐπαίνω	φιλάργυρος	ἐπαίνω	συμφωνία
κούφιος		κούφιος	εὐτυχισμένος	κούφιος	διαφάνεια
κούφιο	(δόντι, καρύδι)	κούφιο	ὀρισμένος	κούφιο	παραφωνία
κούφια	(περπατησιά)	κούφια	μυαλωμένος	κούφια	κεντρικός (δρόμος)*
κούφια	(βεντούζα)	κούφια	μορφωμένος	κούφια	γόνιμος
πηχτὴ	(σούπα)	πηχτὴ	ἀποφασισμένος	πηχτὴ	ἀκίνδυνος
πηχτό	(σκοτάδι)*	πηχτό	τὸ μισό*	πηχτό	περιφερειακός
τρεχούμενο	(νερό)*	τρεχούμενο	ἄξιος	τρεχούμενο	συνοικιακός

ΜΑΘΗΜΑ 19.

Στὶς ἀκόλουθες φράσεις τὶς λέξεις πού τυπώνονται μὲ πλάγια γράμματα νὰ τὶς ἀντικαταστήσῃς μὲ τὶς ἀντίθετές τους καὶ νὰ σχηματίσῃς ἀκόμη τοσὶς παρόμοιες φράσεις.

Τὰ λόγια φεύγουν.

Τὸ σῶμα μας εἶναι θνητό.

Τὰ νιάτα κοιτάζουν πάντα ἔμπρός.

*Εκείνος πού ἀγαποῦμε δὲν ἔχει ἐλαττώματα.

*Ἡ ἀλήθεια ἔχει γλώσσα ἀπλή καὶ εὐκόλη.

*Ἡ ἀγνωμοσύνη ταπεινώνει τὸν ἄνθρωπο.

Οἱ ἀρχαῖοι εἶχαν γιὰ καλὸ οἶωνό τὴ βροντὴ ἀπὸ τὰ θεοῖά.

*Ο αἰσιόδοξος ἐλπίζει πὼς τὰ πράγματα θὰ πᾶνε ὄλο καὶ καλύτερα.

Ἡ υγεία εἶναι γιὰ τὸ ἄνθρωπο τὸ μεγαλύτερο ἀγαθό.	Ὁ γυναιὸς δὲ φοβάται τὸ δοξασμένο θάνατο.
Τὸ μεσογειακὸ κλίμα εἶναι ὁροσερὸ τὸ καλοκαίρι καὶ μαλακὸ τὸ χειμῶνα.	Συχνὰ ὄσοι ἐνδιαφέρονται γιὰ μᾶς μᾶς λένε πικρὸς ἀλήθειες.
	Ὁ γυναιὸς προτιμᾷ νὰ πεθάνῃ ἔντιμα παρὰ νὰ ζῆ ἄδοξα.

ΜΑΘΗΜΑ 20.

Νὰ συμπληρώσης τὶς ἀκόλουθες φράσεις βάζοντας στὴ θέση τῆς παύλας τὸ ἀντίθετο τῆς λέξης πού εἶναι τυπωμένη με πλάγια γράμματα. (Γιὰ τὴν ἐκλογή τοῦ ἀντίθετου κοίταξε τὶ λέγονται στὴ σελ. 20, στὴ σημείωση τοῦ μαθητήματος 23).

Βράχκα ἀπὸ τὸ κεφάλι ὡς τὰ —. Ἄδειασε τὸ ποτήρι ἀπὸ τ. — ὡς τὸν πάτο. Ἐμπρὸς βαθὺ καὶ — ρέμα. Μάθαμε — καὶ ντρεπόμαστε ποδεμένοι. Ὅταν πήγαινες ἐγὼ —. Ὁ πατέρας προσταίνει καὶ τὸ — —.

Κρῦα χέρια — καρδιά. Δὲν τρώγεται οὔτε ὠμὸς οὔτε —. Οὔτε λιανὰ στὴν τσέπη οὔτε — στὸ σπίτι. Εἶναι καλύτερη μιὰ δυσάρεστη ἀλήθεια παρὰ μιὰ — κολακελα (Δασκαράτος).

Πολλοὶ ἀρχίζουν καλὰ καὶ —. Εἶναι κανόνας χωρὶς —. Ὁ ἄνθρωπος ὑποφέρει ἀπὸ τὴν κούνια ὡς τὸν —. Ὅποιος θέλει νὰ εἶναι παντοῦ δὲ βρίσκεται —. Ὅποιος δὲν —, μένει πίσω. Ὅποιος γυρνεύει, —.

Λιγότερο χρήσιμος εἶναι ὁ φίλος πού μᾶς κρύβει τὰ ἐλαττώματά μας ἀπὸ τὸν — πού μᾶς τὰ —. Ἄλλοι πέφτουν κι ἄλλοι —.

Ἐκεῖθε με τοὺς ἀδελφούς. — με τὸ Χάρο (Σολωμός).

Ἦταν με σένα τρεῖς — στὴν πίκρα φυτρωμένες, δμως γιὰ μένα στὴ — τρεῖς πίκρες ριζωμένες (Σολωμός).

Ὁ — — καὶ μακρινὸ σὲ μέγα σκότος κι ἔρημο (Σολωμός).

Τὴν αὐγὴ με τὴ δροσουλά ἐξαφύτρωσ' ἕνα ρόδο, τὴν αὐγὴ με τὴ δροσουλά ἐ— τὸ ρόδο (Βαλκωρίτης).

— κι ἐχθροὺς ὁ θάνατος σ' ἕνα τραπέζι ομίγει (Γρουπάρης).

Ὅ,τι εἶναι στραβὸ σήμερα θὰ εἶναι — — (παροιμία).

Ἀπὸ ῥόδο βγαίνει — κι ἀπὸ — βγαίνει ῥόδο (παροιμία).

Ἀνάθεμα πού 'χει — καὶ περπατεῖ με ξένους κάνει τοὺς ξένους ἐ— καὶ τοὺς — του ξένους (θημ.).

Κόρη μου, ἐσοῦ 'σαι — α κι οἱ ἄλλες τὰ μακίρια (θημ.).

1. Ποδεμένος, μετοχὴ τοῦ ποδένω ἂν καὶ ἀπαρχαιωμένο πιά στὶς πόλεις συνηθίζεται στὴν ἐλληνικὴ ἐπαρχία καὶ σημαίνει βάζω τὰ ποδήματά μου. Εἶναι τὸ ἴδιο με τὸ ἀρχαῖο ὑποδέω, ὑποδέομαι, πού λεγόταν γιὰ τὸ δένω τὰ σαντάλια κάτω ἀπὸ τὰ πόδια (ἀπὸ ἐδῶ καὶ τὸ ὑπόδησις, ὑπόδημα). Ἀντίθετο ἦταν τὸ ὑπολύομαι, ἐξυπολύω, λύνω, βγάζω τὰ σαντάλια, καὶ ρηματικὸ ἐπίθετο τὸ ἐξυπόλυτος.

2. Λέγεται γιὰ ἀνυπόφορους καὶ ἀνοικονόμητους ἀνθρώπους.

3. Τὸ ἀντίθετο τῆς πρώτης λέξης τῆς τυπωμένης με πλάγια γράμματα βρίσκεται στὸ τέλος τῆς παροιμίας.

Ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς θενά — (δημ.).

Θέλετε, δέντρ', ἀνθίσσει, θέλετε — (δημ.).

Γιὰ ἰδὲς καιρὸ ποῦ διάλεξες, Χάρε μου, νὰ τὸν πάρης
στὰ ἔβγα τοῦ καλοκαιριοῦ, στὰ — τοῦ — (δημ.).

Κοιμήσου, γιέ μου, κάλογιέ, δμορφε, διωματάρη ¹,
γιὰ νὰ γληγοροκοιμηθῆς καὶ γιὰ ν' — (δημ.).

Πέρα σ' ἐκεῖνο τὸ βουνὸ καὶ στ' ἄλλο τὸ παρέκει,
πόχει ἀνταρούλα στὴν κορφή καὶ καταχνιά στὴ — (δημ.).

Τὸ ἔχει τὸ σκαρὶ μας, νά, νὰ εἴμαστε πάντα μεγάλοι. Ὅπου καὶ
ἂν γυρίσης, σὲ στεριὰς καὶ — , σὲ Νότον καὶ — , σὲ Ἀνατολὴ καὶ σὲ — , θά.
τὸ ἴδῃς γραμμένο. Καὶ γραμμένο ὄχι μὲ ἀνθρώπινο κοντύλι, ἀλλὰ μὲ
τὸ ἴδιο χέρι, τὸ ἀόρατο καὶ παντοδύναμο χέρι τοῦ Δημιουργοῦ. Εἴμα-
στε ἄντρες, σοῦ λέγω (Καρκαβίτσας).

“Τὸ ‘μαθες ; Πέθανε ὁ Παράσχος,, Ὁ νεκρὸς ποιητῆς στάθηκε ἐκείνη
τὴν ἡμέρα ὁμοῦ ἄνθρωπος μέσα στὴν πρωτεύουσα (Οὐράνης).

ΜΑΘΗΜΑ 21.

Στις ἀκόλουθες φράσεις ν' ἀντικαταστήσης ὅσες λέξεις τυπώνονται μὲ πλάγια
γράμματα μὲ τ' ἀντίθετά τους.

Ἡ ἀλήθεια γεννᾷ τὴν ἐμπιστοσύνη.

Τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἐφή-
μερα.

Ὅποιος ἀγοράζει χοντρικὰ ἀγοράζει
μὲ πίστωση.

Ἡ ἐνωσις δυναμώνει.

Ἡ εὐτυχία εἶναι ὄνειρο.

Ἡ ἐλευθερία εἶναι τὸ πιὸ μεγάλο
ἀγαθό.

Στὴ δυστυχία θυμούμαστε μὲ πικρία
τὴν περασμένη εὐτυχία.

Μποροῦμε πάντα νὰ λυπούμαστε συγ-
κρίνοντας τὴν κατάστασή μας
μὲ μιὰ καλύτερη.

Εἶναι εὐχάριστο νὰ περνοῦμε τὸ κα-
λοκαίρι στὴν ἐξοχή.

Εἶναι εὐχάριστο νὰ περνοῦμε τὸ κα-
λοκαίρι στὴν ἐξοχή.

Εἶναι εὐχάριστο νὰ περνοῦμε τὸ
καλοκαίρι στὴν ἐξοχή.

Ἡ ψυχραιμία τοῦ κατηγορουμένου
δὲν ἀποδείχνει τὴν ἀθωότητά του.

ΜΑΘΗΜΑ 22.

Νὰ βρῆς τὶς ἀντίθετες ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες λέξεις.

κέρδος

ἀγνοία

ἀκμὴ

ἀμφιβολία

ἀμφισβήτηση

βεβαίωση

ἀρχοντολόγι

μυθικὸ (πρὸσωπο)

ἀτολμος

δύσπιστος

κακόηχος

ἄκυρος

ἀοπλος*

πρσαιρετικὸς

νησιώτικος*

κακόπιστος

νόμιμος

ἀξίεπαινος

¹ διωματάρης εἶναι ὁ κοιμῶς, καμαρωμένος, ποῦ ἔχει διῶμα χάρη, κα-
μάρι, παράστημα.

όρατος <i>διόρατος</i>	φυσικό (γέλιο, μαλλιά)	άληθινό (νόμισμα) <i>ψεύτικο</i>
χοβολιάζω	άπλο (πανί)	άληθινή (ιστορία) <i>ψεύτικη</i>
άδιαφορῶ <i>ενδιαφερόμαι</i>	άπλο (ζήτημα)	άκόλουθο (κεφάλαιο)
ύποτιμῶ <i>επιτιμῶ</i>	άπλο (σήμα)	άρχη (του μαθήματος) <i>επίσημο</i>
έπιστρατεύομαι	άπλο (άντίγραφο)	ξανρή* (των μαθημάτων)
άποβιάζομαι <i>μαγεύομαι</i>	άπλος (άνθρωπος)	άφετηρία (πορείας)
άπογειώνομαι <i>προσγεινώνομαι</i>	άπλο (γράμμα)	άκριβεια (στην άγορά)
Ιδιωτικός (ύπάλληλος) <i>δημόσιος</i>	άπλο (χαρτονόμισμα)	άκριβεια (στη διατύπωση)
άσάφεια <i>βαθύνεισ</i>	ύποβολιμαίος (έγγραφο, μαρτυρία)*	κάθετος <i>επιφύπιος</i>
άψυχα (δντα) <i>ζωνταίνω</i>	πραγματική (διήγηση)	κατακόρυφος
άψυχος (άνθρωπος) <i>ζωντανός</i>	πραγματικό (περιστατικό)	προκάτοχος
φυσικά* (δόντια) <i>τεχνητά</i>		έμφυτη (Ιδιότητα)
φυσικό* (φέριμο, διαγωγή)	άνηλιαγο (σπίτι, αύλη)	πλειοψηφία
φυσικό (χάρισμα) <i>τεχνικό</i>	άποσκιαδερή (Μάνη)*	

ΜΑΘΗΜΑ 23.

Νά συμπληρώσης τις παρακάτω παροιμίες βάζοντας στη θέση της παύλας το αντίθετο της λέξης που τυνώνεται με πλάγια γράμματα.

Σ η μ ε ί ω σ η. — Σέ πολλές περιστάσεις μεταχειρίζομαστε με το αντίθετο νόημα λέξη που δεν έχει πραγματικά το νόημα αυτό μόνη της, παρὰ το παίρνει από το νόημα διόκλησης της φράσης. Έτσι λ.χ. στην παροιμία «μακρὺ δρόμο και λίγο ψωμί», ο λέξεις μακρὺς και λίγος ἔρχονται σὲ αντίθεση, πού ἂν ἀκριβολογήσωμε δεν τὴν ἔχουν μόνες τους: τὸ μακρὺς ἔχει αντίθετο τὸ κοντὸς, καὶ τὸ λίγος τὸ πολὺς. Ἡ αντίθεση ὁμως γεννιέται ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς φράσης διόκλησης, γιατί ὁ μακρὺς δρόμος χροιάζεται φυσικά και περισσότερο, πολὺ ψωμί, και ὄχι λίγο. Ἀκόμη καλύτερα φαίνεται αὐτὸ στην παροιμία «ἀκριβὸς στὰ πίτουρα και φτηνὸς στ' ἀλεύρι». Οἱ λέξεις πίτουρα και ἀλεύρι δεν εἶναι καν αντίθετες, ἂν τὸ καλοξετάσωμε. Τυχάνει ὁμως νὰ εἶναι τὸ ἀλεύρι πολυτιμότερο και πιὸ ἀκριβὸ πρᾶμα ἀπὸ τὰ πίτουρα, και ἔτσι διαν ἕνας πουλῆ, κατὰ τὴν παροιμία, ἀκριβὰ τὰ πίτουρα και φτηνὰ τὸ ἀλεύρι, οἱ δύο αὐτὲς λέξεις ἀποχτοῦν ἀπὸ τὸ νόημα τῆς φράσης μιὰ αντίθεση.

Λέπει *ῥιζο* και χορεύουν τὰ ποτιμία. Ἡρθα βασιλιάς και φεύγω — Μιά στο *ῥιζο* και μία στο πέταλο. Τὰ μικρά δεν ἤθελες, τὰ *ῥιζο* γύρευες. Ἄλλος σπῆνει κι ἄλλος *ῥιζο*. Ἄλλα λογαριάζω κι ἄλλα μου λ - νουν. Ὅποιος δεν ἔχει κεφάλι ἔχει *ῥιζο*. Κοντὰ στὰ *ῥιζο* καιονται και τὰ χλωρά. Χίλιοι ντυμένοι δὲ γ — ἕνα γυμνὸ. Ἄνεμοζώματα διαβολο *ῥιζο*. Ὅποιος — μάθη δὲ γερονταφήνει. Ἀλήθεια χωρίς *ῥιζο*, φαγι χωρίς ἀλάτι.

1. Σκεπάζω κάτι με χόβολη (στάχτη ζεστή με καρβουνάκια ανάμμενα).
2. Λέγεται για τὸ πανί πὸ στο φάσιμό του περνᾶ μόνο ἕνα στημόνι ἀπὸ κάθε θύρα τοῦ χτενοῦ.
3. Λέγεται για κάτι πὸ μπαινει (υποβάλλεται ἢ ἐπιβάλλεται) στὴ θέση ἄλλου, τοῦ σωστοῦ.
4. Ἡ Μάνη μοιράζεται ἀπὸ τὸν Ταῦγετο πὸ τὴν κόβει στὴ μέση σὲ δύο μέρη: ἀποσκιαδερῆ λέγεται ἡ δυτικὴ τῆς πλευρᾶ, πρὸς τὸ Μεσσηνιακὸ κόλπο.

Ἡ γλώσσα κάστρα καταλεῖ καὶ κάστρα θ — 1. Κάλιο νὰ μὰς ἀκοῦνε παρά νὰ μὰς βιδνε Ἄγαπα ὁ θεὸς τὸν κλέφτη, ἀγαπᾷ καὶ τὸ κλέφτην — παιδί, διαβόλου ἐγγόνι. Ἀνάμα κουβεντιάζομε καὶ — ἅ — . Ἡ τριανταφυλλιά κάνει καὶ τριαντάφυλλα καὶ τριαντάφυλλο. Ἄν κεληδάη ὁ γάιδος, γκαὶ καὶ τ' ἄδῃ. Ὅλοι οἱ μῆνες κοῦας κι ὁ Μάρτης — τρώει. Μιά στο — καὶ μιὰ στ' ἄμονι. Φωνάζει ὁ κλέφτης νὰ φύγη ὁ νοικοκύρης. Ἡ ἀρρώστια μὲ τὸ σ — μπαίνει καὶ μὲ τὸ βελόνι — . Χρυσάφι πιάνει, — α τοῦ γίνετα. Ὅποιος σκάφτει τὸ λάκκο τοῦ ἄλλου, πέφτει ὁ ἴδιος μέσα.

Ἔφταιξε ὁ — καὶ δεῖραν τὸ σαμάρι. Ὁ διάκος διψᾷ, βάλτε τοῦ — νὰ πιῇ. Ἄπο — κλητήρας. Ἄπο μιλωνὰς — . Κόβει τὸ νερὸ ἀπ' τὰ πρῶσα καὶ τὸ βάνει στὰ κρ — . Ὁ κόσμος τό'χει — κι ἐμεῖς κορυφὸ καμάρι. Ὅλοι μιλοῦν γιὰ τ' ἄματα κι ὁ Γιάννης γιὰ τὴν π — α. Ἡ νύχτα ἔχει αὐτιά κι ἡ μ — . Τὸ βράδυ κάνει ἐπίσκοπο κι ἡ — μητροπολίτη. Ἄργυρὸ τὸ μ — καὶ χρυσὸ τὸ σῶπα. Γιὰ τὸ γαμπρὸ γεννάει κι ὁ — , γιὰ τὸ γιὸ μῆτ' ἢ κότα. Πάρε γαμπρὸν ἀπὸ γενιὰ καὶ σκύλον ἀπὸ μ — α. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πιὸ δυνατὸς ἀπ' τὸ σίδερο καὶ πιὸ — ἀπ' τὸ — ἰ. Ὅποιος λυπάται τὸ — χάνει καὶ τὸ πέταλο.

ΜΑΘΗΜΑ 24.

Νὰ βρῆς τίς ἀντίθετες ἀπὸ τίς ἀκόλουθες λέξεις.

ἐνδοσχολικός	παράλληλη (γραμμὴ)	ἀλλόθρησκος
ἐπιδημική (ἀρρώστια)	ἐπιβραδύνω	μεροληπτικός
μερική (ἐκλειψή)	συνεχίζω	φυοκεντρα (δύναμη)
μερικό (συμφέρον)	συγκεντρώνομαι*	δοιογένεια
μερικά (πράματα)	ἐλαστικός* (χαρακτήρας)	ἐκτυπο (ἀνάγλυφο)
τραγωδία	κωμωδία	κοφτολιβάδο *
κίνηση*	ἐλαστικός (ὀρισμός)	ἀγαλυτικός (λογαριασμός)
καθῆκον	ὀμαδικό (συμφέρον)	ἀνάλυση
προέλαση	διεξοδικός	ἀνάλυση
πλεονέχτημα	ταπεινοφροσύνη*	πρωτοτυπία
ἀπόλυτα (ἐνδιαφέρομαι)	ἀξία	ὀνομαστική (ἀξία)
θετικός (ἀριθμός)	βαλτή (ἐκδήλωση)	ιδιότης
	ἀλλόγλωσσος	ἀκρίζω *

1. Λέγεται γιὰ τὴ μεγάλη δύναμη τῆς γλώσσας, ποὺ μπορεῖ νὰ προξενήσῃ μεγάλα κατὰ ἄλλα καὶ μεγάλες ζημιές.

2. Τὸ νόημα εἶναι πὼς ὅλοι περιποιοῦνται καὶ φροντίζουν τοὺς δυνατοὺς καὶ παραβλέπουν τοὺς μικροὺς καὶ ἀδύνατους.

3. Ἡ ἐναρθηρ προσταχτική σῶπα ἰσοδυναμεῖ μὲ οὐσιαστικό. Οὐσιαστικὸ θὰ εἶναι καὶ τὸ ἀντίθετό τῆς.

4. Ἔτσι λέγεται σὲ μερικά μέρη τὸ λιβάδι ποὺ δὲ χρησιμεύουν τὰ χόρτα του γιὰ νὰ βοσκῆσουν τὰ ζῶα παρά τὰ κόβουν καὶ τὰ φυλάγουν γιὰ τὸ χεῖμωνα.

5. Πλέω κοντὰ στὴν παραλία, λ.χ. «μὲ τὸ μαῖστρο τὰ ψάρια ἀκρίζουν», «ἀκρίζει ἡ βάρκα». Τὸ ἀντίθετο ἔχει τὴ σημασία : «ἀνοίγεται στὸ πέλαγος».

βραχυλογία	περίηλιο	ευκίνητος
άγρότης	έκούσιος	σταλαγμίτης ¹
άγροτικός (πληθυσμός)	άπειρος (έργατης)	ύποπολλαπλάσιο
ένθουσιασμός	άπειρος (χώρος, χρόνος)	κινητό* (σημείο)
έγωιστής	άρνηση	κινητή (γιορτή)
πλάτος (γεωγραφικό)	έλλειμμα	θριαμβεύουσα (έκκλη- σία)
ζενίθ	έξαγωγή	

ΜΑΘΗΜΑ 25.

Να συμπληρώσης τις ακόλουθες φράσεις βάζοντας στη θέση της παύλας το αντίθετο της λέξης που τυπώνεται με πλάγια γράμματα.

Πάρε με πάνω στα βουνά, τι θα μέ φάη ό ~~Χ~~ (Κρυστάλλης).

Τ' άηδόνι δέν *άπέθανε*, τ' άηδόνι πάντα ~~ή~~
άλλαξε τά φτερά του, δέν άλλαξε φωνή (Σπυρ. Τρικούπης) ².

Κι έσύ, Θεέ, ... δώσ' δύναμη κι έμένα,
νά κάμω τ' — σήμερα *μπορεμένα* (Θυσία 'Αεραάμ).

Πώς έγυρίσαν οι — σε *θλίψες* μιάν ήμέρα (Θυσία 'Αεραάμ).

Μην πάς ν' — ης μιά φωτιά όπου ποτέ δέ *σβήνει* ('Ερωτόκριτος).

Και πράματα που φαίνονται — α στην — ήν τους,
είναι βαριά και *δύσκολα* πολλά στην *τέλειωσή* τους ('Ερωτόκριτος).

"Ολοι τση φαίνονται άσκημοι, δίχως άντρεία και χάρη,
κι όλοι σά *νύχτα* σκοτεινή, κι ό Ρώκριτος φ — ρι ('Ερωτόκριτος).

Ευκές μεγάλες γίνονται με τόν καιρό οι — ('Ερωτόκριτος).

Ό πόνος ό — τeros τόν *άλαφρό* σκολάζει ('Ερωτόκριτος).

Τά τιμ — δέν ψηφάς, μά θές τά *ντροπιασμένα* ('Ερωτόκριτος).

'Ακατάπαυτα γυρεύει ή τήν *νίκη* ή τήν — (Σολωμός).

«Χριστός 'Ανέστη!» *Νέοι*, — , και κόρες,

όλοι, *μικροί*, — , έτοιμαστήτε...

Φιληθήτε γλυκά χείλη με χείλη,
πέστε «Χριστός ανέστη», — και *φίλοι* (Σολωμός).

Κι άν είμαι Χάρος *χαλαστής*, είμαι και Χάρος — (Βαλαωρίτης).

"Αν *έξεράθη* ³ τό *κλαρί*, πάντα — είν' ή — (Βαλαωρίτης).

Τά μάτια σου υπερέφανα *κλισμένα*
σ' ένα άλλο φώς τά κράταες — (Πορφύρας).

1. σταλαγμίτης είναι απολίθωση στο έδαφος σπηλιάς ή υπόγειου, που γεννιέται από σταλαματιές νερού που πέφτουν από τό θόλο και έξατμίζονται.

2. 'Από τό ποίημα «'Η δάφνη και τό άηδόνι» που έστειλε ό Τρικούπης στο Βαλαωρίτη, σάν άπάντηση στο ποίημα με τόν ίδιο τίτλο που έγγραψε εκείνος στο θάνατο του Σολωμού: «...ήλθε βαρucheμωνιά | και δέ λαλει τ' άηδόνι | τ' άηδόνι που τραγούδησε | εις του βουνου τη ράχη. | Κλάψτε, βουνά και βράχοι, | τ' άηδόνι δέ λαλει.

3. Το ρήμα θ' αποδοθη με αντίθετη έννοια που εκφράζεται με τό είναι και ένα επίθετο.

Και πίνω κι άπ' τ'ό κόκκινο κι άπό τ'ό γιοματάρι¹
κι άπό τ'ό — τ'ό τραχύ, πίνω και δέ μεθώ (Πολέμης).

Παρά τ'ό άργά, τ'ό —² κι άνώφελο
δωσε μου τ'ό —, τ'ό πεθαμένο (Δροσίνης).

Γεννήματα τ'ού — στολίζουσι τ'ή χαρά (Δροσίνης).

"Όμως - κανείς δέν ξέρει τ'ό γιατί -
πάντα άφωνα ή χρυσή καμπάνα μένει
κι ούτε δ'όρθο κι ούτε — σημαίνει (Δροσίνης).

Στά βάθη τ'ών νυχτ'ών τ' άστρόσπαρτα,
πού άγνώριστα κι άγνωστα μένουσι,
πόσοι καινούριοι κόσμοι πλάθονται
πόσοι — κόσμοι — (Δροσίνης).

Μήπως δ,τι θαρρούμε — ατα³
γλυκοχάραμα αύγής είναι πέρα...
κι άντί νά 'ρθη μιά νύχτα άξημέρωτη
ξημερώνει μιά άβρ — (Δροσίνης).

Τ'ό σήμερα ήτανε νωρίς, τ' — — θά είναι (Παλαμάς).

Τ'ή ζωντανή όνειρεύομαι και τ'ήν άκέρια χώρα:
έκει βασίλισσα ήμουνα, κι έγινα — —⁴ (Παλαμάς).

Κι άπ' τ'ό — ως τ'ό ήλιοτόπι
χώρες περνάει, περνούνε τόποι,
κι άπ' τ'ό — ως τ'ό ήλιοστάι⁵
προβαίνει δίχως ν' άποστάση (Γρυπάρης).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΠΑΡΩΝΥΜΑ

Πα ρ ώ ν υ μ α όνομάζομε μερικές λέξεις πού μοιάζουν μεταξύ τους στην προφορά, δηλ. στη φωνητική τους μορφή: φτηνός και φτενός, λεπτός. Τά παρώνυμα είναι συχνά και συνώνυμα, πού έκφράζουν έννοιες συγγενικές· μπορεί άλλωστε νά έχουν και τ'ήν ίδια ρίζα με αυτά, κα-

1. γιοματάρι είναι τ'ό κρασί πού παίρνουν άπό βαρέλι πού μόλις άνοίχτηκε.

2. Στη θέση τ'ής παύλας θά μ'η τ'ό αντίθετο τ'ού πεθαμένο τ'ού άκόλουθου στίχου, και τ'ή θέση τ'ής άκόλουθης παύλας θά πάρη ή λέξη πού έρχεται έδω σαν αντίθετη τ'ού άργά.

3. Έδω ή λέξη βρίσκεται σέ πληθυντικό.

4. Η τελευταία λέξη για συμπλήρωση άντιστοιχεί στην πρώτη με πλάγια γράμματα τυπωμένη.

5. Λέγεται για τά δύο σημεία τ'ής έκλειπτικής πού απέχουν τ'ό περισσότερο άπό τόν Ισημερινό τ'ού ούρανοϋ, ιδίως για τ'ό χειμωνιάτικο σημείο. Τ'ό καλοκαιρινό λέγεται είδικότερα ήλιοτόπι, «τ'ού "Αι· Γιαννίου τ'ού Λιτροπιού» είναι ή γιορτή τ'ού "Αι· Γιάννη τ'ού Προδρόμου (24 'Ιουν).

θῶς λ.χ. φοβίζω, κάνω κάποιον νὰ τρομάξῃ, καὶ φοβερίζω, ἀπειλῶ κάποιον. Ἄλλοτε πάλι ἔχουν ἐντελῶς διαφορετικὲς σημασίες, καθῶς λ.χ. σιναπισμός, κατάπλασμα με σινάπι, καὶ συνασπισμός, στενὴ συνεργασία. Ἄλλὰ καὶ τότε μπερδεύονται ἀπὸ μερικῶς, ἰδίως ὅταν τὰ παρώνυμα εἶναι λόγιες λέξεις ὄχι πολὺ συνηθισμένες.

ΜΑΘΗΜΑ 26.

Ν' ἀντικαταστήσῃς στὶς παρακάτω φράσεις τὶς παῦλες μετὰ τὸ παρώνυμο πού χρειάζεταιαι κάθε φορά.

Ἄθέρας - αἰθέρας. Ἄθέρας εἶναι ἡ κόψη κάθε κοφτεροῦ ὄργανου, καὶ ἔπειτα, τὸ πῶς λεπτὸ καὶ διαλεχτὸ μέρος ἀπὸ κάτι. Αἰθέρας λέγεται γιὰ τ' ἀνώτατα, καθαρὰ στρώματα τῆς γήινης ἀτμοσφαιρας.

Πήραμε τὸν — ἀπὸ τ' ἀλεύρι. Κόβει ἡ γλώσσα του σὰν — *ἄθέρας*

Ὁ — τοῦ μαχαιριοῦ εἶναι χαλασμένος.

Τέτοιο χῶμα ἀπ' τὴν ἡμέρα τῆ μεγάλης τοῦ Χριστοῦ, πού εἶχε φέρει ἀπ' τὸν — τιμὴ ἑμᾶς καὶ δόξα αὐτοῦ (Σολωμός).

Ἄμνησία - ἀμνηστία. Καὶ οἱ δύο λέξεις ἔχουν σχέση μετὰ τὴ λέξη μνήμη καὶ σημαίνουν τὴν ἔλλειψή της, ἀλλὰ διαφέρουν: Ἄμνηστία εἶναι τὸ ξεχασμα καὶ ἡ συγχώρηση τιμωρίας γενικῆς, γενικὴ συγχώρηση γιὰ πολιτικὰ ἀδικήματα (λ.χ. μιὰ συνωμοσία) πού καταδιώκονται ἢ πού τιμωρήθηκαν ἤδη¹. Ἄμνησία εἶναι τὸ χάσιμο ἢ ἡ ἐλάττωση τῆς μνήμης, τοῦ θυμητικοῦ.

Οἱ πειρατὲς ἀναγκάστηκαν στὸ τέλος νὰ ζητήσουν ἀντὶ λύτρα — *ἄμνηστία*
Ἐπειτα ἀπὸ μῆνες πέρασε ἡ — καὶ ὁ ἄρρωστος ἄρχισε νὰ θυμάται ὅλη τὴν περασμένη του ζωὴ. Δόθηκε ~~+~~ σὲ δούλους κρατιοῦνταν γιὰ πολιτικὰ ἀδικήματα. Ἀφοῦ καταλύθηκαν οἱ Τριάντα τύραννοι, ἡ ἐκκλησία τῶν Ἀθηναίων ἔδωσε — *ἄμνηστία* στοὺς συνεργάτες τους ἀποβλέποντας στὸ γενικότερο συμφέρον τῆς πολιτείας.

Περισσέω - περιτεύω. Περισσεύει ὅ,τι εἶναι μετὰ τὸ παραπάνω ἢ δὲ χωρεῖ κάπου· περιτεύει ὅ,τι εἶναι περιττό.

— τὰ πολλὰ λόγια. Διπλὸ δὲ φτάνει, μόνο — .

Ἐπιβολή - ἐπιβουλή. Ἐπιβολή λέγεται γιὰ μιὰ ἐνέργεια πού ἐπιβάλλει κάτι, πού τὸ κάνει ὑποχρεωτικό. Ἐπιβουλή εἶναι σχέδιο κρυφὸ ἢ δόλιο, κακόβουλο.

Ἐγινε ἡ — τῆς τιμωρίας. — νέων φόρων. Ξεσκεπάστηκε ἡ — τῶν ἐχθρῶν.

Υπογραμμίζω, ὑπογράφω. Καὶ τὰ δύο γίνονται μετὰ τὸ γράψιμο, ἀλλὰ ἔχουν ἐντελῶς διαφορετικὴ σημασία. Ὑπογράφω λέγεται γιὰ ἐκεῖνον πού γράφει

1. Μετὰ τὴν χάρη πού ἀπονέμει ὁ ἐπικεφαλῆς ἐνὸς κράτους σταματᾷ ἢ τιμωρία, πού θὰ ἔπρεπε ἀλλιῶς ν' ἀρχίσῃ ἢ νὰ συνεχιστῇ, ἐνῶ μετὰ τὴν ἀμνηστία ἐκμηδενίζεται καὶ αὐτὴ καὶ οἱ λόγοι πού τὴν προκαλοῦσαν.

κάτω από κάπου τ' ὄνομά του, γιὰ νὰ βεβαιώσῃ κάτι ἢ νὰ δείξῃ πὼς τὸ ἀποδέχεται· μεταφορικά σημαίνει παραδέχομαι. Ὑπογραμμίζω σημαίνει τραβῶ μὴ γραμμὴ κάτω ἀπὸ κάτι, ἀπὸ μερικές λέξεις, γιὰ νὰ τονίσω τὴ σημασία τους, καὶ μεταφορικά: τονίζω, ἐξαιρῶ κάτι.

Στὸ βιβλίο αὐτὸ πολλές λέξεις εἶναι — μένες. Τὸ ἔγγραφο πρέπει νὰ — ἢ ἀπ' ὅλους ὅσοι ἦταν στὴ συνεδρία. Οἱ μάρτυρες πρέπει νὰ — οὖν τὴ μαρτυρία τους.

Στερῶ, ὑστερῶ. Στερῶ ὁποῖος παίρνει κάτι πὺ ἀνήκει σὲ ἄλλον. Ὑστερῶ ὁποῖος μένει πίσω ἢ εἶναι κατώτερος. Εἶναι τόσο διαφορετικὲς οἱ δύο αὐτὲς σημασίες πὺ δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ μπερδεύονται οἱ δύο λέξεις ἀπὸ κανένα.

Εἶναι παιδί πὺ δὲν — καθόλου στὰ γράμματα. Τὸ χειρότερο πράγμα πὺ μπορεῖ νὰ πάθῃ ἕνας ἀνθρώπος εἶναι νὰ τοῦ — οὖν τὴν ἐλευθερία του. Δὲν μπορεῖ νὰ προβιβαστῇ στὴν ἀνώτερη τάξη ὁποῖος — σὲ ὅσα ἔπρεπε νὰ ξέρῃ.

Ἐκατόμβη - κατακόμβη. Ἐκατόμβη σημαίνει μεγάλη θυσία (στὴν ἀρχὴ σήμαινε θυσία ἑκατὸ βοδιῶν). Κατακόμβη λέγεται γιὰ τὰ ὑπόγεια στὶς πόλεις τῆς Ἰταλίας, ὅπου κατάφευγαν οἱ παλιοὶ Χριστιανοὶ καὶ ἔθαβαν τοὺς νεκροὺς τους.

Οἱ σημερινοὶ πόλεμοι ἔχουν καταντήσει σωστὲς — . Λένε πὺς ὅταν ὁ Πυθαγόρας κατόρθωσε ν' ἀποδείξῃ τὸ γνωστὸ «Πυθαγόρειο» θεώρημα γιὰ τὸ τετράγωνο τῆς ὑποτείνουσας πρόσφερε στοὺς θεοὺς μὴ — . Κατοικῶ σ' ἕνα ἀνήλιαγο, ὑγρὸ δωμάτιο, σωστῇ — .

Κυματίζω - κυμαίνομαι. Καὶ οἱ δύο αὐτὲς λέξεις ὀνομάστηκαν μεταφορικά ἀπὸ τὸ κύμα, ἀλλὰ κάθε φορὰ μὲ ἄλλη εἰκόνα. Τὸ κυματίζω λέγεται γιὰ κάτι πὺ σαλεύει καὶ κινιέται ἀδιάκοπα σάν τὰ κύματα. Τὸ κυμαίνομαι λέγεται γιὰ κάποιον πὺ δὲν ἔχει γνώμη κατασταλαγμένη καὶ ξεκαθαρισμένη, λ.χ. ὅπως ὅταν εἶναι ἀναποφάσιτος.

Τὸ ἀεράκι ἔκανε τὰ στάχια νὰ — . Δυσκολεύεται νὰ ξεκαθαρίσῃ τὶς ἰδέες του καὶ ἀδιάκοπα — . Μὲ τὰ ἑλληνικὰ καράβια πὺ ταξιθεύουν παντοῦ ἢ γαλανόλευκη — σὲ ὅλες τὶς θάλασσες.

Εἰς τὴν αὔρα — μαῦρα, δλόχρυσα μαλλιά (Σολωμός).

Ἀσυνείδητος - ἀσύνειδος. Ἀσυνείδητος εἶναι ἕκείνος πὺ δὲν ἔχει συνείδηση ἠθική. Μὲ τὸ ἀσύνειδος ξεχωρίζομε καλύτερα ἕκείνον πὺ τοῦ λείπει ἡ νοητικὴ συνείδηση, ἢ γνώση ἀπὸ κάτι.

Ὁ ἔμπορος πὺ δὲν εἶναι — θὰ κοιτάξῃ νὰ κερδίσῃ χωρὶς νὰ κερδοσκοπήσῃ στὴν τιμὴ. Πολλὰ ψυχικὰ φαινόμενα μᾶς μένουν — .

ΜΑΘΗΜΑ 27.

Νὰ σχηματίσῃς μικρὲς φράσεις ὅπου νὰ μεταχειριστῇς τ' ἀκόλουθα παρώνυμα.

εἰκοσάρι - εἰκοσάρικο

ἐπίβουλος - μεγαλεπήβολος

ἑκατοστάρι - ἑκατοστάρικο

Ἰνδὸς - Ἰνδιάνος

καλόβολος - καλόβουλος
 σύγαμπρος - σώγαμπρος
 ταψάκι - τασάκι

υποδέχομαι - αποδέχομαι
 ύπομονη - έπιμονη
 χαραμάδα - χαραματιά

ΜΑΘΗΜΑ 28.

Νά ξεχωρίσης τ' ακόλουθα παρώνυμα και νά σχηματίσης από αυτά μικρές φράσεις.

αίρετος - αίρετικός
 άμυδαλιά - άμυδαλή
 άπολογίχ - άπολογισμός
 άποκηρύσω - έπικηρύσω
 άχόρταστος - άχόρταγος
 καπνιά - καπνιάλα

κούφιος - κούφος
 λατόμος - ύλοτόμος
 μοίραρχος - μέραρχος
 παρουσία - παρηρησία
 πέρασμα - πέραμα
 προσωπίδα - προσωπείο

ΜΑΘΗΜΑ 29.

Νά ξεχωρίσης τ' ακόλουθα παρώνυμα.

διείσθηση - παραίσθηση
 αίσθητικός - αισθαντικός
 έξειδανικεύω - έξειδικεύω

έπιβολή - ύποβολή
 κατηγορηματικός - κατηγορικός
 κοινωνικός - κοινοτικός

πρότυπο - πρωτότυπο

ΜΑΘΗΜΑ 30.

Τά παρώνυμα διαφέρουν κάποτε μόνο με τὸ διαφορετικὸ τονισμό, καὶ λέγονται τότε *τονικά παρώνυμα*. Ἔτσι λέμε *άερινός* καὶ *άερινος*. Τὸ *άερινός* σημαίνει εὐάερος, *άερινός*: *σπίτι άερινό, τὰ μέση μας εἶναι γιὰ τὸ καλοκαίρι άερινά*. Τὸ *άερινος* σημαίνει ἑλαφρὸς σὰν τὸν *άερα*:

Ἔοπου φθάνοντας κεί κάτω
 ἴσως τοῦ ἔμεινε ὡς ἐκεῖ
 ἡ *άερινη* ἀγκαλιά του
 σὰν πρωτύτερα *άνοιχτή* (Σολωμός).

Ἔομοια διαφέρουν τὸ *παρά* καὶ τὸ *πάρα*: *δέν τὸν βλέπομε παρά πολὺ σάνια καὶ τὸν βλέπομε πάρα πολὺ σάνια*.

Παρατήρηση.— Πολλὰ *τονικά παρώνυμα* ἔχουν καὶ διαφορετικὴ ὀρθογραφία: *παίρω - περνῶ*.

Νά σχηματίσης μικρές φράσεις μετ' τ' ακόλουθα *τονικά παρώνυμα*.

άνθρωπινος - *άνθρωπινός*
 άρπάγη - άρπαγή
 άπόχη - άποχή
 ήπειρώτικος - ήπειρωτικός
 μετάλλιο - μεταλλεῖο
 Ὀλύμπια - Ὀλυμπία

πλόκαμος - πλοκαμός
 πολιτικός - πολιτικός
 σκέπη - σκεπή
 σφάγιο - σφαγείο
 σχόλιο - σχολεῖο
 τελώνιο + τελωνεῖο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ ΖΕΥΓΑΡΙΑ

Δυὸ λέξεις πού βγῆκαν ἀπὸ τὴν ἴδια λέξη ἀλλὰ πού ἔχουν διαφορετικὸ φωνητικὸ τύπο καὶ διαφορετικὴ σημασία ἀποτελοῦν ἓνα ζευγάρι. Αὐτὸ ἔγινε συνήθως ἐπειδὴ ἡ μιὰ λέξη, πού κληρονομήθηκε στὴ σημερινή μας γλῶσσα ἀπὸ τὴν ἀρχαία, λεγόταν πάντοτε σὲ ὅλες τὶς ἐποχὲς πού μεσολάβησαν ἀπὸ τότε, καὶ ἄλλαξε μὲ τὸν καιρὸ στὴν προφορὰ της καὶ στὴ σημασία της· ἐνῶ ἡ δευτέρη λέξη εἶναι *λόγια*, ξαναμπῆκε δηλαδὴ στὴ σημερινὴ γλῶσσα στὸν τελευταῖο αἰῶνα ἴσια ἀπὸ τ' ἀρχαῖα ἑλληνικά, μὲ τὴν ἀρχαία της συνήθως σημασία, ἣ καὶ μὲ κάποια ἄλλη. Ἔτσι λέμε *θωριά* στὴ σημασία «ὄψη» καὶ μιλοῦμε γιὰ τὴ *θωριά* ἐνὸς ἀντικειμένου, καὶ λέμε πάλι *θεωρία* — ἀπ' ὅπου ἔρχεται ἡ σημερινή μας *θωριά* — μὲ τὴ σημασία: παρατήρηση, ἐξέταση: ἡ *θεωρία τοῦ κόσμου*.

Τὰ ζευγάρια, ἂν καὶ ἔχουν πηγὴ τους καὶ ἀφετηρία τὴν ἴδια ἀρχαία λέξη, δὲν ἀποτελοῦν συνήθως συνώνυμα. Καθὼς ὁμως μοιάζουν ἀναμεταξύ τους οἱ λέξεις πού τ' ἀπαρτίζουν, ἔχουν κάποια ὁμοιότητα μὲ τὰ παρώνυμα.

ΜΑΘΗΜΑ 31.

Νὰ διαβάσης προσεχικὰ τὶς ἀκόλουθες φράσεις καὶ ἔπειτα νὰ ξεχωρίσης τὶς διαφορετικὲς σημασίαις πού ἔχουν κάθε φορά οἱ δυὸ λέξεις πού συναποτελοῦν ἓνα σημασιολογικὸ ζευγάρι.

Ἰσιώνω - ἰσιώνω. — Σὲ κάθε ὀρθογώνιο τρίγωνο ἡ ἔρθή του γωνία ἰσιώνεται μὲ τὸ ἄθροισμα τῶν δύο ἄλλων. Ἰσιωσε τὸ ξύλο πού στράβωσε.

Κόχη - κόγχη. — Ὅποιος εἶναι ἀταχτος θὰ καθίση στὴν κόχη. Σὲ μιὰ κόγχη στὴ μέση τοῦ τοίχου ἦταν τοποθετημένο ἓνα μικρὸ ἀγαλμα

Νύφη - νύμφη. — Οἱ Ὁκεανίδες καὶ οἱ Νηρηίδες, οἱ Ναϊάδες, οἱ Ὀρεάδες καὶ οἱ Δρυάδες ἦταν γιὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες ὄλες τους νύμφες. Μία παροιμία λέει: Σ' ἐσὲ τὸ λέω, πεθερά, γιὰ νὰ τ' ἀκούη ἡ νύφη.

Πραμάτεια - πραγματεία. — Οἱ ἐπιστήμονες γράφουν πραγματείες γιὰ διάφορα ζητήματα πού μελέτησαν. Ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ πηγαίνει ὁ πραγματευτὴς νὰ πούλησῃ τὶς πραγματείες του.

Στοιχεῖδ - στοιχεῖο. — Μερικοὶ πιστεύουν πὼς κάθε σπῆτι, κάθε πηγάδι, κάθε φωτιά, ἔχουν τὸ στοιχεῖδ τους. Ὁ ἀέρας, ἡ γῆ, τὸ νερό, ἡ φωτιά εἶναι τὰ τέσσερα στοιχεῖα τοῦ κόσμου. Τὰ γράμματα τοῦ ἀλφάβητου λέγονται καὶ στοιχεῖα.

ΜΑΘΗΜΑ 32.

Νά εξηγήσης τή διαφορά ανάμεσα στις λέξεις πού ἀπαριθμούν τ' ἀκόλουθα ζευγάρια καί νά σχηματίσης μέ τήν καθεμίά τους ἀπό μιὰ μικρή φράση.

γραφιάς - γραφέας, κύρ - κύριος, κόπιασε - κοπίασε, μιλιὰ - όμιλία, ρολόι - ώρολόγιο, χωριό - χωρίο.

ΜΑΘΗΜΑ 33.

Νά συμπληρώσης τήν καθεμίά ἀπό τις ἀκόλουθες λέξεις μέ μιὰ δεύτερη, πού συναποτελεῖ μ' αὐτήν ἓνα σημασιολογικό ζευγάρι, καί νά εξηγήσης τή σημασία της.

Σ η μ ε ί ω σ η.—Θά συναγείσῃ εύκολώτερα μερικὲς ἀπό τις παραθετιόμενες λέξεις μέ δὸςες συγγενεύουν μαζί τους: ὅτιοις θνηθηθῆ πώ; συχνά οἱ νεώτερες γεννήθησαν ἀπό τις ἀρχαίες μέ συνίζηση μιᾶς συλλαβῆς τους: σ' (ι), (ε) μέ τὸ συνακόλουθο φωνῆεν (τῆς ἰδίας λέξης), καθὼς δύο-δυσό, ἐννέα-ἐννιαί, καί ἄλλες πάλι ἄλλαξαν ἀπό τις ἀρχαίες μέ τὸ ν' ἀλλάξη τὸ ἀρχικό τους φωνῆεν, ἐξαίφνης ἐξαφνα-ἄξαφνα, νά πάθη ἀφαίρεση, ἐρωτώ-ρωτώ, ἢ νά προστεθῆ ἓνα φωνῆεν στήν ἀρχὴ ἐνώ δὲν ὑπῆρχε, βδέλλα-ἄβδέλλα.

Α. Λαϊκὲς λέξεις

ἀργαλιός	ἰσοπέδιστικόν	ἀσθεντία	συνάγω
ἀχαμνός	κατηγορία	ἀτμός	σίφνας
ἀμπολή	περίσσιος	ἐργάζομαι	σώζω
βορβός	ρέβω	ἐξημερώνω	τόμπανο
ἐλικιά	στριβώ	στραγγαλιζώ	τραπέζιο

Β. Λόγιες λέξεις

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΗ

Μέ τήν παρομοίωση δείχνομε τήν ομοιότητα πού ὑπάρχει ανάμεσα σέ δύο πρόσωπα ἢ πράματα. Ἄν ποῦμε λ.χ. «Μόλις τὸν εἶδε τὸ σκυλί

1. Ἐδῶ θ' ἀλλάξη καί τὸ γένος.
2. Σημαίνει πλαδαρός, μαλακός.
3. Σημαίνει ὅτι καί ἡ κόπια, ἡ δέση, τὸ φράγμα τοῦ κεντρικοῦ αὐλακιοῦ, πού παροχετεύει τὸ νερὸ σέ μικρότερα αὐλάκια. Κατὰ τόπους ἔχει ὁμοῦ καί ἄλλες σημασίες (σημαίνει λ.χ. τὸ αὐλάκι πού πάει τὸ νερὸ στό μύλο).
4. Λέγεται γιὰ τὴ ρίζα τοῦ γνωστοῦ φυτοῦ πού τρώγεται.
5. Φυλάχτηκε στὰ δημοτικὰ τραγούδια καί σημαίνει ὁμορφιά. «Νά μὴ μαυρίξη, λυγερή, στὸν ἥλιο ἢ ἐλικιά σου».
6. Ἡ λέξη πού θά βρῆς εἶναι ὄρος ἐκκλησιαστικόν.
7. Σημαίνει καταρρέω, ἐρειπώνομαι.
8. Σημαίνει «κύρος» καί λέγεται καί γιὰ κάποιον πού ἡ γνώμη του ἔχει κύρος.
9. Ἡ λέξη πού θά βρεθῆ ἔχει ἀλλαγμένα τὰ μεσιανὰ σύμφωνα.

χύθηκε άπάνω του σά γεράκι» παρομοιάζομε εκείνον που χύθηκε στον άλλο, ως προς την όρμη που έγινε αυτό, με το γεράκι που όρμα να σπαράξει το θύμα του. Με την παρομοίωση γίνεται ό λόγος έκφρασι- κότερος. «Έτρεχε τρομαγμένος» πόσο πιο παραστατικό αν προσθέ- σόμε: «σαν την πάπια στην άντάρα».

Στην παρομοίωση ξεχωρίζομε δυό όρους. Πρ ω τ ο ς ό ρ ο ς είναι ή λέξη που έκφράζει εκείνο για το όποιο μιλούμε, που παρομοιάζεται, δε ύ τ ε ρ ο ς ό ρ ο ς ή λέξη που έκφράζει εκείνο με το όποιο κάνομε τή σύγκριση. Στην πρώτη παρομοίωση που είδαμε το σκυλί είναι ό πρώτος όρος τής σύγκρισης, το γεράκι ό δεύτερος όρος.

Οι δυό όροι ένώνονται συνήθως με το όμοιωματικό επίρρημα *σαν*. Ό δεύτερος όρος, που ακολουθεί το *σαν*, μπαίνει σε όνομαστική με το άρθρο ή χωρίς αυτό, ή μ' αιτιατική μαζί με το άρθρο. "Έτσι θα πούμε: «Ό Κώστας έγινε από την καπνιά μαύρος σαν κόρακας», ή «σαν ό κόρακας» ή «μαύρος σαν τον κόρακα».

ΜΑΘΗΜΑ 34.

"Όταν χρησιμεύη στη σύγκριση για δεύτερος όρος ένα ουσιαστικό μπορεί αυτό να χρησιμοποιηθή κάποτε και σε άλλες παρομοιώσεις, με διαφορετική κάθε φορά σημασία. Αυτό είναι φυσικό, αφού ένα ουσιαστικό έχει πολλές ιδιότητες και μπορεί έτσι κάθε φορά να καταφεύγωμε σε μίαν άλλη για να παρομοιάσωμε κάτι. Το τριαντάφυλλο λ.χ. είναι ένα λουλούδι ώραίο, και έτσι λέμε πως κάτι είναι *δμορφο σαν τριαντάφυλλο* αλλά το τριαντάφυλλο είναι ιδίως ώραίο όταν είναι φρέσκο και εκείνο που κάνει έντύπωση είναι το κόκκινο τριαντάφυλλο. Γι' αυτό λέμε και *δρσοερός σαν τριαντάφυλλο* και *χείλη σαν τριαντάφυλλο*. Τέτοιες λέξεις, με πολλαπλή σημασία στις παρομοιώσεις, όνομά- ζονται *πολυσήμαντες*.

Να βρης από δύο λέξεις, που να μπορούν να χρησιμεύουν στις παρακάτω παρομοιώσεις σαν πρώτος όρος.

α) Να βρης επίθετα :

Ζυγρό σαν κυπαρίσσι,
 Ψυφά... σαν πλατάνι,
 Ήλια... σαν λαμπάδα,
 Κίτρινα σαν λεμόνι,
 Χονδρά σαν βαρέλι.

β) Να βρης ρήμα :

Ζηεί σαν λαγός,
 Μειώνει σαν γύφτος,
 Ξεχνάει σαν γουρούνι,
 Τίναμα σαν λύκος.

ΜΑΘΗΜΑ 35.

Πλάι στις παρομοιώσεις που συνηθίζονται και είναι πιά, μπορούμε να πούμε, καθιερωμένες στη γλώσσα, βρίσκομε συχνά στη λογοτεχνία, και μάλι- στα στην ποίηση, και άλλες, πιο σπάνιες ή πρωτότυπες, που με τη βοήθειά τους όμορφαίνουν οι λογοτέχνες τήν έκφρασή τους. "Έτσι στη «Θυσία του 'Αβραάμ» λέει ό 'Ισαάκ στον πατέρα του, που έτοιμάζεται να τον θυσιάση :

Μισεύγω σου και χάνεις με σαν χιόνι, όταν λύση,
και σαν διαν κρατής κερὶ και άνεμος τὸ σβήση.

Στὸ Τραγούδι τοῦ Δασκαλογιάννη, τοῦ Κρητικοῦ, ποῦ εἶχε ἐπαναστατήσει
στά Σφακιά στά 1769, διαβάζομε:

και ποῦ νὰ τοῖ βασιτάξουσι τὰ λίγα παλικάρια,
κι ἄς ἔχου πόδι σὰ φιερά, δύναμη σὰ λιοντάρια.

Καί στήν «'Ασάλευτη Ζωή» ἔχει ὁ Παλαμᾶς παρομοιώσεις σαν τις ἀκό-
λουθες: (Περιγράφοντας τὴ χειμωνιάτικη 'Αθήνα:)

«Τὰ χιόνια εἶναι στήν Πάρνηθα σαν ἄνθισμα κι αὐτά».

(Ἄναθυμώντας τὸ ἀγοράκι του ποῦ εἶχε πεθάνει:)

«Σὰ μακρινὸ ξημέρωμα χάραξες σαν στὸ νοῦ μου,
πολὺ γλυκὸ, πολὺ δειλὸ, πολὺ διαβατικὸ».

(Καί μιλώντας γιὰ τὸν Παῦλο Μελά, ποῦ εἶχε πέσει στὴ Μακεδονία:)

«Καί νὰ σοῦ φτάνουν τοῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
σαν τουφεκιὸ ἀστραπόβροντα και σαν πολεμὸν κράχτες».

Νὰ βῆς ἀπὸ τὴ λογοτεχνία πέντε παραδείγματα με συνηθισμένες και πέντε
με πρωτότυπες παρομοιώσεις, ἀσυνήθιστες στήν καθημερινὴ ὁμιλία, ποῦ νὰ σοῦ ἀρέσουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΚΥΡΙΟΛΕΞΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΟΡΑ

Ὅταν λέμε γλυκὸ σταφύλι, ράγισε τὸ πιάτο, τὰ κλαδιὰ τῆς μηλιᾶς
γέρναν βαριά, ὁ Ὀλυμπος εἶναι βουνό, οἱ λέξεις γλυκὸ, ράγισε, βαριά,
βουνό ἔχουν τὴ συνηθισμένη τους σημασία, ἐκφράζουν τὴν ἰδέα ποῦ
εἶναι ἡ ἀρχική, ἡ κύρια γι' αὐτὸ λέμε πὼς βρίσκονται στήν κυριο-
λεξία, πὼς χρησιμοποιήθηκαν κυριολεχτικά. Μὲ τις ἴδιες
ὁμως λέξεις μποροῦμε νὰ σχηματίσωμε ἄλλο εἶδος φράσεις και νὰ
ποῦμε: ἔχει φωνὴ γλυκιὰ, ράγισε ἡ καρδιά μου ποῦ τὸ ἄκουσα, κοι-
μήθηκα βαριά, οἱ δυσκολίες ἦταν βουνό. Ἐνῶ ἐδῶ ἔχομε τις ἴδιες
πίλι λέξεις, ἔχουν αὐτὲς σημασία διαφορετικὴ ἀπὸ πρῶτα ἢ σημα-
σία τους ἐκείνη μεταφράθηκε τώρα σὲ κάτι ἄλλο, και γι' αὐτὸ τὴν ὀνο-
μάζομε μετὰφορικὴ σημασία ἢ μετὰφορά.

Ἡ μεταφορὰ αὐτὴ γίνεται με κάποια σύγκριση ποῦ κάνομε ἀνά-
μεσα στις δύο ἔννοιες ποῦ ἐκφράζει ἡ ἴδια λέξη και ποῦ ἔχουν κάποια
ὁμοιότητα μεταξύ τους: Ἡ γλυκιὰ φωνὴ μᾶς κάνει τὴν ἴδια εὐχαρί-
στηση ποῦ αἰσθανόμαστε και με τὴ γλυκιὰ ζάχαρη. Οἱ δυσκολίες ποῦ
βρίσκομε γιὰ νὰ τελειώσωμε μιὰ δουλειὰ και ποῦ τις λέμε βουνό, μᾶ-
θημιζοῦν τις δυσκολίες ποῦ εἶχαμε γιὰ ν' ἀνεβῶμε ἓνα βουνό. Ἐτσι
με τις μεταφορὲς γίνεται ἐκεῖνο ποῦ λέμε πῶς ἐκφραστικὸ, ζωντανό
και ὠραῖο.

Μεταφορικά μπορούμε να μεταχειριστούμε ουσιαστικά και επίθετα, ρήματα και επίρρηματα.

Όσο πλούσια σε λέξεις και αν είναι μιὰ γλώσσα, οι έννοιες που έχουν να εκφράσουν εκείνοι που τη μιλούν είναι πολύ περισσότερες και γι' αυτό καταφεύγουν σε νέες, μεταφορικές σημασίες, πλάι στην κυριολεχτική χρήση. Με αυτές όχι μόνο πλουτίζεται η γλώσσα — χωρίς οι λέξεις της να γίνονται περισσότερες — αλλά γίνεται και πιο εκφραστική και ωραία.

Η μεταφορά συγγενεύει με την παρομοίωση. Και στην παρομοίωση συγκρίνομε δυο πράματα και βρίσκομε την ομοιότητα ανάμεταξύ τους: *είναι σαν άλεπού*. Υπάρχει όμως ανάμεσα στην παρομοίωση και τη μεταφορά ή ακόλουθη διαφορά: Στην παρομοίωση κάνομε μόνο τη σύγκριση, με τη βοήθεια του *σάν*, και η λέξη που το συνοδεύει φυλάγει τη συνθησιμένη της σημασία, την κυριολεξία της. Όποιος «κάνει *σάν* άλεπού» ή «είναι *σάν* άλεπού» *μοιάζει* μόνο με άλεπού. Στη μεταφορά όμως «αυτός είναι άλεπού», ή *πονηριά του*, που την έχει και η παμπόνηρη άλεπού, μάς κάνει και τόν ονομάζομε *άλεπού*, και έτσι η *άλεπού*, με τη μεταφορική αυτή χρήση, καταντᾶ να σημαίνει *πονηρός*. Η μεταφορά είναι λοιπόν παρομοίωση συντομεμένη και πιο έντονη, που εκφράζει πιο δυνατά την ομοιότητα ανάμεσα σε δυο πράματα.

ΜΑΘΗΜΑ 36.

Οι μεταφορές παίρνονται, όπως και οι παρομοιώσεις, από τόν κύκλο τῶν γνωστῶν πραγμάτων γύρω μας, και είναι γι' αυτό φυσικό να γεννήθηκαν από την καθημερινή ζωή και τόν παραστατικό κύκλο του ελληνικού λαού. Έτσι λ.χ. οι μεταφορές «*ἀπό ποῦ ξεφύτρωσε*», «*έγινε παντζάρι*» είναι παρμένες από τὸ φυτικό κόσμο, οι μεταφορές «*τοὺς θέρισαν*» οἱ θέρμες», «*τὰ γίδια ἀλώνισαν*» (δηλ. ποδοπάτησαν) τὸ χωράφι» πάρθηκαν από την ἀγροτική ζωή.

Νὰ σχηματίσης ἀπὸ τρεῖς φράσεις με λέξεις πὸν νὰ λέγονται μεταφορικά και νὰ πάρθηκαν ἀπὸ α) τὴ μαγειρική, β) τὸν κόσμον τῶν φυτῶν, γ) τὸν κόσμον τῶν ζῶων, δ) τὴν ἀγροτική ζωή, ε) τὴ θαλασσινή ζωή, ζ) τὴν ἐκκλησιαστική ζωή.

ΜΑΘΗΜΑ 37.

Ἐκτὸς ἀπὸ τις λέξεις πὸν μεταχειρίζομαστε μεταφορικά, συχνὰ λέμε μεταφορικά και ὀλόκληρες φράσεις. Ὅταν λ.χ. πῶ γιὰ ἓνα παιδί πὸν κολυμπᾶ ὠραία πὸς είναι σωστὸ ψάρι, τὸ ψάρι είναι μεταφορά, ἀφοῦ τὸ παιδί δὲν είναι ψάρι στὴν κυριολεξία, μὰ τὸ λέω έτσι μεταφορικά, γιὰ τὴν εὐκνησία του μέσα στὴ θάλασσα. Ὅταν ὅμως πῶ πὸς κάποιος *μοῦ ἔφησε τὸ ψάρι στὰ χεῖλη*, ἔδῳ τὸ ψάρι μένει στὴν κυριολεξία, ὀλόκληρη ὅμως ἡ φράση είναι μεταφορική, ἀφοῦ δὲν πρόκειται γιὰ ψήσιμο πραγματικό, παρὰ γιὰ τὸ βασάνισμα, πὸν θὰ δοκίμαζα ἂν μοῦ ψηνόταν ἓνα ψάρι στὸ στόμα. Τὸ ἴδιο και ἡ φράση *τὰ ἔδωσε στὸ ψιλὸ μάντιλι*. Ἐχομε και τις δύο φορὲς φράση μεταφορική, πὸν καταντᾶ συχνὰ *σάν* παροιμία.

Νὰ βῆς ἀπὸ μιὰ φράση μεταφορική παρμένη ἀπὸ τις ἑξι περιπτώσεις πὸν ἀναφέρονται στὸ μάθημα 36. Νὰ προσέξης ὅμως νὰ είναι ἀληθινὲς μεταφορικές φράσεις και ὄχι μονωμένους λέξεις.

ΜΑΘΗΜΑ 38.

Κάποτε μεταχειριζόμαστε στη θέση μιας μεταφοράς (ή μιας παρομοίωσης) αντί ουσιαστικό το επίθετο το σχηματισμένο από αυτό. 'Αντί να πούμε λ.χ. πώς κάποιος έχει δόντια μαργαριτάρι, από μαργαριτάρι (ή σά μαργαριτάρι) λέμε δόντια μαργαριταρένια. Και αντί να πούμε πώς κάποιος έχει μακριά ζωή σαν τόν κόρακα (που ζή πολλά χρόνια) λέμε μ' ένα σύνθετο (επίθετο) κορακοζώητος.¹

α) Να βρής τὰ επίθετα πού ταιριάζουν σ' ἐξί ουσιαστικά και πού ἐκφράζουν μιὰ ἔννοια μεταφορική. Μπορεῖς, ἂν θέλῃς, νὰ συμπληρώσῃς μέ τὰ επίθετα πού θὰ βρῆς τ' ἀκόλουθα ουσιαστικά:

μάτια, μύτη, χελιη, ὑπομονή, δουλειά,
καμώματα (κάποιου πού μιμιάται), δύναμη.

β) Να βρῆς ὀχτῶ σύνθετα επίθετα, μέ πρῶτο συνθετικό ἕνα ουσιαστικό πού χρησιμοποιεῖται γιὰ δεύτερος ὀρος τῆς σύγκρισης γιὰ τὴν παρομοίωση (ἢ τῆ μεταφορά). Μπορεῖς, ἂν θέλῃς, νὰ γυρέψῃς σύνθετα μέ δεύτερο συνθετικό τίς λέξεις:

Ψυχή, μυαλό, κεφάλι, πρόσωπο,
μάτι, φρύδι, μύτη, μάγουλο, γένη, χέρι, ποδάρι.

ΜΑΘΗΜΑ 39.

'Ανάμεσα στις λέξεις πού μεταχειριζόμαστε μεταφορικά υπάρχουν φυσικά και σύνθετα ουσιαστικά. Λέμε ἔτσι κλοτσσοκούφι ἕνα παιχνίδι, μά λέμε μέ τὴν ἴδια λέξη μεταφορικά πῶς «ἔγινε κλοτσσοκούφι», γιὰ κάποιον πού τὸν κάνουν οἱ ἄλλοι ὀπως θέλουν. Λέμε και μυρμηγκοφωλιά, μεταφορικά, γιὰ πολὺν κόσμο συναγμένο σέ μικρὸ μέρος, και σφηκοφωλιά, γιὰ κέντρο ἢ συντροφιά κατοπιῶν ἢ κακόβουλων ἀνθρώπων². Πλάι σ' αὐτὸ τὸ εἶδος τίς λέξεις ἔχομε ὁμως και ἄλλες πού συνηθίζονται μόνο μεταφορικά ἢ πολὺ σπάνια στὴν κυριολεξία. Μαυροτσούκαλο λέμε γιὰ ἄνθρωπο πολὺ μελαχρινό, μαῦρο, ἐνῶ γιὰ ἕνα τσουκάλι μαῦρο δὲν ἔχομε ἀνάγκη νὰ τ' ὀνομάσωμε μαυροτσούκαλο. 'Εδῶ τὸ σύνθετο δὲ λέει πιά ὄ,τι τὰ δύο του συνθετικά.

Νὰ βρῆς σύνθετα ουσιαστικά πού νὰ συνηθίζονται μόνο μεταφορικά. Μπορεῖς ν' ἀναζητήσῃς σύνθετα μέ δεύτερο συνθετικό τίς λέξεις.

γάτος, μαμή, ὀρνίθι, παντιέρα, πατέρας, σκάλισμα, τηγάνι.

ΜΑΘΗΜΑ 40.

Κάποτε μπορεῖ ἐνῶ μεταχειριζόμαστε μιὰ λέξη ὄλο και περισσότερο στὴ μεταφορική τῆς σημασία νὰ τὴ λέμε και νὰ τὴν ἀκοῦμε ὄλο και λιγότερο στὴν κυριολεξία, ὥσπου νὰ ξεχαστῇ ἔτσι ἡ ἀρχική τῆς αὐτῆ σημασία, και νὰ γίνῃ

1. Τὰ σύνθετα τοῦ εἶδους αὐτοῦ ὀνομάζονται στὴ Γραμματική κητικὰ σύνθετα.

2. Τὰ σύνθετα αὐτοῦ τοῦ εἶδους ὀνομάζονται στὴ Γραμματική προσδιοριστικὰ σύνθετα.

κύρια ή μεταφορική—ή και ή μοναδική σημασία που έχει ή λέξη πιά για μάς. Αυτό κοντεύει λ.χ. να γίνη στη γλώσσα μας με τὸ ἐπίθετο *τρικούβετος*. Ὅλοι μας τὸ ξέρομε και λέμε «ἔγινε διασκέδαση *τρικούβετη*», δηλ. πολὺ μεγάλη» πολὺ λίγοι ὅμως φαντάζονται πὼς ή λέξη σήμαινε ἀρχικά, στήν κυριολεξία, ἐκεῖνον πού· έχει τρεῖς *κουβέτες*, δηλ. τρία καταστρώματα, και πὼς ἔλεγε— και λένε ἀκόμη— καράβι *τρικούβετο*, πού κατάντησε νά σημαίνη πολὺ μεγάλο (ἀνάλογα εἶναι και τὸ *κολλησιδα*, *ξετοίπωτος*, *πελαγώνω*).

Τὸ ἴδιο γίνεται με πολλὲς ἄλλες λέξεις, ἰδίως λόγιες. Πῆραν μιὰ μεταφορική σημασία, συνήθως ἀπὸ τ' ἀρχαῖα χρόνια, και τὶς μεταχειριζόμαστε σήμερα χωρὶς νὰ πᾶ ή νοῦς μας στήν παλιὰ κυριολεξία. Ἔτσι ή λέξη (*ὑπερασπιστής*) *ὑπερασπίζομαι*, πού σήμαινε στ' ἀρχαῖα «προστατεύω κάποιον κρατώντας ἀπὸ πάνω του τήν ἀσπίδα μου», πῆρε πιά τή γνώριμή μας σημασία «προστατεύω». Κανείς μας σήμερα δὲ χρησιμοποιεῖ μιάν ἀσπίδα, ἀκόμη και ὅταν ὑπερασπίζεται κάποιον ἀπὸ ἐπίθεση ἐνόπλου. Παρόμοιες λέξεις εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

Ἀντίπαλος. Ἀρχικά σήμαινε «ἐκεῖνος πού *ἀντιπαλεύει*, πού εἶναι ἀντίθετος με κάποιον στήν *πάλη*» ἔπειτα πῆρε τή σημασία τοῦ «ἀντίθετος», σὲ ὅποιον ἀγώνα.

Ἡφαίστειο. Πίστευαν οἱ ἀρχαῖοι πὼς ὁ Ἥφαιστος, ὁ θεὸς τῆς φωτιᾶς, εἶχε τὸ ἐργαστήρι του μέσα στὸ βουνὸ τῆς Σικελίας Αἶτνα, πού ἦταν Ἡφαίστειο και ἔβγαζε κατὰ καιροὺς φλόγες και λάβα. Ἀπὸ τ' ὄνομα τοῦ Ἥφαιστου φαίνεται πὼς ὀνομάστηκαν ἔτσι και τὰ Ἡφαίστεια.

Λύκειο. Ὀνομαζόταν ἀρχικά ἓνα ἄλσος στήν Ἀθήνα ἀφιερωμένο στὸ Λύκειο Ἀπόλλωνα. Αὐτὸ ἔδωσε ἀφορμὴ νὰ ὀνομασθῆ ἔτσι και ή Περιπατητικὴ σχολή τοῦ Ἀριστοτέλη, ἰδρυμένη ἐκεῖ, και ἀπὸ ἐδῶ ὀνομάστηκαν στή νεώτερη ἐποχὴ σὲ διάφορες εὐρωπαϊκὲς γλώσσες *λύκεια* πολλὰ ἀνώτερα σχολεῖα.

Μαίανδρος. Ὀνομαζόταν ἓνας ποταμὸς τῆς Μικρασιατικῆς Λυδίας. Με τή λάσπη πού κατέβαζε ἀπὸ τὰ βουνὰ ἔφραζε ή κοίτη του και κάθε τόσο ἄλλαζε δρόμο, ἔτσι πού νὰ γίνωνται πολλὲς κορδέλες. Ἀπὸ τ' ὄνομά του ὀνομάστηκε ἔτσι, ἤδη στήν ἀρχαιότητα (Στράβων 12.577) ὁ *μαίανδρος*, τὸ ἀρχιτεκτονικὸ ἐλικόμορφο κόσμημα.

Πυγμαῖοι. Εἶχαν ἀκούσει οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες πὼς ζοῦσαν κάπου στήν Ἀφρική ἓνας λαὸς νάνων, και τοὺς εἶχαν ὀνομάσει γι' αὐτὸ *πυγμαῖους*, δηλ. μιὰ γούχτα ἀνθρώπους, μιὰ *πυγμή*. Λέμε και σήμερα *πυγμαῖο* ἓνα μικρόσωμο ἀνθρώπο.

Συγκρητισμός. Ἦδη στήν ἀρχαῖα γλώσσα εἶχε πάρει ή λέξη τή σημασία: ἔνωση γιὰ νὰ πολεμηθῆ ὁ κοινὸς ἐχθρὸς (*συγκρητίζω* συνασπίζομαι ἐναντία στὸν ἐχθρὸ). Ἦ μεταφορὰ ἔγινε ἀπὸ τοὺς Κρητικούς, πού, ὅπως ἀναφέρει μεταγενέστερος λεξικογράφος, «ἔστασίαζον αἰεὶ» και μαλώναν μεταξύ τους, ἤξεραν ὅμως και νὰ συνενωθοῦν ἐμπρὸς σ' ἐξωτερικὸ κίνδυνο. Λέγεται κάποτε γιὰ ἀνακατάτωμα ἀπὸ διάφορες γνῶμες ή συστήματα.

Υπερακοντίζω. Κυριῶς ἔπερνῶ κάποιον με τὸ ἀκόντιο πού ἔριξα στοὺς ἀγῶνες, και ἔπειτα ἔπερνῶ.

Παραθέτονται μερικές λόγιες τὸ περισσότερο λέξεις πὸ ἢ σημερινή τους σημασία γεννήθηκε ἀπὸ ἀρχαία μεταφορά. Νὰ σχηματίσης ἀπὸ καθεμίά τους μιὰ μικρὴ φράση.

Ἄσπονδος. Κυρίως σημαίνει χωρίς σπονδές (προσφορά κρασιοῦ), χωρίς δηλ. τίς θυσίες πὸ πρέπει νὰ γίνουν στοὺς θεοὺς, γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσουν τὴν ἀνακωχή ἢ τὴ συμφιλίωση. Ἔπειτα κατάντησε νὰ σημαίνει: ἀδιάλλαχτος, θανάσιμος.

Δεκατίζω, ἀποδεκατίζω. Κυρίως παίρνω τὸ δέκατο, τὴ δεκάτη, ἓνα μέρος ἀπὸ κάτι, ἔτσι καὶ γιὰ φορολογία. Ἔπειτα: καταστρέφω.

Διθύραμβος. Ἀρχικὰ σήμαινε τραγούδι συνοδευμένο ἀπὸ αὐλὸ γιὰ τιμὴ τοῦ Ἀπόλλωνα· ἑθνουσιαστικός ὕμνος. Λέγεται γιὰ ἔπαινο ὑπερβολικὸ καὶ φουσκωμένο.

Ἐκμεταλλεύομαι. Ἀρχικὰ λεγόταν γιὰ ἓνα *μεταλλεῖο* πὸ τὸ δουλεύομε καὶ ἔτσι τὸ ἐξαντλοῦμε. Ἔπειτα πήρε τὴ σημασία: χρησιμοποιοῦ κάτι καὶ τὸ καρπώνομαι.

Ἱερεμιάδα. Ἀπὸ τὸν Ἱερεμία, ἓναν ἀπὸ τοὺς τέσσερεις μεγάλους προφήτες τῶν Ἑβραίων (600 π.Χ.), πὸ πρόβλεψε τὸ χαλασμό τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν αἰχμαλωσία τῶν Ἑβραίων στὴ Βαβυλώνα καὶ θρήνησε μὲ πάθος τὸ χαμὸ τῆς πατρίδας. Λέγεται γιὰ ἐξιστόρηση ἀπαισιόδοξη, μεμψιμοιρη.

Κολοσσός. Ἀρχικὰ σήμαινε τὸ ἄγαλμα· τέτοιο ἦταν καὶ ὁ περίφημος «Κολοσσός τῆς Ρόδου», ἓνα ἀπὸ τὰ ἑπτὰ θαύματα τοῦ κόσμου, μπρουντζινο ἄγαλμα τοῦ Ἥλιου τεράστιο (31 μέτρα ὕψος), στὸ λιμένα τῆς Ρόδου (3. αἰ. π.Χ.). Λέγεται γιὰ καθετὶ πολὺ μεγάλο, τεράστιο, *κολοσσαῖο*.

Λαβύρινθος. Λεγόταν ἀρχικὰ γιὰ μεγάλο χτίριο ἀπὸ πολλές αἰθούσες καὶ μὲ πολύπλοκα μπερδεμένα περάσματα καὶ δρομάκια γιὰ τὴ συγκοινωνία του, ὥστε νὰ δυσκολεύεται κανεὶς νὰ βρῆ τὴν ἐξοδο. Λέγεται ὄχι μόνο γιὰ χτίρια, κήπους κτλ., ὅπου εὐκολα χάνεται κανεὶς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ αὐτιοῦ καὶ γιὰ ζητήματα ἢ συλλογισμούς, καὶ γιὰ κάθε εἶδος ζητήματα, ὅταν εἶναι μπερδεμένα καὶ σκοτεινὰ καὶ δὲν ἔχουν εὐκολὴ λύση.

Παλλάδιο. Ὀνομαζόταν ἔτσι ἓνα πανάρχαιο ξόανο, δηλ. ξύλινο ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, πὸ προστάτευε, καθὼς πίστευαν, ἀπὸ κάθε κακὸ τὴν πόλη πὸ τὸ εἶχε μέσα της. Λέγεται γιὰ ἓνα σύμβολο ἰδέας ἀνώτερης, ἱερῆς κτλ.

Πτωχοπόροδρομος. Ἔτσι εἶχε ἐπονομαστῆ ἀρχικὰ γιὰ τὴ φτώχεια τοῦ ὁ Βυζαντινὸς συγγραφέας *Πρόδρομος*, πὸ εἶχε παραπονεθῆ μὲ ἱκευτικά ποιήματα στὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ Κομνηνὸ πὸς δὲν μποροῦσε νὰ τὰ βγάλῃ πέρα μὲ τὴ σπουδὴ του καὶ μὲ τὴ συγγραφικὴ τέχνη. Λέγεται γιὰ ἄνθρωπο παραπονιάρη καὶ κλαψιάρη ἢ γιὰ λόγιό πὸ καταγίνεται μὲ ἀσήμαντα πράγματα.

Σηλιτεύω. Ἀρχικὰ σήμαινε: «ἀναγράφω δημόσια σὲ στήλη», κάνω

σιηλίτη εκείνον που Έκαμε κάποια κακή και άτιμωτική πράξη. Τώρα σημαίνει: στιγματίζω, ψεγαδιάζω βαριά κάποιον.

Στιγματίζω. Αρχικά σήμαινε κεντώ, στίζω στίγμα με καμένη βελόνα Έναν κακοΰργο, δραπέτη, δοϋλο, τόν κάτω *στιγματία*. Τώρα σημαίνει ψεγαδιάζω βαριά κάποιον.

Συνασπίζομαι (συνασπισμός). Αρχικά σήμαινε: εΐμαι *συνασπιστής* με άλλον, συστρατιώτης· κρατούμε τις άσπίδες μας κοντά, πολεμούμε πλάι πλάι. Τώρα σημαίνει: συμμαχώ, συνενώνομαι για κοινή δράση.

Τιτανικός, τιάνιος. Οι Τιτάνες της άρχαίας έλληνικής μυθολογίας—τά δώδεκα παιδιά τ' Ούρανοϋ και της Γαίας (δηλ. της Γης) (άπό αυτούς ήταν και ο Κρόνος και ο Ώκεανός)—άν και πολύ δυνατοί θεοί, άναγκάστηκαν στο τέλος νά υποκύψουν στο Δία και τ' άλλα παιδιά του Κρόνου. Τά έπίθετα *τιτανικός, τιάνιος* σημαίνουν: τεράστιος, πολύ δυνατός.

Τραγέλαφος. Όνομαζόταν Έτοι Ένα ζωο φανταστικό και μυθικό, που άπεικονιζόταν και σέ χαλιά άνατολίτικα, τράγος και λάφι μαζί. Λέγεται για κάτι άνάμιχτο και άταιριαστο.

Φιλιπικός. Οι περίφημοι λόγοι που ειχε έκφωνήσει ο ΈΑθηναίος ρήτορας Δημοσθένης (4. αί. π.Χ.) πολεμώντας τό Φίλιππο, βασιλιά των Μακεδόνων, Έδωσαν άφορμή στο Ρωμαιο ρήτορα Κικέρωνα (1. αί. π.Χ.) νά ονομάσει *φιλιπικούς* τούς δικούς του λόγους, όταν πολεμούσε τόν Άντώνιο. Λέγεται για Έντονο λόγο ή κατηγορητήριο για κάποιον.

Χίμαιρα. Ήταν, όπως τήν περιγράφει ο Όμηρος (Ζ 161), Ένα ζωο με κορμί κατσίκας, με κεφάλι λιονταριού και με ούρα φιδιού. Μεταφορικά λέγεται ή *χίμαιρα* για πλάσμα της φαντασίας, Ένα όνειροπόλημα, και *χιμαιρικός* σημαίνει φανταστικός.

ΜΑΘΗΜΑ 41.

Μερικές λέξεις τις μεταχειριζόμαστε στην κυριολεξία, όταν όμως πρόκειται για μεταφορική χρήση χρησιμοποιούμε στή θέση τους άλλη λέξη Ισοδύναμη, λόγια, ή κάποτε, άλλο τύπο. Έτσι λ.χ. ενώ λέμε για τό χιόνι ή τό γάλα πώς είναι *άσπρο*, θά πούμε μεταφορικά πώς κάποιος *Έδειξε διαγωγή λευκή* (και όχι *άσπρη*) ή πώς *δλη του ή ζωή ήταν λευκή*.

Οι λέξεις με πλάγια γράμματα λέγονται *κυριολεχτικά*. Νά βρής τήν αντίστοιχη λέξη ή τόν αντίστοιχο τύπο που μεταχειριζόμαστε στή μεταφορά και νά σχηματίσης με αυτά άπό δυό σύντομα παραδείγματά.

Ζεστό νερό

Ψηλή σκάλα

Τό κουκούτσι του ροδάκινου

Τό τζάκι του σπιτιού

Άνεβαίνω τή σκάλα

Σηκώνω Ένα βάρος

Σκυλίσιο δόντι

Τά λουλούδια της άνοιξης

Άθλητής με δυνατά μπράτσα

Οι άνοιχτές *φτερούγες* του γερακιού

Τά κλαδιά της συκιάς

Έσπειρε τό *χωράφι* (ή: μάχη) στόν κάμπο

Σακί *άδειο* (νά βρής Ένα έπίθετο που έγινε ουσιαστικό).

ΜΑΘΗΜΑ 42.

Ἡ παράλληλη αὐτῆ χρήση δυὸ διαφορετικῶν λέξεων, πού εἶδαμε στὸ παραπάνω μάθημα, γιὰ τὴν κυριολεξία καὶ τὴ μεταφορὰ δὲν εἶναι σὲ ὄλες τὶς περιπτώσεις ἀπόλυτη καὶ πάγια. Λέμε βέβαια μόνο *διαγωγή λευκή* καὶ *συγχαρητήρια θεομά*, ἀπὸ τὸ ἄλλο ὅμως μέρος, ἐνῶ μιλοῦμε γιὰ τὸ *πέσιμο τῶν φύλων* τὸ φθινόπωρο ἢ γιὰ τὸ *πέσιμο* ἐνὸς βιαστικοῦ στὴν πλαγιά τοῦ βουνοῦ, λέμε ἔπειτα μεταφορικά *ἡ πώση* τῆς τιμῆς τῆς σταφίδας, ἀλλὰ μποροῦμε πολὺ καλὰ νὰ ποῦμε ἐπίσης τὸ *πέσιμο* τῆς τιμῆς τῆς σταφίδας. Μὲ τὸν τρόπο μάλιστα αὐτὸν γίνεται ἡ μεταφορὰ πρὸς ζωντανή.

Νὰ βρῆς μερικὰ παραδείγματα ὅπου γιὰ μιὰ μεταφορική σημασία νὰ μποροῦμε νὰ ποῦμε καὶ τὴ λόγια λέξη καὶ τὴν ἀντίστοιχη λαϊκή.

ΜΑΘΗΜΑ 43.

Οἱ μεταφορές εἶναι συχνές στὴ λογοτεχνία. Ἔτσι ἔχομε:

Εἶδα τὸν οὐρανὸ θολὸ καὶ τ' ἄστρα *ματωμένα* (βημ.).

Τὸν εἶδ' ὁ πρωτομάστορας, *ραγίζεται* ἡ καρδιά του (βημ.).

«Ὁ ἐπιβάτης ἐκυρτώθη, ἔγινε *κουβάρι*» (Παπαδιαμάντης). «Ὁ ἄνεμος *ἀργώνει* τὸ πέλαγος» (Παπαδιαμάντης). «Ἡ μικρὴ τῆς σουσουράδα ἢ Χρυσούλα, δώδεκα χρονῶν κοριτσάκι, ὄλο πηγαίνονερχόταν» (Ἐφταλιώτης). «*Ἄδης* τὸ σκότος ἀπλώθηκε γύρω μας» (Καρκαβίτσας).

Νὰ βρῆς στὴ γνωστὴ σου λογοτεχνία δέκα παραδείγματα ὅπου μιὰ λέξη νὰ λέγεται μεταφορικά, ὅπως τὴ λέμε καὶ στὴν κοινὴ γλώσσα.

ΜΑΘΗΜΑ 44.

Ἐκτός ἀπὸ τὶς μεταφορές τὶς καθιερωμένες ἀπὸ καιρὸ στὴ γλώσσα μας, μπορεῖ νὰ γίνονται κάθε μέρα καὶ νέες στὸ στόμα ὄλων τῶν ὀμογλώσσων ἢ ἰδίως ἀπὸ τοὺς ποιητὲς καὶ τοὺς ἄλλους συγγραφεῖς, πού κάνουν ἔτσι πρὸς πλοῦσιο καὶ ὁμορφο τὸ ὕφος τους. Ἔτσι, ὅταν λέη ὁ Σολωμὸς «ἡ δύναμή σου πέλαγο κι ἡ θέλησή μου βράχος», ἡ μεταφορὰ πού ἔχομε στὸ βράχο γιὰ τὴν ἀλύγιστη θέληση μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἦταν ἔτοιμη στὴ γλώσσα μας, ἐνῶ ἡ μεταφορὰ στὸ πέλαγος γιὰ τὴν ἀδάμαστη δύναμη ἀνήκει στὸν ποιητὴ καὶ μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ πρωτότυπη.

α) Νὰ βρῆς ἀπὸ τὴ λογοτεχνία δέκα παραδείγματα μὲ πρωτότυπες μεταφορὲς (λέξεις ἢ φράσεις), ἀσυνήθιστες στὴν καθημερινὴ γλώσσα, καὶ νὰ τὶς ἐξηγήσης.

β) Νὰ βρῆς ἀκόμη στὴν ἀρχαία ποίηση παραδείγματα μεταφορῶν.

Κ Ε Φ Α Λ Λ Α Ι Ο Ε Β Δ Ο Μ Ο

Ο Ρ Ι Σ Μ Ο Σ

«*Λείψης* εἶναι τὸ δεύτερο δάχτυλο τοῦ χειροῦ». Τὴ φράση «τὸ δεύτερο δάχτυλο τοῦ χειροῦ» τὴν ὀνομάζομε ὀ ρ ι σ μ ό, ἐπειδὴ ὀρίζει

τί σημαίνει *δείχτης*. "Αν άλλαξα τη φράση αυτή και έλεγα, ως ποῦμε, πώς «δείχτης είναι τὸ μεσιανὸ δάχτυλο τοῦ χειριοῦ» ἢ ὅτι «δείχτης είναι τὸ δεῦτερο δάχτυλο τῶν ἄκρων», δηλαδή τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδιοῦν, δὲ θὰ εἴχαμε ὄρισμό, ἀφοῦ δὲ θὰ ὄριζα σωστά μετὰ τὴ φράση μου ἐκεῖνο ποῦ σημαίνει ὁ δείχτης.

ΜΑΘΗΜΑ 45.

Δίνονται οἱ ὀρισμοί· νὰ βρῆς τὶς λέξεις (ὀυσιαστικά).

1. Ἀπότομο πέσιμο τοῦ νεροῦ ἀπὸ ὕψος. *ουραράκι*
2. Τριγωνικὸ ἢ κυκλικὸ μεταλλικὸ τρίποδο ὅπου τοποθετοῦν τὸ τσοκάλι ἢ τὸ καζάνι, πάνω ἀπὸ τὴ φωτιά.
3. Τὰ καλύμματα ποῦ μεταχειριζόμαστε γιὰ τὰ μάτια τῶν ἀλόγων, γιὰ νὰ μὴ βλέπουν παρὰ μπροστά τους.
4. Ὅριζόντια πόρτα στὸ πάτωμα ποῦ κλείνει ἀποθήκη, ὑπόγειο κτλ. *ουραράκι*
5. Βόρειος ἄνεμος ποῦ φυσᾷ στὴν κεντρικὴ Μακεδονία.
6. Χορὸς κυκλικὸς ποῦ χορεύεται ἀπὸ γυναῖκες ποῦ δίνουν σταυρωτὰ τὰ χέρια ἐμπρός.
7. Τὸ μεγαλύτερο χωριὸ σὲ μιὰ περιοχὴ, ποῦ βρίσκεται ἐπικεφαλῆς μικρότερων ἀγροτικῶν συνοικισμῶν. *κοινοπέδι*
8. Νεόπλουτος ἄξεστος ποῦ καμώνεται τὸν ἄρχοντα.
9. Τὸ χοντρὸ σκωμὶ ποῦ δένει τὸ πλοῖο μετὰ τὴ στεριά.
10. Ἐκεῖνος ποῦ ψαρεύει μετὰ γρίπο (εἶδ. δίχτυ).
11. Ψαράδικο πετρελαιοκίνητο μετὰ πυροφάνι ἀπὸ ἀσετυλίη.
12. Χώρα μετὰ σχῆμα τριγωνικὸ ποῦ σχηματίζεται στὸ στόμιο μεγάλων ποταμῶν.
13. Ποσὸ ἀπὸ κάτι, σπόρους, ἀλεύρι κτλ., ποῦ χωρεῖ σὲ μιὰ φούχτα.
14. Ἐγκάρσια προεξοχὴ τῆς ράχης τοῦ βουνοῦ, ὅπου σμίγουν δυὸ πλαγιές.
15. Μέρως τοῦ ἐδάφους χαμηλότερο ἀπὸ τὰ γύρω,
16. Χειμωνιάτικη διαμονὴ τῶν κατοικῶν ὄρειων χωριῶν, ποῦ συχνὰ ἐγίνε καὶ μόνιμη κατοικία τους.
17. Μικρὸ χτίριο κοντὰ στὸ σπίτι ποῦ χρησιμεύει γιὰ φούρνος, στάβλος, ἀχερώνας.
18. Πράσινο μικρὸ φυτὸ ποῦ ἀπλώνεται χωρὶς ρίζες σὰ βελούδινο στρώμα σὲ ὑγρὸ ἔδαφος, βράχο, τοῖχος, κορμὸ δέντρου. *κρόσο*
19. Ἐκταση πράσινη μετὰ φυτεία μέσα στὴν ἔρημο (λ.χ. στὴ Σαχάρα). *Νιχίνας*
20. Παιδιὰ ἀπὸ γονεῖς ποῦ τὰ εἶχαν ὁ καθένας τους ἀπὸ προγενέστερο γάμο, πρὶν νὰ ξαναπαντρευτοῦν μαζί. *νόθα*

1. *Πυροφάνι* λέγεται σκάρτα σιδερένια ποῦ βάζουν τὰ ψαράδικα στὴν πλώρη τους τὴ νύχτα καὶ ὅπου καίνε δαδιά ἢ ἀσετυλίη γιὰ νὰ τραβοῦν τὰ ψάρια.

21. Κατάλυμα πρόχειρο με φορτώματα από κλαδιά σκεπασμένα με φτέρες, τοποθετημένα τριγύρω από δέντρα. *καλύβες*
22. Θρησκευτική παράκληση για να σπαματήσει ένα κακό.
23. Τα σιδερένια κάγκελα που συνηθίζονταν σε παλιά σπίτια.
24. Αίσθημα άσυνειδο που βοηθεί τα ζώα να ένεργοϋν.
25. 'Η γιορτή που ακολουθεί σε όχτῶ μέρες μεγάλη γιορτή σχετική με αυτή, σάν απόδοσή της '.
26. Οι πρώτες έξι μέρες του Αυγούστου, που από τον καιρό τους προδικάζεται ο καιρός όλων των έρχόμενων δώδεκα μηνών, όπως πιτεύει ο λαός.
27. Οι γνώσεις κάποιου που μόλις ξέρει να διαβάζη και να γράφη.
28. Κλάδος έπιστημονικός σχετικός με τή μύτη.
29. 'Αρρώστια των αυτιών.
30. Τροφή που έστειλε ο Θεός στους 'Ισραηλίτες στην Ήρημο.
31. Θυσία από πολλά ζώα, και μεταφορικά, θανάτωση πολλων ανθρώπων.
32. Τό ποσοστό που παίρνει ο μυλωνάς άπ' ό,τι άλέθει.
33. 'Ο πρώτος μαθητής τής τάξης σε παλιότερα χρόνια που βοηθούσε τό δάσκαλο στο μάθημα και στην εϋταξία.
34. 'Υπόγεια χοάνη άπ' όπου φεύγουν κατά καιρούς τά νερά από τή λίμνη '.
35. 'Η θελιά που πιάνονται ζώα και πουλιά.
36. Τό φόρτωμα στο ζώο, που πέφτει στη μέση και ψιλοότερα άπό τ' άλλα φορτώματα.
37. 'Αδικαιολόγητος φόβος από υπερφυσικές δυνάμεις.
38. 'Αμμουδιά κάτω από τήν έπιφάνεια τής θάλασσας, που αλλάζει σχήμα κατά τό ρέμα '.
39. Μεγάλη καταστροφή από πλημμύρα, σεισμό, έπιδημία κτλ., σά σταλμένη από ένα θεό που θύμωσε. *Θεομηνεία*
40. Είδος σημαίας έκκλησίας, σωματείου, ίδρύματος, με παραστάσεις στο ύφασμά της.
41. 'Εργαλείο για να μετρούμε τήν ύγρασία του άέρα.
42. 'Εργαλείο για να μετρούμε τήν ταχύτητα του άνέμου.
43. 'Η συμπλήρωση σαράντα ήμερων από τή ~~γεννησιμότητα~~ ή τό ~~θάνατο~~ *πν*
44. 'Η μετάβαση στην έκκλησία τής μητέρας με τό νεογέννητο σαράντα μέρες από τή γέννηση, για να διαβάση ο παπάς μία εϋχή.

1. απόδοση ονομάζεται στην έκκλησιαστική γλώσσα ή γιορτή σε μιá έβδομάδα ύστερ' από μεγάλη γιορτή, όπου ξαναβάλλεται ή άκολουθία της.

2. Τέτοιες ύπάρχουν στην 'Ελλάδα στο Φενεό, τή Στυμφαλίδα, τήν Κωπαίδα, τή Μαντινεία, τή Φραγκόβρουση (ΝΔ από τήν Τριπόλη), τήν Καστερινίτσα τής 'Ηλείου κ.ά.

3. Με τήν ίδια λέξη είχαν ονομάσει οί άρχαίοι δυό μεγάλα βαλτονέμια στη Λιβυκή θάλασσα.

45. Κάλυμμα του κεφαλιού που φορεί στη λειτουργία ο δεσπότης.
46. Μέρα θλιβερή που θυμίζει καταστροφή: Μερικοί έχουν την Τρίτη για μέρα —.
47. Φόβος, όμαδικός συνήθως, ξαφνικός και άδικαιολόγητος.
48. Αυτό ναρκωτικό, γνωστό στους αρχαίους Έλληνες.
49. Δυο φωνήεντα που προφέρονται σε μία συλλαβή.
50. Συνδυασμός από δυο ή περισσότερα σύμφωνα.
51. Είδος καλαμιού στην Αίγυπτο που η φλούδα του χρησίμευε για χαρτί.
52. Νεοσύλλεκτος που δεν παρουσιάστηκε να υπηρετήσει στο στρατό.
53. Στρατιώτης που καταφεύγει στον έχθρο.
54. Κατηγορούμενος που δεν παρουσιάζεται να δικάστη.
55. Κείμενο γραμμένο από διάσημο ή γνωστό πρόσωπο.
56. "Ό,τι προσθέτομε σ' ένα γράμμα άφου τ'ό υρογράψαμε.
57. Ύπνος μακρής και βαρής, άφύσικος.
58. Τό χάσιμο του αίματος.
59. Διοικητής έπαρχίας στην αρχαία Περσία.
60. Άρχοντας άλλοτε της Δημοκρατίας της Βενετίας.

ΜΑΘΗΜΑ 46.

Νά όρίσης τις ακόλουθες λέξεις.

άπόβροχο	προσκομιδή	είλωτες
λάγιο άρνι	Κρεατινή	μέτοικοι
γρίβας	Τυρινή	σάρισα
ντορής	Ψυχασάββατο	άρτεσιανό πηγάδι
παρακύλισμα (πλοίου)	άναχωρητής	μονομανία
σκαμπανέβασμα (πλοίου)	γυναικωνίτης	φερέοικος

ΜΑΘΗΜΑ 47.

Δίνονται οι όροι: νά βρης τις λέξεις.

- α) Ολοιστικά.
1. Αίθουσα στα μοναστήρια για την ύποδοξη των ξένων.
 2. Ό όχετός που κατεβάζει τ'ό νερό άπό τη στέγη στη γη.
 3. Η παλιά συνοικία της σημερινής Άθήνας, που οι κάτοικοι της λογαριάζονται για γνήσιοι παλιοί Άθηναίοι.
 4. Σημάδι που προμηνά κακά, και γενικά: άτύχια, άναποδιά.
 5. Δαίμονας θαλασσινός κατά τη λαϊκή παράδοση, γυναίκα που άπό τη μέση και κάτω είναι ψάρι.
 6. Βουνό που άπό ένα του άνοιγμα βγαίνουν κατά έποχές φωτιές, καπνοί και πυρωμένες ούσεις.
 7. Ίστιοφόρο πολεμικό (κρατικό ή κουρσάρικο) του παλιού καιρού με δυο και τρεις σειρές κουπιά, που έβγαιναν κάτω άπό τ'ό κατά-

Όρισμός

στρωμα. Λεγόταν και για πλοίο παλιό παροπλισμένο που χρησίμευε για φυλακή καταδικών.

8. Ίεροτελεστία (άκολουθία έκκλησιαστική) που γίνεται σε μερικές γιορτές όλη την προηγούμενη νύχτα.

9. Πρωινή άκολουθία έκκλησιαστική.

10. Ο όρθρος των τριών πρώτων ημερών της Μεγάλης Έβδομάδας κλήθεια όλοφάνερη και αύταπόδειχτη.

11. Δαιμόνια που κατά τη λαϊκή παράδοση παρουσιάζονται το δω-
δακάημερο. **κατάμανημοί**

12. Άγαλμα παλαιότατο, κακότεχο, από ξύλο Ιδίας.

13. Πόθος του ξενιτεμένου να γυρίσει στην πατρίδα του, και γενι-
κόταρα, πόθος ή βαρυθυμία που γεννά ή θύμηση των περασμένων.

14. Πέτρα που έπεσε από τον ουρανό.

15. Σώμα όργανικό προγενέστερης γεωλογικής έποχής που βρέθηκε.
πετρομένο στη γη.

16. Όγκος από χιόνι που κυλά από το βουνό.

17. Έκείνος που περπατεί ή χορεύει πάνω σε σκοινί.

18. Έίδος όμπρέλας που μεταχειρίζονται οι άεροπόροι όταν είναι
όποχρεωμένοι να πηδήσουν στη γη.

19. Μετάλλινο όργανο που προστατεύει τα χτίρια από το άστρο-
πελέκι.

20. Γενική άφεση πολιτικών άδικημάτων. **άμνηστία**

21. Τιμωρία που χρησιμεύει για μάθημα.

22. Άρχοντας ή εύγενής που φτώχυνε.

β) Έπίθετα.

23. Έκείνος που κρυώνει εύκολα.

24. Έκείνος που κόβει και από τα δυο μέρη : Μαχαίρι—.

25. Έκείνος που δέν πιστεύει. **άπιστος**

26. Έκείνος που πιστεύει δύσκολα.

27. Άνάγλυφο, άγαλμα, στήλη, άγγείο, έπιγραφή που βρίσκεται σε
άρχαιο τάφο.

28. Σύντομος, όπως συνήθιζαν οι Λακεδαιμόνιοι.

29. Άρρώστια που την παίρνουμε με την έπαφή με τον άρρωστο.

30. Άρρώστια που προσβάλλει συγχρόνως πολλούς. **πύση**

31. Άρρώστια συχή σ' έναν τόπο ή που υπάρχει πάντοτε σ' αυτόν.

32. Γιορτές σε ανάμνηση της ζωής του Χριστού.

33. Γιορτές σε ανάμνηση της ζωής της Παναγίας.

34. Έκείνος που διαρκεί μια μέρα, λίγο : Χαρά—.

35. Έκείνος που ξαναπαρουσιάζεται κάθε μέρα : Μάθημα, συσσίτιο—.

36. Έκείνος που προορίζεται για μια μέρα ή που βαστά μια μέρα :

Πρόγραμμα, περιστροφή της γης—.

37. Έκείνος που γίνεται τη νύχτα.

39. Έκείνος που ξαναπαρουσιάζεται κάθε χρόνο ή που βαστα ένα χρόνο: Έξετάσεις —.

40. Έκείνος που έχει καλή οικονομική κατάσταση.

41. Έκείνος που υπήρξε πριν από τον κατακλυσμό.

42. Έκείνο που συμβαίνει τον ίδιο καιρό με κάτι άλλο.

43. Λέγεται για την προτελευταία εβδομάδα της Μεγ. Σαρακοστής, που δεν ψάλλεται ο 'Ακάθιστος ύμνος.

44. Λέγεται για γραμμές ή για επίπεδα που απέχουν παντού το ίδιο άναμεταξύ τους.

45. Νομίσματα ή άρματα έπιχρυσωμένα (με χρυσάφι από φλουριά).

γ) Ρήματα.

46. Φορολογώ την παραγωγή με το δέκατο των προϊόντων, έξορίζω ή θανατώνω ένα στους δέκα, και μεταφορικά, κάνω μεγάλη ζημιά, θραύση.

47. Παίρνω το άπόγεμα έναν ύπνάκο (λέγεται και με περίφραση).

48. Κάνω την ψαλμωδία να βαστάξη περισσότερο λέγοντας τερερέμ.

49. Κάνω να έχουν δυο πράματα στη ζυγαριά το ίδιο βάρος.

50. Άφήνω την πατρίδα μου για να πάω να κατοικήσω άλλο.

51. Χύνω ένα ύγρο από ένα άγγειο σε άλλο σταυρωτά.

52. Συνηθίζω, έξοικειώνω ένα φυτό ή ζωο σε ξένο κλίμα.

δ) Έπιρρήματα.

53. Καβάλα με τα πόδια από την ίδια μεριά του ζώου, όπως καβαλικεύουν συνήθως οι γυναίκες.

54. Την ίδια μέρα.

55. Με το ρούχο πεταγμένο στις πλάτες χωρίς να περαστούν τα μανίκια.

56. Τοποθετημένα το ένα πάνω στο άλλο σταυρωτά.

ΜΑΘΗΜΑ 48.

Να όρίσης τις ακόλουθες λέξεις.

άρταινομαι
άναπλωρίζω

λαχταρώ

μεγαλοπιάνομαι

τσευδίζω

συδαυλίζω

λιανοτράγουδο

ψιμάρι

βασιλική πύλη

ώραία πύλη

τέμπλο

άνεξίτηλος

όμότεχος

έτερόφωτος

αύταρχικός

δοκησίσοφος

τρίγλυφος (ή)

άνάγλυφο

ΜΑΘΗΜΑ 49.

Δίνονται οι όρισμοί: να βοεθοούν οι λέξεις.

α) Ούσιαιστικά ή έπίθετα.

1. Διάρκεια έκατό χρόνων. *αίών*

2. Δικαίωμα να καρπώνεται κανείς το εισόδημα από αγαθό που άνηκει σε άλλον.
3. 'Ακόλουθοι του Διόνυσου.
4. 'Ακόλουθοι του Διόνυσου.
5. Φανταστική πόλη των πουλιών στα σύννεφα κατά τον 'Αριστόφανε, και μεταφορικά, φαντασιοπληξία χιμαιρική.
6. Ρολόγι των αρχαίων με νερό.
7. Δικαστήριο άλλοτε στην 'Ισπανία που τιμωρούσε όσους κατηγορούσαν για αιρετικοί.
8. 'Υπεροχή στον έξοπλισμό συγκριτικά με τον έχθρικό.
9. Πίνακας με τις ήμερομηνίες των κινητών γιορτών, που κανονίζονται από τη μέρα που πέφτει το Πάσχα.
10. Είδος μοναστηρίου όπου οι καλόγεροι ζουν μαζί, μ' έξοδά του, και εργάζονται για λογαριασμό του. *μουε*
11. Βιβλίο εκκλησιαστικό με τις ακολουθίες ενός μηνός.
12. 'Εκείνος που άρνήθηκε την πίστη του ή τις δοξασίες του. *Βούβου*
13. 'Εκείνος που δέχεται ή που αγοράζει κλοπιμαία.
14. 'Ο βαλμένος σε δημόσια συνάθροιση ή σε θέατρο για να επίδοκιμάζη ή ν' αποδοκιμάζη.
15. Λέγεται για όποιον βρίσκεται αδιάκοπα σε κίνηση.
16. Λέγεται για όποιον φυλάγει το μυστικό.
17. Λέγεται για εκείνον που είναι έξυπνος και σοφός από τη φύση χωρίς να είναι και διαβασμένος.
18. Λέγεται για βιβλίο, δημοσίευμα κτλ. που δεν έχει τ' όνομα του συγγραφέα.
19. Λέγεται για εκείνον από τον οποίο περιμένεται να γίνει κάτι, λ.χ. για το διάδοχο ενός θρόνου, μια νύφη.
20. 'Εκείνος που γίνεται σ' άλλον οδηγητής, σύμβουλος (κύριο όνομα).
21. Προστάτης των γραμμάτων και των λογίων (κύριο όνομα, λατινικό).
22. 'Ανθρωπος φιλήδονος και τρυφηλός, που φροντίζει μόνο για την καλοπέρασή του (άρχικα όνομα έθνικό).
23. 'Ανθρωπος άκριτος και άνόητος (άρχικα όνομα έθνικό).
24. Γιατρός των ζώων.
25. Κάτι που γίνεται κάτω από το δέρμα: "Ενεση—.
26. Το μέρος της επιφάνειας της γης που βρίσκεται πάνω από το κέντρο ενός σεισμού.
27. Βάραθρο της αρχαίας Σπάρτης όπου ρίχονταν οι κακοούργοι και οι αιχμάλωτοι.
28. Είδος στίχου λαϊκού με δεκαπέντε συλλαβές. *15 νιαύ' φρεν*
29. Μέτρο που συνηθίζεται στην αρχαία έπική ποίηση.
30. Λέξη ή φράση με διπλή σημασία. *διφορούμενη*
31. 'Αρχικά, έγκύκλιος πατριάρχη ή μητροπολίτη στους κληρικούς

του κλίματός του ή στο ποίμνιό του, και μεταφορικά, έντονη επίτιμηση.

32. Μοναχός που άσκήτευε πάνω σε μία κολόνα.

33. Μοναχός που άσκήτευε μέσα σε σπήλαιο.

34. Άνθρωπος μοχθηρός και άσκημος (κύριο όνομα).

35. Το τριγωνικό επιστέγασμα στις στενές πλευρές των αρχαίων ναών? *Πετώμα*

36. Τα κυλινδρικά κομμάτια πέτρας, που συναποτελούν τους στύλους των αρχαίων ναών.

37. Το άπάνω μέρος στους κίονες των αρχαίων ναών.

38. Οι τετραγωνικές πλάκες ανάμεσα στις τριγύφους των αρχαίων δωρικών ναών.

39. Λάθος στη χρονολογία.

40. Λέγεται για διαθήκη, ύπογραφή, γραμμένη από τον ίδιο το διαθέτη.

41. Έκείνος που φράζει έρμητικά έμποδίζοντας να περάσει ένα ύγρο ή ένα άεριο.

42. Έκείνος που αναδείχθηκε ξαφνικά από την τύχη και όχι με την ικανότητά του. *τυχεραύς τυχερός*

43. Έκείνος που μεταχειρίζεται σε μία δίκη ή σε συζήτηση έπιχειρήματα σοφιστικά ή κακόπιστα.

44. Λουλουδι που τα πέταλά του ένώνονται σ' ένιαίο στεφάνι.

45. Έκείνος που μιλεί ή ένεργεί έλεύθερα, χωρίς να περιορίζεται από τίποτε και χωρίς να έχη να δώσει λόγο.

46. Έκείνος που κρίνει χωρίς να χαρίζεται και να παίρνη το μέρος κανενός: Δικαστής, κριτής —.

47. Έκείνος που έχει όνομα παρμένο από το πρόσωπο ή το πράμα για το όποιο γίνεται λόγος.

48. Κίνηση μηχανής, έμβόλου κτλ., που γίνεται με τη σειρά μπρός πίσω.

49. Άποστράτευση, δίωξη (δικαστική, ποινική) που γίνεται με άδεια ή μ' έντολή του νόμου, χωρίς ιδιαίτερη ένεργεια του ένδιαφερομένου.

50. Φράση ή στίχος που μπορεί να διαβαστή και από το τέλος προς την άρχή, καθώς και από την άρχή προς το τέλος.

51. Άρχαίος ναός με σειρά από κίονες και από τις τέσσερεις πλευρές. *ωριόναος*

52. Άρχαίος ναός με κίονες από τις δυο πλευρές.

53. Άρχαίος ναός με δυο σειρές κίονες και από τις δυο πλευρές.

54. Γιατρικό που δίνομε σε όποιον φαρμακώθηκε.

55. Έκείνος που κατάγεται άπ' τον ίδιο έλληνικό τόπο.

56. Το χαρούμενο γοργό χτύπημα της καμπάνας, ιδίως σε γιορτές.

57. Έκείνος που σημαίνει την καμπάνα.

58. Το ζώο που γεννά αύγά.

β) Ν' άντικαταστήσης την παύλα με τη λέξη που λείπει.

1. Ό — είναι ζώο που σκέπτεται και που μιλεί.

2. Οι άρχαιοί όνόμαζαν — εκείνους που πρόβλεπαν τó μέλλον.
3. Ή — είναι μητέρα κάθε κακίας, έλεγαν οι άρχαιοί.
4. Ή — τέχνας κατεργάζεται, λέει άρχαιο γνώμικό.
5. Τό — είναι τó πιό γρήγορο μέσο νά ταξιδεύη κανείς.
6. Οι άρχαιοί — έξέταζαν τó πέταγμα και τή φωνή τών σαρκοφάγων πουλιών (οίωνοί) και πρόλεγαν τά μέλλοντα.
7. Οι άρχαιοί — έξουσίαζαν τó νήμα τής ζωής τών ανθρώπων, όπως πίστευαν οι άρχαιοί.
8. Ό — άμείβεται χωρίς νά εργάζεται.
9. Ό ^{άνθρωπος} ~~είναι~~ παρά για τόν έαυτό του.
10. Ό ^{άνθρωπος} ~~είναι~~ σήκώνεται στόν ύπνο του, περπατεί και ένεργεί χωρίς νά θυμάται άργότερα τί έκαμε.

ΜΑΘΗΜΑ 50.

Νά όρίσης τις άκόλουθες λέξεις.

καύτρα
 παραδουλεύτρα
 στεροπαίδι
 κλειδοπίνακο
 άνοιξη
 μικρό καλοκαιράκι

πλατύσκαλο
 ξερολιθιά
 έσπερινός
 διπλόγιορτο
 δωδεκάγιορτο
 τετραλογία

άστερισμός
 ύστεροφημία
 πρωτοπαλικαρο
 άνοσια
 άλλοπρόσαλλος
 έγκαρτέρηση

ΜΑΘΗΜΑ 51.

Δίνονται οι όροι νά βρεθούν οι λέξεις (ουσιαστικά).

1. Κύριος τύπος μιās λέξης με τόν όποιο άναγράφεται στο λεξικό και κανονίζεται ή άλφαβητική της τοποθέτηση.
2. Δυσκολία ανάμεσα σε δύο πράματα, άμμηχανία έκλογής.
3. Πυρετός που ξαναέρχεται κάθε τρεις μέρες.
4. Γνώση άποχτημένη άργά.
5. Τό νά συμβαίνουν δυό περιστατικά τόν ίδιο καιρό χωρίς αϊτιατή σχέση.
6. Άναίρεση τών λόγων που είπε κάποιος, ριζική άλλαγή στή στάση του.
7. Ή μεγαλύτερη άπόσταση ενός πλανήτη από τή γή, και μεταφορικά, τó ψηλότερο σημείο όπου φτάνει κανείς.
8. Χειρόγραφο από περγαμνή που τó άρχικό του παλιό κείμενο έύστηκε για νά γραφτή άπάνω του νέο κείμενο.
9. Σύστημα από τροπάρια με τόν ίδιο ρυθμό.
10. Έκκλησιαστικός ύμνος από έννά συνήθως ώδες.
11. Τό πρώτο τροπάρι από κάθε ώδή.
12. Τροπάρι που ψέλνεται με δικό του μέλος.

13. Χριστιανός που ύπόφερε στους διωγμούς χωρίς όμως να πεθάνη με μαρτυρικό θάνατο.

14. Η εύχη που διαβάζει ο παπός στο νεκρό μόλις πέθανε. *επίταξις*

15. Τα ρούχα που φορεί ο χατζής όταν μπαίνει στον Ιορδάνη.

16. Η έκκλησιαστική λογοτεχνία των πρώτων οχτώ αιώνων.

17. Έπάρκεια από σιτάρι ή σιτηρά.

18. Ένα από τα τρία μέρη που διαιρέθηκε ένα σύνολο.

19. Διάλογος που γίνεται με μονόστιχα, και γενικά, ζωηρός διάλογος με σύντομες φράσεις.

20. Εκείνος που αναζητεί χρυσάφι. *Χρυσόψηρας*

21. Οι ελεύθεροι κάτοικοι της Λακωνικής, αχαϊκής καταγωγής. *Φυριές*

22. Η παράταξη των όπλιτών στην αρχαία Ελλάδα για τη μάχη (με όρισμένο βάθος).

23. Οι πεζοί σωματοφύλακες του μακεδονικού στρατού.

24. Είδος σκαθάρι, καθώς και η απομίμησή του σε πολύτιμα πετράδια· χρησιμοποιήθηκε και για την όνομασία ποιητικής συλλογής από νέο Έλληνα ποιητή.

25. Φράση που κλείνει φαινομενικά μια αντίφαση αλλά εκφράζει κάτι σωστό¹.

26. Η αντίπαράσταση των αντιδίκων στην έκδίκηση.

27. Η πρόταξη στο λόγο λέξης ή φράσης που χρονικά ή λογικά θα έπρεπε ν' ακολουθήσει².

28. Επιτήδεια και κάπως ταχυδαχτυλογική κλεισιά. *επιταξις*

29. Συνάθροιση παράνομη ή κρυφή.

30. Ένθουσιαστική έμπνευση, μεταρσίωση ποιητική.

31. Θύμα που καίεται όλόκληρο, και μεταφορικά, θυσία σκληρή και πλέρια.

32. Θήκη συνήθως μαρμαρίνη όπου έθαβαν οι αρχαίοι τους νεκρούς.

33. Άγγελο αρχαίο με δυο χερούλια.

34. Το μέρος του Ιωνικού ναού ανάμεσα στο γείσο και το έπιστόλιο, που στολιζόταν συνήθως με ανάγλυφα ζώων.

35. Το κύριο μέρος του αρχαίου ναού όπου φυλαγόταν και το άγαλμα του θεού.

36. Αρχαϊκό άγαλμα νέου.

37. Αρχαϊκό άγαλμα νέας.

38. Άθλητής που έπίδινεται στο πήδημα.

39. Διατήρηση λειψάνων από παλιότερες συνήθειες, που δεν έχουν πια το λόγο τους, σε πολιτισμό περισσότερο εξελιγμένο.

1. Έτσι λ.χ. το άρχ. απόφθεγμα «σπευδε βραδέως».

2. Έτσι λ.χ. στο λαϊκό στίχο : μπήκε «ό Μάης με τα τριαντάφυλλα κι ό 'Απρίλης με τα ρόδα».

40. Λέγεται για άνθρωπο διανοούμενο, που τὸν ἀπασχολοῦν τὰ φιλοσοφικά προβλήματα τῆς σκέψης.
41. Μικρὸ ποίημα σὲ πεθαμένο ἢ θρηνητικό.
42. Σύντομο καὶ περιεχτικό στιχοῦργημα, συχνὸ σὲ ἀφιερώματα.
43. Γιατρικὸ πού γιατρεύει κάθε ἀρρώστια.
44. Μίασμα, ἐνοχὴ πού κατὰ τὴν ἀρχαία ἀντίληψη εἶχε ἀνάγκη νὰ ἐξαγιστῇ.
45. Θρασύτητα καὶ σύγχυση τοῦ λογικοῦ, προσωποποιημένη καὶ στὴν ὁμώνυμη θεά, πού τὴν προκαλοῦσε, ὅπως πίστευαν οἱ ἀρχαῖοι.
46. Συγκινημένη ἔκφραση αἰσθημάτων ἀτομικῶν γιὰ θέματα κοινά, καθὼς ὁ θεός, ἡ φύση, ὁ ἔρωτας, ὁ θάνατος.
47. Σύντομο διηγηματικὸ ποίημα μὲ στοιχεῖα λυρικά καὶ δραματικά.
48. Ἡ ἐξακολούθηση τῆς ἴδιας φράσης καὶ στὸν παρακάτω στίχο ποιήματος¹.
49. Λέξεις ἢ φράσεις ἑμμετρὲς πού παρεμβάλλονται μέσα ἢ στὸ τέλος τῆς στροφῆς τραγουδιοῦ γιὰ λόγους, μελωδίας καὶ ρυθμοῦ.
50. Σύνολο ἀπὸ ἰδιότητες πνευματικῆς καὶ ψυχικῆς ἀνώτερες, πού δὲν ἀναλύονται.
51. Ἡ ἐμπορία τῆς θείας χάρης.
52. Ἡ ἄδεια καὶ τὸ τέλος πού πληρῶνεται κάθε χρόνο ἀπὸ τὸν ἱερέα στὸν ἐπίσκοπο γιὰ τὴν ἄδεια λειτουργίας στὴν ἐκκλησία.
53. Τὸ πρῶτο πνευματικὸ ἔργο πού ἔγραψε κάποιος².
54. Γεωμετρικὸ σχῆμα ἀπαρισμημένο ἀπὸ πέντε Α.
55. Ἐπίσημη πράξη τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων γραμμὴν σὲ περγαμνὴ καὶ σφραγισμένη μὲ χρυστὴ βούλα.
56. Τὸ μέρος τοῦ ἰσθμοῦ στὴν Κόρινθο πού ἔσερναν τὰ πλοῖα ἀπὸ τὴ μιά θάλασσα στὴν ἄλλη.
57. Τὸ αἷμα τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου.
58. Λέγεται γιὰ εἶδος γραφῆς τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν ἐπιγραφῶν πού διαβάζονται ἀπ' τ' ἀριστερὰ πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὰ δεξιὰ πρὸς τ' ἀριστερὰ, ἐναλλάξ (ἀρχ. ἐπίρρημα).
59. Ἡ τέχνη νὰ συζητῆ κανεὶς κατὰ τοὺς κανόνες τῆς λογικῆς.

ΜΑΘΗΜΑ 52.

Νὰ δώσης τὶς ἀκόλουθες λέξεις.

ζυγούρι

γαλάρι

δωδεκάμερο ^{ἄδεια}
_{ἡμέρες}

διακοπές (σχολικῆς)

ἀτμόσφαιρα

παλίρροια

πυρολάτρης

ὁμογάλαχτος

ὁμομήτριος

1. Ἔτσι λ.χ. στοὺς στίχους τοῦ Μαβίλη, «Καλότυχοι οἱ νεκροί, πού λησμονᾶνε | τὴν πίκρα τῆς ζωῆς».
2. Ἀρχικά σήμαινε τὰ πρῶτα πολεμικὰ λάφυρα καὶ τὴν ἀπαρχὴ τῶν προϊόντων πού προσφέρονταν στοὺς θεούς.

κάλαντα
συλλεiturργο
αδυτο

τυμβωρύχος
τοποτηρητής
εξαρχος

‘Αλωνάρης
πορφυρογέννητος
άμφιθαλής

Αλωναρης
Forbes

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

Οι παροιμίες είναι λαϊκές φράσεις, που εκφράζουν με λίγα λόγια μιὰ σημαντική αλήθεια. ‘Η αλήθεια αυτή εκφράζεται με μιὰ *άλληγορία*, δηλαδή με λόγια που έχουν άλλο νόημα από εκείνο που λέμε. ‘Ετσι λέμε: «ὁ καλὸς καρaboκύρης στὴ φουρτούνα φαίνεται» και με τὴ μεταφορικὴ αὐτὴ φράση, παρμένη ἀπὸ ταξίδι στὴ θάλασσα, ἐννοοῦμε πὼς ὁ καλὸς ὁ ἀρχοντας δείχνει τὴν ἀξιούνη του στοὺς δύσκολους καιρούς. Στις παροιμίες φανερώνεται συχνὰ διάθεση ἀστεία: «Εἶπε ὁ γάϊδαρος τὸν πετεινὸ κεφάλα».

Πολλὲς παροιμίες λέγονται, ὅπως εἶναι φυσικό, ἀπὸ τόπο σὲ τόπο διαφορετικά. ‘Η γλώσσα μας ἔχει μεγάλο πλοῦτο ἀπὸ παροιμίες, που πλουτίζουν και ὁμορφαίνουν τὴν ὁμιλία και τοῦ καθηνοῦ που ἔξρει νὰ τις μεταχειρίζεται. ‘Ο καθένας μας ἄλλωστε θυμᾶται νὰ πῆ πολλὲς, και ἔχει ἀκούσει ἀκόμη περισσότερες. Πολλὲς τους εἶναι πετυχημένες, ἐπιγραμματικές με τὴν ἀποφθεγματικὴ τους συντομία, διδαχτικές και πολύτιμες με τὴ σοφὴ ἐμπειρία που κρύβουν.

A

ΜΑΘΗΜΑ 53.

Νὰ βρῆς σὲ ποιὰ περίπτωση λέμε τις παρακάτω παροιμίες.

1. ‘Η τάβλα νάχη τίποτα και τὸ μαντίλι ¹ ἄς λείπη.
2. Ξίδι χάρισμα, γλυκὸ σὰ μέλι.
3. Κι ἡ κοσκινὸν τὸν ἄντρα της με τοὺς πραγματευτάδες.
4. Τὸ ἀγῶγι ξυπνάει τὸν ἀγωγιάτη.
5. Χωρὶς ἔρμενα και πανιά, ‘Αι-Νικόλα, βοήθα μας.
6. ‘Εχει ὁ τοῖχος αὐτιά κι οἱ λόγκοι μάτια.
7. Σκυλι δαρμένο, κακὸ κυνήγι κάνει.
8. ‘Η ἀλεποῦ μ’ ἀκρίδες δὲ χορταίνει.
9. ‘Η ἀλεποῦ κατὸ χρονῶ και τ’ ἀλεπουδέλια ἑκατὸ δέκα (ειρωνικά).
10. ‘Ο πεινασμένος γάϊδαρος ξυλιὲς δὲ μετράει.

1. Δηλ. τὸ τραπεζομάντιλο· ἀλλοῦ τὸ λένε *μοσάλι*.

11. Ζήσε, μαῦρε ¹ μου, νά φᾶς τριφύλλι.
12. Ἄδειανὸ τσουβάλι, ὀρθὸ δὲ στέκεται. *νικεῖν ἢ ἔρμωδι δέν ζῆ*
13. Καί τὸ λύκο χορτάτο καί τὸ κοπάδι ἀκέριο.
14. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες γιορτάζουν τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων.
15. Σὲ κρεμασμένου σπίτι σκοινί μὴ μελετήσης.
16. Τὸ ἥσυχο νερὸ τρυπάει τὴν πέτρα.
17. Ψῆσε αὐγὸ, ἑφτά θὰ φάμε (εἰρωνικά).
18. Ὄταν κοιμᾶται ὁ γιόκας μας, ψωμί δὲ μᾶς γυρεύει (εἰρωνικά).
19. Τώρα ποῦ βρήκαμε παπᾶ, ἄς θάψουμε καί τοὺς ζωντανούς.
20. Ἀκόμα δὲν ἐπέθανα κι ἄναψαν τὰ κεριά μου.
21. Βρέχει ὁ Θεὸς καί φταίν οἱ μῆνες.
22. Ἄναψε, κυρά, τὸ λύχο νά κουρέψω πέντε δέκα (δηλ. πρόβατα).

ΜΑΘΗΜΑ 54.

Ὁ καθένas ξέρεῖ πολλές παροιμίες καὶ δὲν εἶναι δύσκολο νὰ τις συμπληρώσῃ, ἂν τοῦ εἶναι γνωστὴ ἡ ἀρχὴ τους· ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλες, ποὺ νὰ μὴν τις ἄκουσε ποτέ, δὲν εἶναι πάντα δύσκολο νὰ τοὺς προσθέσῃ ἓνα μέρος ποὺ λείπει. Πρῶτα τὸν βοηθεῖ σ' αὐτὸ τὸ νόημά τους. Ἔπειτα οἱ παροιμίες ξεχωρίζουν συχνὰ στὴ διατύπωσή τους ἀπὸ τὴ συνηθισμένη γλώσσα τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ἀπαρτίζονται ἀπὸ δυὸ κομμάτια, μὲ κάποια ἀντιτοιχία μεταξὺ τους καὶ παραλληλισμὸ μὲ ἀντίθετα ἢ συνώνυμα: Ἦρθαν τ' ἄγρια καὶ ἐδιώξαν τὰ ἡμερα. Καὶ τὰ βουὰ ξεπέφτουνε κι οἱ κάμποι δυστυχοῦνε. Ὅλοι γουδί, κι αὐτὸς γουδο-χέρι. Ἦ ἔχουν ὀρισμένον ρυθμὸ καὶ μέτρο, ποὺ μᾶς κάνουν νὰ ξέρωμε πόσες συλλαβὲς πρέπει νὰ συμπληρωθοῦν: Ἄλλα τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι ἄλλα τῆς κουκουβάγιας. Στοῦ κουφοῦ τὴν πόρτα ὅσο θέλεις βρόντα. Ἦ ἔχουν στὸ τέλος τῶν διπλῶν στίχων τους ὁμοιοκαταληξίες: Ἦρθε κι ἄλλος ἀπ' τὴν Κῶ καὶ γυρεύει μερδικό.

Νὰ συμπληρώσῃς καὶ ὕστερα νὰ ἐξηγήσῃς τίς ἀκόλουθες παροιμίες. (Ὁπου παραλείφθηκε μιὰ λέξη, σημειώνεται παύλα· ὅπου παραλείφθηκαν περισσότητες, σημειώνονται ἀποσιωπητικά).

1. Ὅποιος ἔχει πολὺ πιπέρι, ...
2. Ὅποιος φυλάει τὰ ροῦχα του, *ἔχει τοὶ μισοὶ*
3. Ὅσα δὲ φτάνει ἡ ἄλεπού, *καὶ πιάνει ὑπερβολὴν ἄγρια*
4. Ἄφησε ἐκεῖνα ποῦ ἔφερεις καὶ πιάσε *καὶ μάθη ἀπὸ*
5. Ἄν δώσης τὸ δάχτυλο, σοῦ παίρνουμε ...
6. Ἀλάτι πάει στὴν ἀλυκὴ, καὶ *ἔχει* στὸ λόγγο.
7. Μονὸ δὲ φτάνει, διπλὸ *δ.δ. ἔχει*
8. Κι ὁ μεγάλος γάμος θέλει κούρταλα, κι ὁ *μικρὸς* κούρταλισματα.

1. Μαῦρος, τὸ μαῦρο ἄλογο, καὶ γενικὰ τὸ ἄλογο· «σὲ χρῆα βρῦση πῆγε ὁ νιὸς τὸ μαῦρο νὰ ποτίσῃ» (δημ.).

2. Τὸ διπλὸ σημαίνει «διπλωμένο» (πρόκειται γιὰ σκοινί). Ὁ μωρὸς φαντάζεται πὼς μὲ τὸ μονὸ (ἄδιπλωτο) θὰ κάμῃ καλύτερα τὴ δουλειά του.

9. Τὸ πονηρὸ πούλι πιάνεται ἀπ' τὰ δυὸ ^{μαρτύρια}
10. Σπίτι μου, σπιτάκι μου, φτωχὸ ^{καὶ βλάστη μου,}
11. "Ὅσα ξέρει ὁ τρελὸς νοικοκύρης, δὲν τὰ ξέρει ^{ἑξεί σου}
12. Τὰ πολλὰ περίσσια χαλνοῦν καὶ τὰ — .
13. Ρωτήσανε τὴν καμήλα γιατί ἔχει τὸ λαιμὸ στραβό, καὶ ἀποκρί-
θηκε: Καὶ ... ;
14. Χαρὰ στὸ γέρο π' ἀγρυπνᾷ, στὸ ^{πῶ} ὅταν ^{μοιμιάσαι}
15. Ἐγὼ τὸ λέω τοῦ σκύλου μου κι ὁ ^{κύων} ... ^{ἔβραε} σου
16. Στραβὸς βελόνα γύρευε μέσα σὲ ^{ἀγρυπνία} κι ἕνας κουφὸς τοῦ ἔλεγε:
τὴν ^{ἐβράε} πού βρόντα (ειρωνικά).
17. Ὁ Μάης ἔχει τ' ὄνομα κι ὁ — τὰ — .
18. "Ὅποιος κᾶηκε στὸ κOURKOYTI ...
19. ... δὲ χωροῦν σ' ἕνα παπούτσι. ^{τα' δυὸ ὁδοῖα}
20. Ὁ Μανόλης μὲ τ. — χτίζει ἀνώγια καὶ κατώγια.

ΜΑΘΗΜΑ 55.

Νὰ βρῆς τίς παροιμίες πὺ ἔχουν τὸ ἀκόλουθο νόημα.

1. Κανεὶς δὲν μπορεὶ ν' ἀπελπιστῆ πὺς δὲ θὰ ξαναταμῶσωμε ^{δουνο' με' βουνο' δ' εἶ}
2. Λέγεται γιὰ κείνον πὺ δὲ μένει ἀπὸ τίποτε εὐχαριστημένους ^{ἔβ' ἔγ' εὐδραυδ}
καὶ πὺ γιὰ τὸ καθετὶ ἔχει τίς ἀντιρρήσεις του. ^{ἄνθρωπὸ}
3. Γίνεται τέτοια ἀναμπουμπούλα πὺ δὲ βρῖσκει κανεὶς οὔτε τοὺς ^{ἄμας βρῖξ}
δικούς του.
4. Οἱ ἐνδεχόμενοι κίνδυνοι κάθε στιγμή εἶναι πολλοί.
5. "Ἄν κᾶνης κάτι τῆ μέρα, πολλοὶ θὰ σὲ δοῦνε, κι ἂν τῆ νύχτα,
θὰ σὲ ἀκούσουν.
6. Μὲ χαροποίησαν τὰ καλὰ σου λόγια, κι ἂς μὴν μπορῆς νὰ μὲ
βοηθήσης μὲ ὅ,τι κάνεις (ἤ, ειρωνικά: κι ἂς ἦταν λόγια μόνο).
7. Σὲ δυὸ πρόσωπα δὲν μπορεῖς ν' ἀρνηθῆς ὅ,τι ἔταξες: Στὸν ἅγιο ^{καὶ τρελὸ}
(ἤ: στὸν τρελό) καὶ στὸ παιδί. ^{καὶ τρελὸ καὶ ἄχι' ὁ}
8. Ἐχει μεγάλη σημασία νὰ ἐπισταθῆς ὁ ἴδιος στὶς δουλειές σου.
9. "Ὅταν πρόκειται γιὰ δουλειὰ μας, ὠφελεῖ πολὺ νὰ παρουσια-
στοῦμε οἱ ἴδιοι ἐκεῖ πὺ χρειάζεταιται.
10. Μὲ τὴν ἀλληλεγγύη καὶ τῆ συνεργασία γίνονται τελειότερες οἱ
δουλειές.
11. Λέγεται γιὰ κάποιον πὺ τοῦ λένε πὺς φταίει γιὰ ὅλα τὰ στραβὰ
πὺ γίνονται.
12. "Ὅταν πεινᾷ κανεὶς δὲν ἔχει κέφι. ^{νυσινο' ἀρρωδὶ δὲν χερνεὶ}
13. Νὰ φυλάγεσαι ἀπὸ τοὺς ἀθόρυβους καὶ τοὺς ἥσυχους: (αὐτοὶ εἶναι
πολλές φορές πονηροὶ κι ἐπικίνδυνοι).
14. Τὸ λέμε γιὰ κάποιον πὺ ἀφοῦ φέρθηκε κακὰ νέος, κάνει στὰ γε-
ράματα τὸν ἅγιο.
15. Καὶ ἄδικα νὰ σὲ κατηγορήσαν, μπορεῖ αὐτὸ νὰ σοῦ φέρη με-
γάλο κακό.

Παροιμίες
ὄψου γαλατῶν πλοῖοι μοιῶροι ἔρχεσθαι

16. Πρέπει νά καταγίνης σέ μιὰ τέχνη γιά νά πετύχης, ἀλλιῶς, ἄν μπερδευτῆς σέ πολλές δουλειές, μπορεῖ νά πέσης ἔξω.

17. Ἡ συμφωνία τοῦ γαμπροῦ καί τῆς νύφης εἶναι τὸ κυριότερο γιά ἕνα γάμο.

18. Ἐκτὸς τῆς μάνας μπορεῖ νά κρίνης καί γιά τὴν κόρη.

19. Τὸ λέμε ὅταν θέλωμε νά παραιτηθοῦμε ἀπὸ παλιούς λογαριασμούς καί ἀναμνήσεις.

20. Ὅταν κάτι ἐπικίνδυνο γίνεται συχνά, στὸ τέλος ἔρχεται ἡ ζημιὰ.

ΜΑΘΗΜΑ 56.

Εἶδαμε πὼς οἱ παροιμίες εἶναι ἀλληγορίες, πού ἐκφράζουν μιὰ ἀλήθεια μὲ μεταφορά. Τῆς εἰκόνας τὸς τῆς παίρνουν, ὅπως καί οἱ παροιμοιώσεις καί οἱ μεταφορές, ἀπὸ τὴν καθημερινὴ γνώριμη ζωὴ τοῦ λαοῦ πού τῆς ἐπλάσε: «Πόθε νά πιάσης ἄχινο καί νά μὴ σ' ἀγκυλώσῃ!» θὰ πρωτοειπωθῆκε ἀπὸ ὁμόγλωσσους πού ζοῦν κοντὰ στὴ θάλασσα καί ξέρον ἀπὸ ἀχινοῦς· καί ἡ παροιμία «Ἦκουγά τὰ κουδούνια του κι ἔλεγα μάντρες ἔχει» γεννήθηκε στὴ γλώσσα ἀνθρώπων βουνίσσιων ἢ ἄλλων πού ζοῦν κοντὰ στίς στάνες.

Νὰ βρῆς ἀπὸ τρεῖς παροιμίες, παριμένες α) ἀπὸ τὴ σπιτιοια ζωῆ, β) ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν ζώων, γ) ἀπὸ τὴν ἀγροικιὰ, δ) τὴν ποιμενικὴ καί ε) τὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωῆ. (Μπορεῖς γιά τὸ σκοπὸ αὐτὸ ν' ἀνατρέξῃς καί σὲ περασμένα μαθήματα ἢ σὲ ἀκόλουθα).

ΜΑΘΗΜΑ 57.

Πολλὲς παροιμίες βγήκαν ἀπὸ ἀνέκδοτα ἢ μύθοι, συχνὰ ὅμως ἐχάστηκαν αὐτὰ καί σήμερον δὲν μποροῦμε νά μάθωμε τὴν ἀρχικὴ τους προέλευση, ὅσες ἐξηγήσεις καί ἂν προτάθησαν. Ἔτσι λ.χ. γιά τὴν παροιμία «Ἀπὸ τὴν Πόλῃ ἔρχομαι καί στὴν κορφὴ κανέλα»¹. Γιά πολλὲς πάλι παροιμίες ξέρομε ἀπὸ πού ἔρχονται. Ἔτσι λ.χ. γιά τὴν παροιμία «Βάλτε μου κι ἐμὲ καρφάκι», πού λέγεται γιά ὄσους ἀνακατώνονται σὲ πράματα ἀνώτερα ἀπὸ τὴ δύναμή τους ἢ πού ζητοῦν νά τιμηθοῦν καί αὐτοὶ ὅπως οἱ ἀνώτεροί τους: Βγήκε ἀπὸ τὸ μῦθο γιά ἕνα βάτραχο, πού βλέποντας μιὰ φορὰ νά πεταλῶνουν ἕνα ἄλογο, σήκωσε καμαρωμένος τὸ πόδι του καί αὐτὸς καί εἶπε στὸν πεταλωτὴ: «Νά πού ἔτυχα κι ἐγὼ στὴν ὦρα. Κάμε γρήγορα, νά μὲ πεταλώσης κι ἐμένα».

Νὰ ἐξηγήσης τὴ σημασία πού ἔχουν τέσσερις ἀπὸ τῆς παρακάτω παροιμίες καί νὰ διηγηθῆς τὸ μῦθο ἀπ' ὅπου γεννήθηκαν:

1. Βγήκε ἀσπροπρόσωπος.
2. Ὁ καρβὰς ἦταν γιά τὸ πάπλωμα.
3. Βαφτίζω καί μυρώνω, ἄρα ζῆση καί μὴ ζῆση.

1. Ὑπάρχουν καί παροιμίες πού συνήθως λέγονται κουτσουραμένες, ἐνῶ μὲ τὸν ἀκραιότερο τύπο τους τῆς καταλαβαίνει κανεὶς καλύτερα. «Σιγά τὸν πολυέλαιο (νά μὴ σβηστοῦν τὰ φῶτα)». «Παρηγοριά στὸν ἄρρωστο (ὅσο νά ξεψυχήσῃ)».

4. Ἡ ὁ γάιδαρος ψοφᾷ ἢ ὁ κατῆς πεθαίνει.
5. Τρεῖς τὸ λάδι, τρεῖς τὸ ξίδι, κι ἕξι τὸ ξιδόλαδο.
6. Ὅποιος κᾶηκε στὸ κουρκούτι φυσάει καὶ τὸ γιαούρτι.
7. Ὅλοι οἱ γύφτοι μιὰ γενιά εἶναι.
8. Ἔκουμπάρε, φάγε λάχανα,, — «Καλὸ εἶν' καὶ τὸ χαβιάρι».
9. Πᾶν τ' αὐγὰ καὶ τὰ καλάθια.
10. «Τὶ ἔχουν τὰ ἔρημα καὶ ψοφοῦνε; Μὲ τὸν ἥλιο τὰ βγάζω, μὲ τὸν ἥλιο τὰ μπάζω».
11. Βάρδα πού 'ρχεται τὸ βόδι.
12. Τρεῖς πενήντα ἐνενήντα καὶ πενήντα ἑκατό.

ΜΑΘΗΜΑ 58.

Μαζὶ μὲ τὶς παροιμίες ἀναφέρονται συνήθως καὶ ἓνα εἶδος τους πού εἶναι καλύτερα νὰ τὰ ξεχωρίσωμε μὲ τὴν ὀνομασία γνωμικά. Εἶναι αὐτὰ λαϊκῆς φράσεις, γνῶμες, πού ἐκφράζουν, συχνὰ χωρὶς εἰκόνα, μιὰ πραχτικὴ ἀλήθεια ἀπὸ τὴν πείρα τῆς ζωῆς καὶ δίνουν συμβουλὲς καὶ ὁδηγίες πῶς νὰ φερθοῦμε: «Ὅσο λιγότερο μιλεῖς τόσο πιὸ πολλὰ ἀκούς». Ἄλλα πάλι γνωμικὰ ἐκφράζουν ἀλήθειες θρησκευτικῆς ἢ ἠθικῆς: «Ὁ Θεὸς εἶναι ψηλὰ μὰ βλέπει χαμηλά».

Ν' ἀναπτύξης τὶς ἰδέες πού ὑπάρχουν σι' ἀκόλουθα γνωμικά, πού ἐκφράζουν πραχτικῆς ἀλήθειες.

1. Λόγο καὶ πέτραν ἔριζες, δὲ θὰ τὰ ξαναπαίσης.
2. Τὰ γραφτὰ δὲ λιώνουνε (δηλ. ἓνα ἔγγραφο, τὴν ὑπογραφή του δὲν μπορεῖ ν' ἀρνηθῆ οὔτε ὁ κακόπιστος).
3. Τὸ γοργὸ καὶ χάρην ἔχει.
4. Κάλλιο λάχανα μὲ εἰρήνη παρὰ ζάχαρη μὲ γρίνια.
5. Τ' ἀρεσοῦμενο τ' ἀνθρώπου, τὸ καλύτερο τοῦ κόσμου.
6. Λυπημένου χεῖλι γελᾷ, ἀρρώστου δὲ γελᾷ.
7. Ἀρχάρης μαστροχαλαστής.
8. Ἀκαμάτης νιός, γέρος διακονιάρης.
9. Κάλλιο ἓνα φίλο παρὰ χίλια γρόσια.
10. Σπίτι ὅσο χωρεῖς καὶ τόπο ὅσο θωρεῖς.
11. Ὅσα σοῦ λένε ἄκουε κι ὅσα σοῦ βγαίνει κάνε.
12. Ὁ γιατρός εἶναι καὶ πνεματικός.
13. Καὶ τὰ κατὰ δεχοῦμενα καὶ τὰ κακὰ δεχοῦμενα.
14. Μοναχὸς οὔτε στὸν παράδεισο.
15. Ἄλιὰ σ' ἐκεῖδον τὸν ἔνανε πού θὰ τὸν πιάσουν δύο.
16. Πρέπει νὰ φᾶς μὲ τὸν ἄνθρωπο ἓνα καρᾶβι ἀλάτι γιὰ νὰ τὸν γωνώρης.
17. Τί γίνεται καὶ δὲν ἀκούεται!
18. Τὰ πολλὰ γέλια φέρνουν κλάματα.
19. Πόση γνώση κρύβει ἢ κάπα, πόσες τρέλες κρύβει ἢ γούνα!
20. Ὅποιος μπαίνει ἀσυμφώνητος, φεύγει ἀπλήρωτος.
21. Τὸ δουλευτὴ σου πλέρωνε καὶ ψυχικὰ μὴν κάνης.

22. Φάε κρέας, κάμε αίμα· φάε ψάρι, φτύσε φλέμα· (έπειδη τὸ κρέας εἶναι τροφή πὺδ θρεπτικὴ ἀπὸ τὰ ψάρια).
23. Λάδι ἀπὸ τὴν κορφή, κρασί ἀπὸ τὴ μέση καὶ μέλι ἀπὸ τὸν πάτο.
24. Κάλλιο γιά τὸ παρὰ τοῦ 'ν το.
25. Κότα, χήνα τὸ Γενάρη καὶ παπὶ τὸν 'Αλωνάρη '.
26. 'Ανίσως βρέξη ὁ Τρυγητής, χαρὰ στὸν τυροκόμο.

ΜΑΘΗΜΑ 59.

Στὰ γνωμικὰ μποροῦμε νὰ κατατάξωμε καὶ μερικὰ ἄλλα εἶδη παροιμίες. Τέτοια εἶναι :

α) Τὰ καιρικὰ (ἢ μετεωρολογικὰ), ποὺ σχετίζονται μὲ τὸν καιρὸ, μὲ τοὺς ἀνέμους, τὴ βροχὴ καὶ μὲ τίς ἀλλαγές κατὰ τίς ἐποχές τοῦ χρόνου : «Ὁ Φλεβάρης ἂν φλεβίσῃ (δηλ. ἂν ἀνοιξοῦν οἱ φλέβες τοῦ γιά βροχῆ), καλοκαίρι θὰ μυρίσῃ».

β) Τὰ βιοτικὰ, ποὺ δίνουν παραγγέλματα γιά διάφορα εἶδη λαϊκῆς ζωῆς, κατὰ τὴν ἐποχὴ καὶ τὸν καιρὸ. Τέτοια εἶναι τὰ :

1) Γεωργικὰ. «Γενάρη μήνα κλάδευε, φεγγάρι μὴν ξετάζης». (Ὁ Γενάρης εἶναι ὁ καλύτερος μήνας γιά τὸ κλάδεμα τῶν δέντρων καὶ δὲν πρέπει νὰ ἐπηρεάζεται κανεὶς ἀπὸ τὸ φεγγάρι καὶ τίς ἀλλαγές του).

2) Ποιμενικὰ. «'Αρνιά καὶ ἐρίφια τὸ Μάη δείχνουν» (τότε μεγαλώνουν καὶ δείχνεται ἡ προκοπὴ τους).

3) Ναυτικὰ. «Δίπλα φεγγάρι, ὄρθος ὁ καραβοκύρης» ὄρθο φεγγάρι, δίπλα ὁ καραβοκύρης».

'Υπάρχουν ἀκόμη καὶ ἄλλων εἰδῶν γνωμικὰ :

γ) Τὰ μνημονικὰ, ποὺ βοηθοῦν νὰ θυμηθοῦμε πότε πέφτει μιὰ γιορτὴ ἢ κατὶ ἄλλο : «Στὶς τριάντα 'Αντριὰς καὶ στὶς ἔξι Νικόλας».

δ) Τὰ πατριδωνυμικὰ, ποὺ ἀναφέρονται σὲ ὀρισμένο τόπο ἢ στοὺς κατοίκους του, ἐγκωμιάζοντας ἢ σατιρίζοντας τους : «'Αρτα, ἀρτυμῆ² τοῦ κόσμου», «Δυὸ δυὸ πᾶν οἱ Χιῶτες» (αὐτὸ ἐγινε σωστὴ παροιμία).

1. Τὰ σημερινὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν, 'Ιανουάριος, Φεβρουάριος κτλ., ἐρχονται ἀπὸ τὰ λατινικὰ Januarius, Februarius κτλ., ποὺ καθιερώθηκαν καὶ στὸ 'Αν. Ρωμαϊκὸ κράτος, στὴ θέση τῶν παλιῶν ἑλληνικῶν. Πλάι ὅμως σ' αὐτὰ ἢ καὶ στὴ θέση τους ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔχει διαμορφώσει καὶ μεταχειρίζεται σήμερα καὶ ἄλλα, πλασμένα ἀπὸ ἑλληνικὲς ρίζες, καὶ ὄχι συνήθως τὰ ἴδια σὲ κάθε ἐπαρχία. Χαρακτηρίζονται μὲ αὐτὰ συνήθως ἀπὸ : α) γεωργικὲς ἐργασίες : Θεριστὴς ('Ιούνιος), 'Αλωνιστὴς ἢ 'Αλωνάρης ('Ιούλιος), Τρυγητής, Τρυγομηνᾶς ἢ Θεριστὴς ('Ιανουάριος), β) μεγάλες γιορτές : Καλαντάρης ('Ιανουάριος), τοῦ Σταυροῦ Σποριάς (Σεπτέμβριος), 'Αι-Δημήτρης ('Οκτώβριος), ἢ γ) καποια ἄλλη 'Ιδιότητα : Τρανός ('Ιανουάριος), Κοιτιός (Φεβρουάριος), Παλουκοκαυτὴς (Μάρτιος), Τιναχοκοφινίδης ('Απρίλιος) κτλ.

2. ἀρτυμῆ, λίπος, βούτυρο, κρέας καὶ τὸ κάθε φαγώσιμο ποὺ νοστιμίζει τὸ φαγητό. Γίνεται ἐπαινος τῆς 'Αρτας, ποὺ προμηθεύει τὰ προϊόντα τῆς στήν 'Ηπειρο καὶ στὴ Ρούμελη.

Νὰ ἐξηγήσης τ' ἀκόλουθα γωμικά.

α) **Καιρικά.**

1. Τὸ Μάρτη ξύλα φύλαγε, μὴν κάψης τὰ παλούκια.
2. Ξύλα τὸ Μάρτη φύλαγε κι ὡς τ' Ἀπριλιοῦ τὶς δώδεκα¹.
3. Ὁ Ἀπρίλης κι ἂν χιονίση, καλοκαίρι θὰ μυρίση.
4. Τ' Ἀλωναριοῦ τὰ κάματα, τ' Αὐγούστου τὰ λιοβόρια.
5. Ἦρθ' ὁ Αὐγούστος, πάρ' τὴν κάπα σου.
6. Ἀπὸ Μάρτη καλοκαίρι κι ἀπὸ Αὐγούστο χειμῶνα.
7. Οὔτε ὁ Αὐγούστος χειμῶνας οὔτε ὁ Μάρτης καλοκαίρι.
8. Τοῦ Σωτῆρος τὰ λελέκια, τοῦ Σταυροῦ τὰ χελιδόνια.
9. Ἀι-Δημήτρης ἔρχεται τὰ χιόνια φορτωμένος.
10. Ἀι-Μηνᾶς τὸ μὴνυσε καὶ Φίλιππος τὸ καρτερεῖ².
11. Μαῦρα εἶν' τὰ νέφη τοῦ βοριᾶ, τὰ κόκκινα τοῦ νότου καὶ τὰ βαθιὰ τὰ κόκκινα τοῦ γέρου τοῦ σιρόκου.

β) **Γεωργικά.**

1. Τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ σπεῖρε κουκιά³.
2. Τὸ Νοέμβρη καὶ Δεκέμβρη φύτευε καταβολάδες⁴.
3. Τοῦ Γενάρη τὸ ζευγάρι διάβολος θενά τὸ πάρη.
4. Τ' Ἀι-Πνεμάτου βάλε ὄρνὸ καὶ τ' Ἀι-Λιᾶ φάε σύκα⁵.
5. Τζιτζικὰς ἐλάλησε, μαῦρη ρῶγα ἐγυάλισε.
6. Στὸ κακόριζικο τὸ χωριὸ τὸν Ἀλωνάρη μῆνα βρέχει⁶.
7. Ἀπὸ τὸ θέρο ὡς τὶς ἐλιές ποτέ δὲ σώνονται οἱ δουλειές.
8. Αὐγούστε, καλέ μου μῆνα, νὰ ἴσουν δυὸ φορές τὸ χρόνο.
9. Ἀμπέλι τοῦ χεριοῦ σου, σικιά τοῦ κυροῦ σου κι ἐλιά τοῦ παπποῦ σου.
10. Μισὸ ἴφαγα, μισὸ ἴσπειρα, μισὸ ἴχω νὰ περάσω⁷.
11. Πέντε μῆνες ἔναν κόμπο, πέντε κόμπους ἕνα μῆνα⁸.
12. Μάρτης ἔβρεχε, Θεριστὴς ἔχαιρόταν.
13. Ἄν βρέξη ὁ Μάρτης δυὸ νερά κι ὁ Ἀπρίλης ἄλλο ἕνα χαρὰ σὲ κείνον τὸ ζευγὰ πόχει πολλὰ σπαρμένα.
14. Μᾶης ἄβροχος, μοῦστος ἄμετρος.
15. Τοῦ Ἀι-Λιδὸς μὲ τὸ μαντίλι, τῆς Παναγιᾶς μὲ τὸ κοφίνι (γιὰ τὰ σταφύλια).

1. Ὑπάρχει ὁμως καὶ ἀντίθετη παροιμία.
2. Τοῦ Ἀι-Μηνᾶ πέφτει στὶς 11 Νοεμβρίου, τοῦ Ἀγ. Φιλίππου στὶς 14. Λέγεται σὲ ὄρεινὰ μέρη, ὥστε, ὅπως καὶ ἄλλα γωμικά, δὲν ἀληθεύει γιὰ παντοῦ.
3. Ἡ γιορτὴ τοῦ Ἀγ. Λουκᾶ πέφτει στὶς δεκαοχτὼ Ὀκτωβρίου.
4. Καταβολάδα ἢ καταβολάδι εἶναι τὸ κλαδί τοῦ φυτοῦ ποὺ φυτεύομε στὴ γῆ χωρὶς νὰ τὸ ἀποκόψωμε ἀπὸ τὸν κορμὸ του (καταβολιάζεται).
5. Ἐορινιός, ὄρνιθός καὶ ὄρνιθός ὀνομάζονται τὸ ἀγριόσυκο (ἀρχ. ἐρινόν).
6. Ἔτσι ὀνομάζουν σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας τὸν Ἰούλιο, ἐπειδὴ τότε ἀλωνίζουν.
7. Τὸ λέει ὁ γεωργὸς στὸ τέλος τῆς σπορᾶς.
8. Λέγεται γιὰ εἶδος καλαμιᾶς.

γ) Ναυτικά.

1. Δωσ' μου άγέρα και μέτρα μίλια.
2. 'Αέρα βγάζουν οι στεριές, τραβάτε λέρες και σκουριές¹.
3. Γέρο βοριά άρμένιζε και νότο παλικάρι.
4. Τοῦ Σταυροῦ κι άρμένιζε, τοῦ Σταυροῦ και δένε².

δ) Μνημονικά.

1. 'Από τῆς "Αγίας "Αννας άνασαινει ἡ μέρα³.
2. Τρεῖς τὰ Φῶτα, τρεῖς τὰ Γέννα, κι ἔξι τὴν 'Ανάσταση.
3. 'Από Μαρτιοῦ και Σεπτεμβριοῦ ἴσα τὰ μερόνυχτα.
4. 'Η Κουφή βδομάδα μπαίνει, | τοῦ Λαζάρου κατεβαίνει, | κι ἡ Με-
γάλη συνεπαίνει.
5. Τοῦ 'Αι-Παντελεήμονα μόνο πέντε μέρες κι Αὔγουστος.
6. 'Εβγήκε τὸ ροδάκινο, άρχισε τὸ νυχτέρι.
7. Τὸ μήνα πού δέν ἔχει ρ πίνε κρασί με τὸ νερό.
8. 'Αγι-'Αντριός άντρεύει τὸ κρύο.
9. "Ο,τι μέρα τοῦ Δανιήλ, τέτοια μέρα τοῦ Χριστοῦ.

ΜΑΘΗΜΑ 60.

Νὰ συμπληρώσης τ' ἀκόλουθα γνωμικά και νὰ τὰ ἐξηγήσης.

1. Δούλεψε στὰ νιάτα σου, νὰ ἔχης στὰ χεῖρά σου ^{ἄνεργα}
2. "Ανθρωπος άγράφματος, ... ^{ἔχει ἄνεργον ἄνεργον}
3. "Οποῖος δέν ἔχει κεφάλι, ἔχει —
4. "Ακουε πολλὰ και ... ^{ἔχει ἄνεργον}
5. "Ο ἄρρωστος θέλει — κι ὁ λυπημένος κλάμα.
6. Κάλλιο ^{ἔχει} παρά δέκα κι άκαρτέρει.
7. 'Η ^{ἄνεργα} νικαίει τὴ φτώχεια.
8. Καινούριο φίλον ἔπιασες, ^{ἔχει} μὴ —ης.
9. Τὰ πλούτη ἂν πᾶν ὡς τὰ παιδιὰ, δέν πᾶνε ὡς τ' —
10. "Ανθρωπο ἀπὸ ^{ἔχει} και σκύλο ἀπὸ μαντρί⁴.
11. Πές μου ποιά εἶν' ἡ συντροφιά σου, νὰ σοῦ πῶ ^{ἔχει} ^{ἔχει}
12. 'Απὸ κουζουλὸ⁵ και μεθυσμένο μαθαίνει ὁ φρόνιμος.
13. Τὰ πολλὰ λόγια εἶναι — ^{ἔχει}
14. Τὰ γράμματα εἶναι καλά, μὰ νὰ ἔχης — και —
15. — στὸν άνήφορο, — στὸν κατήφορο και — στὸν κάμπο.

1. Τὰ δυὸ τελευταῖα οὐσιαστικά χαρακτηρίζουν τὰ παλιοκάραβα.
2. 'Υπάρχουν δυὸ γιορτές τοῦ Σταυροῦ: τῶν Φῶτων, πού ἀγιάζονται τὰ νερά, και στίς 14 Σεπτεμβρίου.
3. Τῆς "Αγίας "Αννας πέφτει στίς 9 Δεκεμβρίου.
4. Μαντρί λένε σὲ πολλὰ μέρη τῆ στάνη.
5. Κουζουλός, άνόητος, τρελός, ζουβλός.

16. Σπίτι πού δὲν τὸ βλέπει ὁ ἥλιος, τὸ βλέπει ὁ — .
 17. Ἡ καλὴ νοικοκυρὰ εἶναι δούλα καὶ — .

Πατριδωνυμικά.

1. Ἡ — ἔχει λεβεντιά καὶ ὁ — τὴ γνώση¹.
 2. Ὁλος ὁ κόσμος δώδεκα κι ἡ — δεκαπέντε².
 3. Παξοὶ κι Ἀντιπάξοι, Λόντρες —³.
 4. Εἶμαι ἀπὸ τὴν Πάρο γιὰ νὰ ~~ἴδω~~^{ἴδω} δὲν εἶμαι ἀπὸ τὴν ~~ἴδω~~^{ἴδω} γιὰ νὰ
 εἶδω⁴.
 5. Μᾶς ἔνωσαν οἱ — πῶς εἶμαστε Χανιώτες.

ΜΑΘΗΜΑ 61.

Ὅνομάζονται συνήθως παροιμίες καὶ ἓνα εἶδος φράσεις πού εἶναι πιὸ σώστο νὰ τις ξεχωρίσωμε μὲ τ' ὄνομα φράσεις παροιμιακές: «Μοῦ ἔγινε κουνούπι», δηλ. μοῦ ἔγινε ἐνοχλητικός, «Μείναμε τρεῖς κι ὁ κοῦκος», δηλ. μόνοι, κατάμονοι. Σὲ τί διαφέρουν τάχα οἱ φράσεις αὐτὲς ἀπὸ τῆς παροιμίας, ὅπως εἶναι λ.χ. τὸ «Καὶ τὸ κουνούπι μπαίνει στὴ μύτη» ἢ «Ἐνας κοῦκος δὲ φέρνει τὴν ἀνοιξη»;

Ἡ παροιμία ἐκφράζει, ὅπως εἶδαμε, μιὰ ἀλήθεια ἀλληγορικά, μὲ κάποια εἰκόνα. Οἱ δυὸ παραπάνω παροιμίες σημαίνουν πῶς «Καὶ οἱ ἀδύνατοι μποροῦν ν' ἀνταχτοῦν στὴν πίεση τῶν δυνατῶν», πῶς «Δὲ φτάνει μιὰ μικρὴ μονωμένη προσπάθεια γιὰ ν' ἀλλάξῃ κάτι, νὰ πετύχῃ». Οἱ παροιμίες στέκονται στὸ λόγο μόνες τους, σχετικὰ ἀνεξάρτητες ἀπὸ τ' ἄλλα ὅσα λέγονται, καὶ μποροῦν καὶ νὰ λείψουν. Οἱ παροιμιακὲς πάλι φράσεις οὔτε ἀλήθειες γενικὲς ἐκφράζουν οὔτε μποροῦν νὰ λείψουν ἀπὸ τὸ λόγο μὲ τὴν ἴδια εὐκολία—ἐκτὸς ἂν τις ἀντικαταστήσωμε μὲ μιὰ ἰσοδύναμη ἐκφραση, χωρὶς εἰκόνα. Δὲν εἶναι λοιπὸν παροιμίες, ἂν ἀκριβολογήσωμε, παρὰ μόνο φράσεις στερεότυπες καὶ καθιερωμένες, πού μοιάζουν μὲ παροιμίες καὶ πού τις ὀνομάζωμε γι' αὐτὸ φράσεις παροιμιακές.

Οἱ παροιμιακὲς φράσεις συνηθίζονται καὶ αὐτὲς πολὺ στὴ γλώσσα πού μιλοῦμε κάθε μέρα, δὲν πολυγράφονται ὅμως. Ἀλλὰ εἶναι καὶ

1. Γίνεται λόγος γιὰ δυὸ μεγάλα τμήματα τῆς Ἑλλάδας πού οἱ ἄντρες τους ξεχωρίζουν μὲ τῆς ἀναφερόμενες ἀρετὲς.

2. Ἡ παροιμία αὐτὴ, γεννημένη σὲ παλιότερα χρόνια, ξεχωρίζει τὴν πρωτεύουσα πού, μὲ τὴν κεντρικὴ τῆς σημασία γιὰ τὴν οἰκονομικὴ, πνευματικὴ καὶ ἄλλη ζωὴ, καταντοῦσε ν' ἀξίει τόσο πολὺ.

3. Καὶ ἐδῶ μὲ ἀριθμοὺς τονίζεται εἰρωνικὰ ἡ ὑπεροχὴ πού εἶχαν τάχα τὰ δυὸ αὐτὰ ἄσημα σχετικὰ νησάκια γιὰ τοὺς κατοίκους τους, ἐμπρὸς σὲ πόλη ἑξακουστὴ γιὰ τὸν πλοῦτο καὶ τὴ δύναμὴ τῆς καθὼς ἢ πρωτεύουσα τῆς Μεγάλης Βρετανίας.

4. Καὶ αὐτὴ ἡ παροιμία λέγεται εἰρωνικὰ μὲ κάποιο παιχνίδι μὲ τῆς λέξεις γιὰ ὅσους δέχονται μὲ χαρὰ δῶρα χωρὶς ποτὲ νὰ χαρίζουν καὶ αὐτοὶ τίποτε.

αὐτὲς πολὺ ἐκφραστικές, δυναμώνουν καὶ ὁμορφαίνουν τὴν ἔκφραση μὲ τὶς εἰκόνες τους. Ἄλλο νὰ πῆς «μείναμε μόνοι» καὶ ἄλλο τὸ «μείναμε τρεῖς κι ὁ κούκος». Τὸ νόημά τους μπορεῖ τὶς περισσότερες φορές ν' ἀντικατασταθῇ μὲ μίαν μόνο λέξη.

Νὰ βοηθῆς ἀπὸ ἓνα ἐπίθετο ποὺ νὰ μορῆ ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν καθενιά ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες παροιμιακὲς φράσεις.

1. Γιά δέσιμο <i>πρέζες</i>	15. Ἀπὸ τοῦ βαστᾶ ἢ σκούφια του (δὲν
2. Βαθὺ πηγάδι <i>179</i>	16. Ἀλλουνοῦ παπᾶ βαγγέλια <i>ξέρεις</i>)
3. Γιά τὰ πανηγύρια	17. Κάνει τὸν ψύλλο καμήλα
4. Διαβόλου κάλτσα <i>διαβολοπέδι</i>	18. Ἄλλο νὰ τὸ δῆς κι ἄλλο νὰ τ' ἀκού-
5. Σπαθὶ ξεγυμνωμένο <i>μυρμύς</i>	19. Μὴ στάξῃ καὶ μὴ βρέξῃ <i>σης</i>
6. Κλωσάει τ' αὐγὰ του	20. Θέλει τὸ παξιμάδι βρεμένο
7. Πεταλώνει τὸν ψύλλο	21. Σὰν τὴ βρεμένη γάτα
8. Κόβει τὸ δόντι του	22. Δὲ δίνει τοῦ ἀγγέλου τοῦ νεροῦ
9. Κοντὰ στὸ νοῦ	23. Τὸ ἄσπρο τὸ κάνει μαῦρο
10. Στὶς κακὲς του	24. Βγάζει ἀπὸ τὴ μύγα ξιγκι
11. Ἀλέθει ὁ μύλος του	25. Δυὸ κοιτάζει καὶ τρία βλέπει
12. Δάσκαλε ποῦ δίδασκες	26. Κάθετα στ' ἀναμμένα κάρβουνα
13. Μέλι στάζει ἢ γλώσσα του	27. Τοῦ γεννοῦν καὶ τὰ κοκρία
14. Ἔχει τὴ γλώσσα μακριά	28. Πουλᾶ αὐγὸ χωρὶς κρόκο

29. Μπορεῖ νὰ βγάλῃ ἀπὸ τὸν τράγο γάλα.

30. Δὲν ξέρει νὰ μοιραῖ ἑνὸ γαῖδουριῶν ἄχυρα.

31. Ἀπὸ λαγὸ τυρὶ κι ἀπὸ λαφίνα μέλι.

32. Τὸ ἓνα τοῦ βρωμᾶ καὶ τ' ἄλλο τοῦ μυρίζει.

33. Ἄλλο νὰ τὸ δῆς κι ἄλλο νὰ τ' ἀκούσης.

B

ΜΑΘΗΜΑ 62.

Νὰ ἐξηγήσῃς τὶς ἀκόλουθες παροιμίες.

1. Τροχὸς ποῦ γυρίζει, σκουριά δὲν πιάνει.
2. Σὰν τίναζαν τὴν ἀχλαδιά, ὄσοι λάχαν τόσοι φάγαν.
3. Κεῖνον ποῦ βλέπει ὁ παπᾶς, ἐκεῖνον θυμιατίζει.
4. "Πῶς πᾶν, κόρακα, τὰ παιδιὰ σου ; , , — "Ὅσο πᾶν μαυρίζουν,,.
5. Σηκωθῆκαν τὰ ποδάρια, νὰ βαρέσουν τὸ κεφάλι.
6. Σίγουρο ψωμί σὲ τρύπιο σακούλι.
7. Κυλάει τ' αὐγὸ στὴν πέτρα ; Ἀλλ' στ' αὐγὸ. Κυλάει ἢ πέτρα στ' αὐγὸ ; Ἀλλ' στ' αὐγὸ.
8. Στὸ χωριὸ δὲν τὸν θέλουν καὶ τοῦ παπᾶ τὸ σπίτι γυρεῦει.
9. Ὁ χωριάτης κι ἂν πλουτύνῃ, τὸ τσαρούχι δὲν τ' ἀφήνει.
10. Ἄλλοῦ βαρᾶν τὰ κούρταλα κι ἄλλοῦ γίνεται ὁ γάμος.
11. Ὅπου τὸν τρώει καθέναν, ἐκεῖ ξεύεται.
12. Καθένας μὲ τὴν πῆχη του μετράει τὸ πανὶ του.

13. Χόρευε, κυρά-Μαρού, κι ἔχε κι ἔννοια τοῦ σπιτιοῦ.
 14. Ξέρει ἢ πάπια ποῦ εἶν' ἡ λίμνη.
 15. Θὰ δοῦμε τί θὰ βγάλη ὁ κάτω πίρος ¹.
 16. Ὁ λύκος τὴν τρίχα ἀλλάζει, τὴ γνώμη ὄχι.
 17. Θὰ κουβαλᾶ στοῦ γάμο μετὸ κόσκινο νερό.
 18. Ὁ τσουκαλὰς ὁπου θέλει κολλάει τ' αὐτί.
 19. Στραβὸς σὲ πέτραν ἔκατσε κι ἐκεῖ 'ναι ὁ κόσμος ὅλος.
 20. Ἀκάλεστος στοῦ γάμο τί θέλεις;
 21. Ὁ Θεὸς βρέχει μιά μερά καὶ τὰ παλιόσπιτα τέσσερεις.
 22. Τοῦ τσαγκάρη τὰ παιδιὰ περπατᾶν ξυπόλυτα.
 23. Κάλλιο πουλάκι στοῦ κλαρί παρὰ πουλί στοῦ βρόχι.
 24. Πῶς πᾶν οἱ στραβοὶ στοὺν Ἄδη; Ὁ ἕνας μετὸν ἄλλο.
 25. Τὸ γύφτο πήγαιναν νὰ τὸν κάμουν βασιλιά κι ἐκεῖνος ἔλεγε:
- «Τί ὠραία ρείκια γιὰ κάρβουνο».
26. Χορταίνει ὁ Ἄδης κόκαλα;

ΜΑΘΗΜΑ 63.

Νὰ συμπληρώσης τίς ἀκόλουθες παροιμίες.

1. Οἱ κάμποι τρέφουν ἄλογα καὶ τὰ — λεβέντες.
2. Ντροπαλὸς διακονιάρης ἔχει τὸ σακὶ του — .
3. Μακριὰ μαλλιὰ, λίγα — (εὐτράπελο).
4. Ἐνας τρελὸς ρίχνει μιά πέτρα στὴ θάλασσα καὶ χίλιοι — δέν —
νὰ τὴ — .
5. Ἄναβε τὸ ^{ἔχει} σου προτοῦ νὰ σέ βρῆ ^{ἡ χειμῶνας}.
6. Ὅλοι κλαῖν τὸν πόνο τους κι ὁ μυλωνὰς τ' ^{ἠ ἀφῆρι}.
7. Ὁ χαριστὴς ἀπέθανε κι ὁ γιὸς του πάει στὴν — ^{δορμ}.
8. Ἡ στραβὸς εἶν' ὁ — ἢ φταῖνε τὰ μιτάρια.
9. Ὅποιος γεννηθῆ ἀπ' ὄρνιθα τὴν κοπριά ^{ἡ κωνίει}.
10. Σὲ κάποιον χάριζαν ^{ἠ ἀφῆρι} κι αὐτὸς κοιτάζε τὰ δόντια του.
11. «Κουμπάρε φάγε καὶ — ἢ...» — «Καλὰ εἶν' καὶ τὰ κοψίδια.» [?].
12. — νὰ φουᾶ κι ἀλέσματα ὅσα θέλεις.
13. Ἄλλοῦ τὰ κακαρίσματα κι ^{ἠ ἀφῆρι} χερσαίων οἱ κώλες.
14. ... κι ὁ κολοιδὸς τὸν Αὐγουστο.
15. ... νὰ σοῦ πῆ καὶ τοῦ χρόνου.
16. ... τέτοια γράμματα θὰ μάθης.
17. ... πέφτει ὁ ἴδιος μέσα.
18. ... καὶ πᾶμε γιὰ πουρνάρια.
19. ... σὲ ξένον ἀχερώνα. ^{ἠ ἀφῆρι}
20. ... τὴ βλέπει ἡ μέρα καὶ γελᾶ. ^{ἠ ἀφῆρι}

1. Πίρος εἶναι ἡ τάπα τοῦ βαρελιοῦ, τὸ βούλωμα' ἀπὸ τὸν κάτω πίρο βγαίνουν στοῦ τέλος τὰ κατακάθια.

2. Κοψίδια, κομμάτια χρέας, εἶναι δηλ. τὸ καλύτερο μέρος τοῦ φαγητοῦ, ἀντίθετα μετὸ ἄλλο, ποῦ εἶναι τὸ πιά συνθηθισμένο καὶ φτηνό.

ΜΑΘΗΜΑ 64.

Νά βρῆς ἀπὸ δυὸ παροιμίες (ἢ γνωμικά) πού νά μιλοῦν γιὰ τὴν ἀλεπού, τὴ δουλειά, τὸ γείτονα, τὸ φίλο καὶ τὴν ἀλήθεια.

ΜΑΘΗΜΑ 65.

Συχνά μιὰ παροιμία δὲ λέγεται ἀπ' ὅλους ἀκριβῶς ἢ ἴδια. Μιὰ λέξη ἢ κάποτε καὶ περισσότερες λέγονται καὶ διαφορετικά. «Ὅπου λαλοῦν πολλοὶ πετεινοί, ἀργεὶ νὰ ξημερώσῃ», τὸ ἀκοῦμε συχνά καί: «πολλοὶ κοκόροι ...». «Ὅλοι κλαῖνε τὸν πόνο τους κι ὁ μυλωνάς τ' αὐλάκι», μερικοὶ τὸ ξέρουν: «κλαῖνε τὸ χάλι τους». «Ὅποιος δὲν ἔχει κεφάλι, ἔχει ποδάρια», ἄλλοι τὸ λένε: «ὅποιος δὲν ἔχει μυαλὸ (ἢ: γνώση) ἔχει πόδια». Αὐτὸ εἶναι φυσικό· οἱ παροιμίες δὲ μεταδίνονται γραμμένες παρὰ λέγονται ἀπὸ στόμα σὲ στόμα καὶ ταξιθεύουν ἀπὸ τόπο σὲ τόπο καὶ ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ. Εἶναι λοιπὸν πολὺ εὐκολο γιὰ ἕναν πού δὲν καλοθυμᾶται, ν' ἀλλάξῃ μιὰ λέξη μὲ ἄλλη, μὲ τὸ ἴδιο νόημα ἢ κάποτε καὶ μὲ ἄλλο, πού νά ταιριάζῃ μάλιστα καλύτερα στὸ ἰδίωμά του, στὸν τόπο του ἢ στὴν ἐποχὴ του.

Συχνά βλέπομε ἔτσι πὼς ἀλλάζει καὶ ξεχνιέται μιὰ λέξη παλιωμένη τῆς παροιμίας γιὰ νὰ πάρῃ τὴ θέση της μιὰ πιὸ κοινή, πού τὴν καταλαβαίνει ὁ κόσμος καλύτερα. Ἔτσι στὴν παροιμία «Ὁ κόσμος τὸ 'χει βούκινο κι ἐμεῖς κρυφὸ καμάρι» τὸ βούκινο (εἶδος σάλπιγγας, λέξη μεσαιωνικὴ, λατινικῆς καταγωγῆς) ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τοὺς περισσότερους μὲ τὴ λέξη *τούμπανο*. Ὁμοια καὶ ἡ παροιμιακὴ φράση «Τὰ βγαλε στὸ φόρο», δηλ. στὴ δημοσιότητα λέγεται συνήθως πιά χωρὶς τὴ μεσαιωνικὴ λέξη *φόρο* (λατίν. καταγωγῆς καὶ αὐτῆ): «τὰ βγαλε στὴ φόρα».

Νά βρῆς στὰ παρασπόμενα ἢ καὶ σὶ ἀκόλουθα μαθήματα δέκα παροιμίες (ἢ γνωμικά), πού νά ἐξῆς νὰ λέγονται καὶ διαφορετικά.

ΜΑΘΗΜΑ 66.

Κάποτε ἔχομε καὶ ἱστορικὰ περιστατικὰ πού ἔδωσαν ἀφορμὴ νὰ γεννηθοῦν παροιμιακὲς φράσεις καὶ νὰ καταστήσουν παροιμίες. Παρόμοιες εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

1. Ἔγινε τοῦ Κουτρούλη¹ ὁ γάμος (ἢ: τὸ πανηγύρι).
2. Σὰ σ' ἀρέσει μπαρμπα-Λάμπρο, ξαναπέρνα ἀπὸ τὴν Ἄντρο.
3. Τὰ μικρά δὲν ἤθελες, τὰ μεγάλα γύρευες.
4. Τὸ δῶρο σου, Νικηταρᾶ, εἶν' ἄλογο χωρὶς οὐρά.
5. Κάλλιο νὰ μᾶς ἀκοῦνε παρὰ νὰ μᾶς βλέπουνε.

Νά ἐξηγήσῃς τὶς παραπάνω παροιμίες καὶ νὰ πῆς γιὰ ὁσες ξέρες ἀπὸ ποιο ἱστορικὸ περιστατικὸ γεννήθηκαν.

1. *κουτρούλης* εἶναι ὁ φαλακρὸς (ἢ λέξη ἐρχεται ἀπὸ τὸ *κούτρα*), ἔπειτα ὁμως σημαίνει καὶ ἐκεῖνον πού κάνει κακιὰ ζωῆ, τὸν ἀξιολύπητο.

ΜΑΘΗΜΑ 67.

Κάποτε τυχαίνει να συνηθίζονται δυο ή περισσότερες παροιμίες (ή γνωμικά) με το ίδιο νόημα. Έτσι λ.χ. όταν λέμε «'Αλλού τὰ καθαρίσματα και άλλου γεννοῦν οἱ κότες» ἢ «'Αλλοῦ βροντᾶ κι άλλου βρέχει» ἢ «'Αλλοῦ βροντοῦν οἱ κανονιές κι άλλου πέφτουν τὰ βόλια», ἐννοοῦμε πάντα με αὐτὲς δυο πράγματα πού ἐπρεπε νὰ ὑπάρχουν μαζί στὸ ἴδιο μέρος και ὅμως παρουσιάζονται χωριστά (ἢ πὼς δὲ συμφωνοῦν πάντα τὰ πραγματικὰ περιστατικὰ με ὅ,τι φαίνεται).

α) Γιά καθεμιὰ ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες φράσεις νὰ βρεθοῦν ἀπὸ δύο παροιμίες πὺν νὰ τὶς ἐκφράζουν. (Πρέπει ὅμως οἱ παροιμίες νὰ εἶναι πραγματικὰ διαφορετικὲς και ὄχι νὰ ξεχωρίζουν μόνο με μιὰ ἢ δυὸ λέξεις).

1. Εἶναι φυσικό ὁ κάθε ἄνθρωπος νὰ κλαίη γιὰ τὰ δικά του βάσανα.
2. Ὁ κλέφτης δὲν μπορεῖ νὰ ἔχη ὡς τὸ τέλος ἐπιτυχίες.
3. Ἐνα μικρὸ καλὸ βέβαιο εἶναι προτιμότερο ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο και ἀβέβαιο. *καλύτερα λίγα πλεὺ πολλὰ*
4. Δὲν εἶναι σωστὸ νὰ παραπονοιοῦνται ἐκεῖνοι πὺν εἶναι σὲ καλύτερη θέση ἀπὸ ἄλλους.
5. Ἄλλος κουράζεται κι ἄλλος χαίρεται τοὺς κόπους του.
6. Εἰρωνικά, γιὰ ἐκείνους πὺν πᾶνε νὰ ὑποδείξουν κάτι στοὺς μεγαλύτερους και τοὺς σοφώτερους.

β) Γιά καθεμιὰ ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες παροιμίες νὰ βρεθῆ μιὰ ἰσοδύναμη.

1. Ἡ στραβὸς εἶν' ὁ καιρός (ὁ γιαλὸς) ἢ στραβὰ ἀρμενίζομε. *ἢ σὲ βλέπω ἢ ἐδίωξέ με ὡς κἀνέμω*
2. Ἐδῶ οἱ πέτρες καίγονται, τὰ ξύλα τί νὰ ποῦνε.
3. Ἐκεῖν' πὺν μᾶς χρωστούσανε, μᾶς πήρανε τὸ βόδι.
4. Ὁ λύκος ἔχει τὸ κακὸ ὄνομα, κι ἄς τρῶη ἢ ἀλεπού τὰ περισσότερα.
5. Λάδι βρέχει, κάστανα χιονίζει.
6. Πές μου ποιούς ἔχεις φίλους, νὰ σοῦ πῶ τί ἄνθρωπος εἶσαι.
7. Ὅρισαν τῆς ἀλεπούς και ἡ ἀλεπού τῆς οὐράς της.
8. Στὸ καλάθι δὲ χωρεῖ και στὴν κόφα περισεύει.

ΜΑΘΗΜΑ 68.

α) Γιά καθεμιὰ ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες φράσεις νὰ βρεθῆ ἀπὸ τρεῖς παροιμίες ἢ παροιμιακὲς φράσεις πὺν νὰ τὶς ἐκφράζουν.

1. Λέγεται γιὰ κάποιον πὺν τάχα ἀρνιέται κάτι, ἐνῶ λέει και ὁ ἴδιος τὸ ἴδιο πράμα.
2. Λέγεται γιὰ δυὸ ὁμοίους πὺν ταίριαξαν.
3. Ὅταν ἀνακατώνονται πολλοί, πᾶνε ἄσκημα τὰ πράματα. *ἢ ὡς κοκοροὶ πιάσει ἢ ἄσκημα νὰ*
4. Ἡ κακὴ συντροφιά χαλᾶ τὸν ἄνθρωπο.

β) Γιά κάθε παροιμία πὺν δίνεται παρακάτω νὰ βρεθῆ δύο ἰσοδύναμες.

1. Ἐδῶ γκρεμὸς κι ἐκεῖ γκρεμὸς, και πὺν νὰ πέσω νὰ πνιγῶ. *ἢ ὡς κοκοροὶ πιάσει ἢ ἄσκημα νὰ*

ἢ ὡς κοκοροὶ πιάσει ἢ ἄσκημα νὰ
 πρὸς μερὸς και ὡς μερὸς

και το αιδιο
κα το εκυλο

χειμα
χορηγ

2. 'Από τη Σκύλλα στη Χάρυβδη.
 3. Και τὸ βαγένη γεμάτο καὶ τὴν ταβερναριὰ χορτασμένη.
 4. Σένα τὰ λέω, Γιάννη, γὰ νὰ τ' ἀκοῦν οἱ ἄλλοι.
 5. Εἶπε ἡ γάνα τῆς καυτρίλας: «φύγε δῶθε, μὴ με χρίσης»¹.
 6. Τὸν ξμαθα νὰ κολυμπᾶ, γυρεύει νὰ μὲ πνίξει.
 7. Μαθημένο τὸ λινάρι νὰ 'χη στὴν κορφή λουλούδι.
 8. Δυὸ καρπούζια σὲ μιὰ μασκάλη.
- γ) *Νὰ βοῆς ἐκτός ἀπὸ τὶς παραπάνω παροιμίες καὶ τρεῖς ἄλλες ἀκόμη, ποὺ νὰ ἔχουν ἢ καθεμιὰ τὸ ἴδιο νόημα μὲ ἄλλες.*

ΜΑΘΗΜΑ 69.

'Εκτός ἀπὸ τὰ εἶδη τῶν γνωμικῶν (ποὺ δόθηκαν στὸ μάθημα 58), ὑπάρχουν καὶ ἄλλα. Στὰ καιρικά γνωμικά ἀνήκουν καὶ τὰ προγνωστικά. Ὀνομάζονται ἔτσι γνωμικά, ποὺ σύμφωνα μὲ τὴ λαϊκὴ πείρα βοηθοῦν νὰ προβλέπωμε τὸν καιρὸ ποὺ θὰ κάμη:

«Τοῦ ἡλιοῦ ὁ κύκλος ἄνεμος, τοῦ φεγγαριοῦ χειμῶνας».

'Ενα ἄλλο ἀκόμη εἶδος εἶναι τὰ λατρευτικά, ποὺ σχετίζονται μὲ λατρευτικὲς συνήθειες, λ.χ.: «Ὁπου 'Αι-Γιάννης καὶ νερό κι ὄπου 'Αι-Λιάς καὶ ράχη». Καθρεφτίζεται ἡ συνήθεια γὰ τιμοῦν τὸν 'Αι-Γιάννη τὸ Βαφτιστὴ κοντὰ στὰ κεφαλαρία, ἐνῶ σὲ βουνοκορφές χτίζονται παρεκκλήσια γιὰ τὸν 'Αι-Λιά.

'Ἄλλες πάλι ἐκφράζουν δοξασίες λαϊκές, στραβές κάποτε:

«Τετράδη καὶ Παρασκευὴ τὰ νύχια σου μὴν κόψης
καὶ Κυριακὴ νὰ μὴ λουστῆς, ἂν θέλῃς νὰ προκόψης».

Τὸ ὅτι ἡ Τετάρτη καὶ ἡ Παρασκευὴ εἶναι μέρες νησιάζιμες καὶ ἡ Κυριακὴ μέρα χαρᾶς δὲν μπορεῖ βέβαια νὰ δικαιολογήσῃ τὸ κήρυγμα αὐτό, ποὺ καταντᾶ πρόληψη.

Νὰ ἐξηγήσης τ' ἀκόλουθα γνωμικά.

α) Προγνωστικά.

1. Βλέπεις ἄρνις² στὸν οὐρανὸ; Ἡ ἄερας ἢ νερό.
2. Σὰ βροντήση καὶ δὲ βορίση, καινούριος νότος θὰ φυσήσῃ.
3. 'Ἄς εἶν' ἡ δύση καθαρή, ἢ ἀνατολὴ ἄς ἀστράφτῃ.

β) Δοξασίες.

1. 'Αστέρι ἔπεσε, ψυχὴ ἔσβησε³.
2. Τσάκισε καρύδι, νὰ δῆς τὴ μοίρα σου.

1. γάνα εἶναι ἡ σκουριὰ τῶν ἀγάνωτων χαλκωμάτων καὶ ἡ μουντζούρα τῆς καπνιάς, ἢ ἀσβόλη· καυτρίλα καὶ κάυτρα εἶναι ἡ καρβουνιασμένη ἄκρη τοῦ τιλινοῦ χοῖου εἶναι ἰδιωματικὴ, μὰ καὶ ἀρχαία λέξη (ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἡ λέξη Χριστός, ὁ χορισμένος μὲ τὸ χρίσμα ποὺ καθιερώνει, μετάφραση τοῦ ἐβραϊκοῦ (ἀραμαϊκοῦ) *Μεσσίας*).

2. Δηλ. σύνεφα ἄσπρα, ποὺ θυμίζου ἀρνιά.

3. 'Ἄλλου ὑπάρχει ἡ δοξασία: «ἀστέρι χύθηκε (ἦ: κύλησε) σκλάβος ξεσκαβώνεται».

3. Πολλές έλιές ¹, πολλές πίκρες.
4. Μεγάλα αúτιά, πολύχρονος (σκωπτικά).
5. Χαρά στα μάτια που θά δοϋν πρωτοθερτιά την πούλια ².
6. 'Αγιάσαν τὰ νερά, πᾶν τὰ παγανά ³.

γ) 'Αλήθειες πραχτικές.

1. 'Ανταμικό ⁴ ἄρνι τὸ τρώει ὁ λύκος.
2. "Αστοχος ⁵ ὁ νοϋς, διπλὸς ὁ κόπος.
3. "Οσα φέρνει ἡ ὥρα, δὲν τὰ φέρνει ὁ χρόνος.
4. Μάθε τέχνη κι ἄσ' τηνε, κι ἂν πεινάσης, πιάσ' τηνε.
5. 'Η πεινά μάτια δὲν ἔχει κι ἂν τὰ ἔχη δὲ βλέπει.
6. Κάθε λόγος ἔχει ἀντίλογο ⁶.
7. Δούλευε ἄδικα ⁷, ἄδικα μὴν κάθεσαι.
8. Νιὸ Σάββατο, νιὸ ἀδραχτάκι ⁸.
9. Τῆς καλομοίρας τὸ παιδί τὸ πρῶτο νάν' κορίτσι.
10. Μικρὸς τόπος, μεγάλη γλῶσσα.
11. "Οποιοι ψηφᾶ τῆ νιότη του, γρήγορα τὴν χάνει.
12. Στους εικοσι γνώση, στους τριάντα γρόσι, στους σαράντα γυναίκα: εἰδεμη οὔτε γνώση, οὔτε γρόσι, οὔτε γυναίκα.
13. Τὴν ξενιτιά, τὴν ἀρφανιά, τὴν πίκρα, τὴν ἀγάπη, τὰ τέσσερα τὰ ζύγιασαν, βαρύτερα εἶν' τὰ ξένα.
14. Μιὰ τοῦ κλέφτη, δυὸ τοῦ κλέφτη, τρεῖς κι ἡ κακὴ του μοίρα.

ΜΑΘΗΜΑ 70.

Ν' ἀναπτύξης τις ἠθικὲς ἀλήθειες πὺ ἐκφράζουν τ' ἀκόλουθα γνωμικά.

1. "Οποιοι τρώει τὸ ξένο δίκιο, τρώει τὰ κρέατά του.
2. Δουλεμένα, ζηλεμένα.

1. 'Ελιές εἶναι οἱ κηλίδες στὸ δέρμα. ¹
 2. Πρωτοθερτιά εἶναι οἱ πρῶτες μέρες τοῦ Θεριστῆ ('Ιουνίου), (πρβ. πρωτομηνιά, πρωτομαγιά κτλ.). Τότε πρωτοπαρουσιάζεται στὸν οὐρανὸ, στὰ χαράματα, ἡ πούλια, ἀλλὰ μόλις τὴν ξεχωρίζουν γερά μάτια.

3. Δηλ. οἱ καλικάντζαροι. 'Η λέξη ἔρχεται ἀπὸ τὸ λατ. *raganus*, πὺ μετὸ χριστιανισμό εἶχε πάρει τὴ σημασία: ἐθνικός, εἰδωλολατρικός, ὁ κάτοικος τοῦ χωριοῦ, τοῦ υπαίθρου (λατ. *ragus*).

4. Σημαίνει: συντροφικός.

5. Εἶναι ἀπὸ τις κληρονομημένες ἀρχαῖες λέξεις, πὺ λέγεται ἀκόμη σὲ πολλὰ μέρη καὶ μετὴν ἀρχικὴ σημασία: πὺ δὲν πετυχαίνει τὸ (στόχο) σκοπὸ («ἄστοχος ὁ λόγος σου», νὰ μὴν ἐκπληρωθῆ), καὶ στὴ σημασία: ἀσυλλόγιστος, «ἄστοχος ἄνθρωπος», ὅπως καὶ στὴν παροιμία αὐτή.

6. Σημαίνει: ἀντιλογία, ἀντίρρηση: «ἔχει πάντα τὸν ἀντίλογο στὸ στόμα του».

7. Στὴ σημασία: ἀνώφελα, ἄσκοπα. «Τὸν ἀγάπη κι ἂν λευκαίνης, ἄδικα τὸν κόπο χάνεις».

8. Κατὰ λέξη σημαίνει πὺς μετὴν Σάββατο πὺ ἔρχεται πρέπει νὰ ἔχη τόσο προχωρήσει τὸ γνέσιμο, ὥστε νὰ χρειάζεται πιά νέο ἀδραχί.

3. "Οποιος σκάφτει τὸ λάκκο τοῦ ἄλλου, πέφτει ὁ ἴδιος μέσα.
4. Ἄδικομαζώματα, διαβολοσκορπίσματα.
5. Ὁ ἄνθρωπος ἀγιάζει τὸν τόπο, ὄχι ὁ τόπος τὸν ἄνθρωπο.
6. Ἡ χάρη θέλει ἀντίχαρη καὶ πάλι χάρη νά 'ναι.
7. Ἡ τιμὴ τιμὴ δὲν ἔχει καὶ χαρὰ στον πού τὴν ἔχει.
8. Ὁ ρημοσπίτης δὲν προσκυνᾷ. 9. Ἡ ἀγάπη εἶναι δανεικιά.
10. Ἡ ἀλήθεια πλέει σὰν τὸ λάδι στὸ νερό.
11. Ὅσα σκεπάζει ὁ οὐρανός, τόσα σκεπάζει ἡ μάνα.
12. Ἄπ' ὅλα τὰ μυρωδικὰ κάλλιο μυρίζει ἡ μάνα.
13. Εὐχὴ γονέων ἔπαρε¹ καὶ στὸ βουνὸ περπάτει.
14. Τ' ἀδέρφια δταν σμίγουνε, τριαντάφυλλα ἀνθισμένα.
15. Ἄν τοὺς γονεῖς σου δὲν τιμᾷς, ποιὸς θὰ τιμῆση ἐσένα;
16. Ἀρνὶ πού βλέπει ὁ Θεός, ὁ λύκος δὲν τὸ τρώει.
17. Ὁ Θεὸς ὄρφανὰ ἀφήνει, ἄμοιρα δὲν ἀφήνει.
18. Χωρὶς θέλημα Θεοῦ, οὐτὲ φύλλο ἀπὸ δέντρο.
19. Ὁ Θεὸς εἶναι ψηλά, μὰ βλέπει χαμηλά.
20. Ὁ Θεὸς ἀργεῖ μὰ δὲ λημονεῖ.
21. Μὲ τὸ Θεὸ μὴν τὰ βάνης.
22. Νὰ φοβᾶσαι ἐκείνον πού δὲ φοβᾶται τὸ Θεό.

ΜΑΘΗΜΑ 71.

α) Νὰ βρεθῆ γιὰ τὶς ἀκόλουθες παροιμιακὲς φράσεις ἀπὸ μιὰ λέξη ἰσοδύναμη. Ἡ λέξη αὐτὴ νὰ εἶναι:

1) Ρῆμα.

1. Πέρα βρέχει (αὐτός)	7. Τὰ ἔψαλε (μᾶς)
2. Τὸ παραξήλωσε	8. Ζῆ καὶ ζαίνεται ²
3. Ἔγινε καπνός	9. Βράζει μὲ τὸ ζουμί του
4. Μπῆκε στὴ μύτη (μᾶς...)	10. Βράζουν τὰ καζάνια του
5. Χώνει τὴ μύτη (παντοῦ)	11. Ἀνέβηκε ἡ χολὴ στὰ μάτια (τοῦ)
6. Κρέμασε σκουλαρίκι τὰ λόγια μου	

2) Ἐπίρρημα (ἢ ἐπιρρηματικὴ ἔκφραση).

1. Ὁ κοῦκος ἀηδόνι (κόστισε)	4. Ὡς τὸ κόκαλο (βραχίκαμε)
2. Σὰν κάλπικη δεκάρα (τὸν ξέρω)	5. Ὁ κόμπος στὸ χτένι (ἔφτασε)
3. Μιὰ χαρὰ καὶ δυὸ τρομάρες (πε-
ράσαμε)	6. Ὡς ἐδῶ καὶ μὴ παρέκει

1. Τὸ *παίγνω* ἔρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχ. *ἐπαίρω*: σηκώνω καὶ τοποθετῶ. Σὲ μερικὰ ἰδιώματα λένε ἀκόμη *παίρω* (τὸ γράφει καὶ ὁ Βηλαράς), ἐνῶ σὲ ἄλλα ἢ προσταχτικὴ ἔχει φυλάξει τὸν παλιότερο τύπο *ἐπαρε*, πού εἶχε τὸ *ε* τονισμένο. Τύπος παλιωμένος μπορεῖ ὡστόσο νὰ φυλαχτῆ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ μέτρου σὲ παροιμίες καὶ σὲ τραγούδια, καὶ σὲ τόπους πού στὴν καθημερινὴ γλώσσα ἔπαυσε νὰ λέγεται ἔτσι.

2. Τὸ ἰδιωματικὸ ρῆμα *ζαίνω* (καὶ *ζαίγνω*) ἀπὸ τὸ *ζω* - *δζαίνω*, σημαίνει μυρίζω; βρωμῶ. Λέγεται καὶ ὑβριστικά «βρωμὰ καὶ ζαίχνει». Τὸ βρισκομε καὶ στοῦ Γρουπάρη τὶς «Ἐστιάδες»: «Μιᾶς νιότης πού... ζῆ καὶ ζαίνεται μὲ τὸ σκοπὸ της».

β) Ν' αποδώσης όσο γίνεται συνοπτικώτερα τις ακόλουθες φράσεις

1. Για ψύλλου πήδημα. *μαζί είναι*
2. Νίψου κι αποφάγαμε.
3. Τῆς γούνας τὸ μανίκι.
4. Ἔχω ράμματα γιὰ τὴ γούνα σου.
5. Εἶναι τράβα με κι ἄς κλαίω.
6. Δέ χαρίζει κάστανα. *ὅλοι κουνέια*
7. Αὐτὰ εἶναι ἄλλα τῶν ἄλλω.
8. Ὅ,τι βρέξη ἄς κατεβάση.
9. Πάρ' τὸν ἔνα, χτύπα τὸν ἄλλο.
10. Μὲς στὰ ὄλα.
11. Θὰ φάη ἡ μύγα σίδερο καὶ τὸ κουνούπι ἀτσάλι.
12. Τρέχα γύρευε καὶ Νικολὸ καρτέρα.
13. Τραβᾶ τὰ μαλλιά του.
14. Ἀπὸ τὸ στόμα σου καὶ στοῦ Θεοῦ τ' αὐτί.
15. Τὸ ἔδεσε στὸ ψιλὸ μαντίλι,
16. Πῆρε ψηλὰ τὸ χερουβικό.
17. Θὰ χάση ἡ Βενετιά βελόνι.
18. Λές "Κύριε ἐλέησον,, καὶ σοῦ λέν ἐβλαστήμησες.
19. Μαζί μιλοῦν καὶ χώρια καταλαβαίνουν.
20. Τὸ ἔνα τοῦ βρωμᾶ καὶ τὸ ἄλλο τοῦ μυρίζει.

ΜΑΘΗΜΑ 72.

α) Γιὰ καθεμιά ἀπὸ τις ἀκόλουθες παροιμιακὲς φράσεις νὰ πῆς τὴ σημασία της καὶ νὰ βρῆς ἀπὸ τρεῖς ἰσοδύναμες.

1. Κάθεται σὰ σὲ βελόνια.— 2. Ἦβρε ἡ πέτρα τὴν ἀμάδα.— 3. Κατὰ φωνὴ κι ὁ Λάζαρος.

β) Γιὰ καθεμιά ἀπὸ τις ἀκόλουθες λέξεις νὰ βρῆς ἀπὸ τρεῖς παροιμιακὲς φράσεις (ἢ καὶ παροιμίες).

1. Ποτέ.— 2. Ματαιοπονεῖ.— 3. Ἐνοχίες, ἀσυναρτησίες.— 4. Ἀδύνατο.— 5. Τερατολόγος, στρεψόδικος.

Γ

ΜΑΘΗΜΑ 73.

Συχνὰ οἱ παροιμίες, καθὼς καὶ τὰ γνωμικὰ ποῦ ἐκφράζουν γενικὲς γνώμες, διατυπώνονται ἀφηρημένα: «Τὸ πονηρὸ πουλὶ πιάνεται καὶ ἀπ' τὰ δυὸ πόδια». «Τὰ πολλὰ λόγια εἶναι φτώχεια». Συνήθως ὁμως γίνεται λόγος γιὰ μιὰ περιήπτηση εἰδική, ὀρισμένη, καὶ δειχνεῖται προτίμηση γιὰ τὸ συγκεκριμένον καὶ παραστατικὸ, ὄχι σπάνια μὲ χαρακτηριστὰ ἀνεκδοτικὸ: «Ὅσο εἶχαμε καὶ τρώγαμε, "Βασίλη, κυρ Βασίλη,," καὶ τώρα ποῦ γλιτώσαμε,

1. Ἡ παροιμία αὐτὴ, παλιὰ σχετικῶς, τονίζει τὸν πλοῦτο τῆς δυνατῆς τότε θαλασσοκράτειρας ἐμπορικῆς πόλης τῆς Ἰταλίας.

“πὺ πᾶς, μωρὲ κασίδη,,». Ἦ: «Σὲ κάποιον χάριζαν γάιδαρο καὶ αὐτὸς κοιτάζε τὰ δόντια» (καὶ ὄχι λ.χ. «Χαρισμένου γάιδαρου δὲν κοιτάζουν τὰ δόντια»). Εἰδικότερα, ὡς πρὸς τὴ διατύπωση πολλὲς παροιμίες ἀποτελοῦνται ἀπὸ:

Πρόταση ἔρωτηματικῆ. «Λεῖπει ὁ Μάρτης ἀπὸ τῆ σαρακοστή;» Κάποτε μάλιστα ἔχομε ἀπάντηση «Μ’ ἀγαπᾶς;» — «Ρῶτα τὴν καρδιά σου», ἢ διάλογο «Κουμπάρε, φάγε λάχανα» — «Καλὰ εἶν’ καὶ τὰ κοψίδια».

Συχνὰ πάλι, συχνότερα στὰ γνωμικά, τὸ ρῆμα τῆς πρότασης βρίσκεται σὲ προσταχτικῆ. «Ξένου παινέψου καὶ δικοῦ παραπονέψου». Δὲν εἶναι σπάνια καὶ ἡ ἀποστροφή. Ἡ παροιμία (δηλαδὴ ἐκεῖνος πὺ τῆ λέει) ἀποτείνεται (ἀποστρέφεται, γυρίζει) στὸ δεύτερο πρόσωπο (στὸ συνομιλητή). «Ἀκάλεστος στὸ γάμο τί θέλεις;»

Νὰ βρῆς ἀπὸ δυὸ παροιμίες πὺ νὰ παρουσιάζουν. α) Ἐρωτηματικὴ πρόταση, β) Διάλογο, γ) Προσταχτικῆ, δ) Ἀποστροφή.

ΜΑΘΗΜΑ 74.

Πολλὲς παροιμίες ἔχουν ρυθμὸ, συναλλάσσονται μὲ ὀρισμένο τρόπο στὰ λόγια τους οἱ τονισμένες συλλαβὲς μὲ τὶς ἄτονες. Στὴν παροιμία λ.χ. «Ὁ τοῖχος ἔχει αὐτὰ κι ὁ λόγος μάτια» ἔχομε μιὰ ἄτονη καὶ μιὰ τονισμένη συλλαβή. «Ὁ τοῖχος ἔχει αὐ-τία κι ὁ λόγ-κος μά-τια», ἐνῶ ὅταν λέμε «Ὅποιος ἀνακατώνεται μὲ τὰ πίτουρα τὸν τρῶν οἱ κότες» λείπει ὁ ρυθμὸς, ὅπως λείπει συνήθως στὴν καθημερινὴ κουβέντα. Τὰ ἴδια μέτρα πὺ βρισκομε στὴ δημοτικὴ ποίηση τὰ ἔχομε καὶ στὶς παροιμίες. Τὸ δεκαπεντασύλλαβο λ.χ. στίχο, πὺ τὸν βρισκομε στὸ τραγούδι «Ὁ Ὀλυμπος κι ὁ Κίσαβος, τὰ δυὸ βουνά, μαλῶνουν», τὸν ἔχομε καὶ στὴν παροιμία «Γιὰ χάρη τοῦ βασιλικοῦ ποτίζεται κι ἡ γλάστρα». Τὸ μέτρο τῆς, πὺ ἀπαρτίζεται ἀπὸ δυὸ συλλαβὲς, ἄτονη καὶ τονισμένη, λέγεται ἰαμβικό, ἐνῶ ἐκεῖνο πὺ ἀπαρτίζεται ἀπὸ τονισμένη καὶ ἄτονη λέγεται τροχαϊκό. Τροχαϊκὸ ἔχομε στὴν παροιμία: «Τρέμει ἡ γῆς, ἀμ δὲ βουλάει».

Παρατήρηση. Δὲν εἶναι ἀνάγκη στὰ μέτρα αὐτὰ κάθε τονισμένη συλλαβὴ τοῦ μέτρου νὰ ἔχη καὶ λέξη τονισμένη στὴ συλλαβὴ αὐτή. Στὴν παροιμία λ.χ. μὲ τὸ βασιλικό, ὁ ἰαμβος ζεταὶ δὲν ἔχει πραγματικὰ τονισμένο τὸ αἰ τοῦ ποτίζεται. Στὸ ἰαμβικὸ μέτρο μπορεῖ νὰ τονιστῆ καὶ ἡ πρώτη συλλαβὴ τοῦ πρώτου μέτρου ἀντὶς τῆ δεύτερη: «Ὅλο τὸ βόιδι φάγαμε» ἀντὶς «ὄλο-το βόι-δι φά-γαμε». Φυσικὰ πολλὲς λέξεις μονοσύλλαβες ἢ δισύλλαβες, καθὼς τὰ ἄρθρα, προσωπικὲς ἀντωνυμίες, πολλὰ ἄκλιτα, ἄν καὶ γράφονται μὲ τόνο, δὲν τονίζονται στὴν προφορά. Οἱ λέξεις αὐτὲς λογαριάζονται στὸ μέτρο ἄτονες.

Νὰ ξαναδιαβάσῃς τὰ μαθήματα (54, 58) καὶ νὰ ξεδιαλέξῃς τὶς ἑμμετρὲς παροιμίες πὺ ἔχουν μέτρο ἰαμβικό καὶ ὅσες ἔχουν μέτρο τροχαϊκό.

ΜΑΘΗΜΑ 75.

Τὰ μέτρα πὺ ἔχουν οἱ ἑλληνικὲς παροιμίες εἶναι ἰαμβικά, μὲ τονισμένες τὶς ζυγὲς τους συλλαβὲς, καὶ τροχαϊκά, μὲ τονισμένες τὶς μονές. Κάποτε

έχομε και μέτρα σύνθετα από τὰ δυὸ αὐτά. Κατὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν συλλαβῶν πού ἔχουν συνήθως τὰ ὀνομάζομε:

A. Ἰαμβικά.

15σύλλαβο: Καινούριο κοσκινάκι μου, καὶ ποῦ νὰ σέ κρεμάσω.

8σύλλαβο: Παρηγοριά στὸν ἄρρωστο.

5σύλλαβο: Πολυτεχνίτης | κι ἐρημοσπίτης.

4σύλλαβο: Φωνὴ Θεοῦ | φωνὴ λαοῦ.

B. Τροχαϊκά.

12σύλλαβο: Κούρεψε τ' αὐγὸ καὶ πάρε τὸ μαλλί του.

8σύλλαβο: Τρέμει ἡ γῆς, ἄμ δὲ βουλάει.

7σύλλαβο: Νίψου κι ἀποφάγαμε.

6σύλλαβο: Ὅσα φέρνει ἡ ὥρα | δὲν τὰ φέρνει ὁ χρόνος.

4σύλλαβο: Κάλλιο ὕπνο | παρὰ δεῖπνο.

Γ. Ἰαμβοτροχαϊκά.

8σύλλ.+7σ.: Ἀγάπα ἡ Μάρω τὸ χορὸ, | ἦβρε κι ἄντρα χορευτή.

6σύλλ.+5σ.: Ἀγιάσαν τὰ νερά, | πᾶν τὰ παγανά.

Νὰ ξαναδιαβάσης τὰ μαθήματα (58) καὶ (62) καὶ νὰ κατατάξεις σύμφωνα μὲ τὸν παραπάνω πίνακα τὶς ἑμμετρος παροιμίες πού θὰ βρῆς.

ΜΑΘΗΜΑ 76.

Νὰ βρῆς ἀπὸ δύο παροιμίες γιὰ κάθε εἶδος ἰαμβικοῦ καὶ τροχαϊκοῦ μέτρου.

ΜΑΘΗΜΑ 77.

Ἐπάρχουν παροιμίες καὶ γνωμικά μὲ λέξεις πού δὲν τὶς συνηθίζομε ἢ πού τὶς ξέρομε μόνο ἀπὸ ἐκεῖ. Αὐτὸ γίνεται συχνὰ ἐπειδὴ ἔρχονται οἱ παροιμίες αὐτὲς ἀπὸ τόπο ὅπου συνηθίζουν λέξεις ἰδιωματικές, πού ἔμεις οἱ ἄλλοι Ἕλληνες δὲν τὶς ἔχομε. Ἔτσι λ.χ. στὴν παροιμία «ἔφαγε ὁ ἄμαρτωλὸς καὶ οἴγησε» τὸ ρῆμα *οἴγησε* (ἀρχ. *οἴγῳ*) σημαίνει ὄ,τι καὶ τὸ κοινὸ «κρυῶνω» καὶ στ' ὠραῖο κρητικὸ γνωμικὸ «Εἰς τὰ νιότα τοῦ 'ν' τὰ φρόνα; Κι εἰς τὰ φρόνα τοῦ 'ν' τὰ νιότα;», ἐκτὸς ἀπὸ τὰ *νιότα* (νιάτα), πού καὶ αὐτὸ δὲν ἀνήκει στὴν κοινὴ, εἶναι καὶ τὰ *φρόνα* (φρόνηση) ἰδιωματικὸς τύπος¹.

Μὰ στὶς παροιμίες βρισκομε κάποτε καὶ παλιωμένους λέξεις, φυλαγμένους ἀπὸ παλιότερα, πού δὲ λέγονται πιά σήμερα, τουλάχιστο στὴ σημασία πού τὶς συνηθίζομε: «Ὅλοι οἱ χοῖροι μιὰ γενιά εἶναι κι οἱ ψύλλοι μιὰ

1. Ἐπάρχουν φυσικὰ καὶ παροιμίες πού μὲ τὴ γλωσσικὴ τους μορφὴ ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ τὴν κοινὴ μας γλώσσα, ἔτσι πού νὰ μὴν τὶς καταλαβαίνομε. Τέτοιες εἶναι λ.χ. οἱ καπταδοκίκες, οἱ φαρσασιώτικες καὶ οἱ ποντιακές. Στὰ ποντιακὰ λ.χ. λένε: «Γιὰ τὸν ὀκνέαν πάντα ἔξεργος ἔν» (γιὰ τὸν τεμπέλη, τὸν ὀκνό, πάντα γιορτή εἶναι).

κουβέντα»: 'Η λέξη *κουβέντα* φύλαξε ἐδῶ σημασία παλιότερη, μεσαιωνική: συγκέντρωση, μάζωξη, συμβούλιο, ὅπως τὴ διατήρησε καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. «Πόχουν οἱ κλέφτες μάζωξη, πού 'χουν κρυφὴ κουβέντα»¹.

Στὶς ἀκόλουθες παροιμίες (καὶ γνωμικὰ) τυπώνονται μὲ πλάγια γράμματα οἱ ἀσυνήθιστες λέξεις (τύποι ἢ σημασίες), πού εἶναι παλιωμένες ἢ ἰδιωματικές. Ν' ἀντικαταστήσῃς τὶς λέξεις αὐτὲς μὲ τὶς ἀντίστοιχες κοινὲς καὶ νὰ ἐξηγήσῃς τὶς παροιμίες.

1. Κατὰ μάνα, κατὰ ^{παιτέρα} *κῦση*, τὸ παιδί κι ἡ θυγατέρα.
2. "Αλλά λένε τὸ βραδὺ κι ἄλλα λένε τὸ ^{πρωί} *πράχ*.
3. Καλὰ εἶν' τὰ κουμαρόφυλλα μὲ τὸ *σῶ* τὸ λάδι.
4. Τ' ἀπίδια μὲ παρακαλοῦν κι ἀχλάδες θέλ' νὰ φάω.
5. 'Η *γραιά* τὸν *Καλαντάση* σύκα ἐγύρευεν.
6. Κάθε τόπος καὶ *ζακόν* κάθε μαχαλὰς καὶ τάξη.
7. Στὴ χάση *πίση* ἀρμένιζε, πεντέχτη² στὸ *λιμώνα*.
8. 'Απὸ τ' 'Αι-Νικήτα *κοίτα*, ἀπ' τ' 'Αι-Γιωργιῶ *ξεκοίτα*.
9. Πραματευτὴν ἐγύρευα καὶ *κουμερκιάση* ἤβρα.
10. Τὰ *ἐχει* πᾶνε κι ἔρχονται, ἡ ἀρχοντιά ἀπομένει.
11. Πάρε τοῦ γέροντος *βουλή*, τοῦ παιδεμένου γνώση.
12. Πού τοῦ γονιοῦ του δὲ γρικᾶ *κακὸς κακοῦ* θὰ πάη.

Δ

ΜΑΘΗΜΑ 78.

'Υπάρχουν παροιμίες (γνωμικὰ, ἀποφθέγματα καὶ φράσεις παροιμιακῆς) ποὺ διατηρήθηκαν ἀπὸ τ' ἀρχαῖα χρόνια (ἢ κάποτε καὶ τὴ μεσαιωνικὴ ἐποχὴ) καὶ μοιάζουν ἴδιες οἱ ἀρχαῖες παροιμίες ἀποδομῆς στὴ νέα γλώσσα, ἐνῶ ἄλλες πάλι ἔχουν τὸ ἴδιο περίπου νόημα μ' ἐκεῖνες.

α) Δίνονται ἀρχαῖες παροιμίες νὰ βοῆς τὶς ἀντίστοιχὲς τοὺς σημερινές.

1. "Ὀνῶ τις ἔλεγε μῦθον, ὁ δὲ τὰ ὄτα ἐκίνει. *Ἡ ὠτίς ἔχει ὀργάνον*
2. Χεῖρ χεῖρα νίπτει, δάκτυλος δὲ δάκτυλον. *Ἡ χεὶρ νίπτει τὸ ἄλλο καὶ τὸ δὲ*
3. Αὐτῶ κανῶ τὰ ἐν τῶ κανῶ ἀπώλοντο.
4. 'Ο πονῶν πρὸς ἰατρὸν.
5. Πέτραν κοιλαίνει βράνις ὕδατος ἐνδελεχεῖη.
6. Οἶνος κάτοπτρον νοῦ.
7. Μία χελιδῶν ἕαρ οὐ ποιεῖ.
8. Σφαῖρα κατὰ πρανοῦς.
9. Λινοῦ πάθη ἔσχε (γιὰ πολὺπαθο).

1. 'Η λέξη ἔρχεται ἀπὸ τὸ λατ. *conventus* συνέλευση, σύνοδος (γαλλ. *couvent* μοναστήρι) λεγόταν στὸ μεσαιῶνα (*κουβέντος* καὶ) *κομβέντος*, συγκλημένος, *κόμβεντος* συνέλευση: «ἐκέλευσε κόμβεντον γενέσθαι... κελεύσας καὶ πάντας τοὺς Μανιχαίους παραγενέσθαι ἐν τῷ κομβέντῳ» (Θεοφάνης, 8 αἰ. μ.Χ.).

2. *πεντέχτη* λέγεται σὲ μερικὰ μέρη ἢ πέμπτη καὶ ἡ ἕκτη μέρα ἢ μόνο ἡ πέμπτη τοῦ μηνός.

10. Κόραξ κόρακι φιλεί και τέττιξ τέττιγι.
11. Εἰς Κρήτα κρητίζειν.
12. Ὑπέρου περιστροφή.
13. Τὰ πέρυσι αἰὲ βελτίω.
14. Οἶκος φίλος, οἶκος ἄριστος.
15. Μεταξὺ σφύρας καὶ ἄκμονος.
16. Ἐκ στόματος κόρακος ἐξελεύσεται κρά.
17. Τοῦτο τὸ ὦν ἀπ' ἐκείνου τοῦ κόρακος.
18. Οὐδεὶς ἑαυτῷ κακὰ ἐπίσταται.
19. Αἰθίοπα σμήχειν.
20. Τοξεύειν πρὸς οὐρανόν.
21. Ὁ παθῶν ἀκριβῆς ἐστὶ τῆ πείρα διδάσκαλος. *τὸ εἶδημα γίνεται μάτ*
22. Ὁ μὴ ἔχων ἐπῶλει καὶ ὁ μὴ φρονῶν ἠγόραζε.
23. Ἄλλο γλαῦξ, ἄλλο κορώνη φθέγγεται.
24. Ὁ νεβρός τὸν λέοντα.

β) Δίνονται παροιμίες σημερινές. Νὰ βρῆς ἀντίστοιχες ἀρχαῖες καὶ νὰ προσθέσῃς ὅτι σχετικὸ ἔχεις γι' αὐτές.

1. "Ὅσα δὲ φτάνει ἡ ἀλεπού τὰ κάνει κρεμαστάρια.
2. «Ἄγιε μου Γιώργη, βόθησα με». — «Κούνα κι ἐσὺ τὸ χέρι σου».
3. "Ὅποιος ἀγάλια περπατεῖ πολὺ μακριὰ πηγαίνει. *θυσία θάβεται ἐσω*
4. Νὰ χεν ἡ γῆ κρικέλι θὰ τινε σήκωνα.
5. "Ὅποιος λυπᾶται τὸ ραβδί του χάνει τὸ παιδί του.
6. Ἄλατι πάει στὴν ἀλυκὴ καὶ ξύλα πάει στὸ λόγγο.
7. Ἄν γειτονέψης μὲ κουτσὸ θὰ μάθης νὰ κουτσαίνης.
8. Σαλιάγκου σπῖτι καίγεται κι ἐκεῖνος τραγουδάει.

ΜΑΘΗΜΑ 79.

Παραθέτονται ἀρχαῖες ἢ μεταγενέστερες παροιμίες, γνωμικά, ἀποφθέγματα καὶ φράσεις παροιμιακές. Νὰ ἐξηγήσῃς δώδεκα ἀπὸ αὐτές καὶ νὰ πῆς ὅτι σχετικὸ ἔστιν νὰ ἐξῆγῃς.

"Ἀδακρὺς πόλεμος. — Ἄει γεωργὸς εἰς νέωτα πλοῦσιος. — Ἄει κολοῖδς ποτὶ κολοιδὸν ἰζάνει. — Ἄει φέρει τι Λιβύη καινὸν κακόν. — Ἀετὸς μύιας οὐ θηρεύει. — Αἱ Ἰβύκου γέρανοι (γιὰ δούς τιμωρήθησαν ἀπροσδόκητα γιὰ φταίξιμό τους). — Αἰξ τὴν μάχαιραν (γιὰ δούς ζημιώνουν τὸν ἑαυτὸ τους χωρὶς νὰ τὸ θέλουν). — Ἀκεσίας ἰάσατο (γιὰ κακὸ γιαιτρός). — Ἄκρον λάβε καὶ μέσον ἔξεις (χρησμός, γιὰ μπερδεμένα λόγια). — Ἄλλην δρῦν βαλάνιζε. — Ἀμαλθείας κέρας. — Ἄμ' ἔπος, ἄμ' ἔργον. — Ἀνάγκη οὐδὲ θεοὶ μάχονται. — Ἀνάγυρον κινεῖς (γιὰ ζημιὰ σου ἀνακινεῖς κάτι). — Ἄνεμον διώκεις. — Ἄν ἡ λεοντὴ μὴ ἐξίκηται τὴν ἀλωπεκὴν πρόσσασον. — Ἄνθρακες ὁ θησαυρός. — Ἄν μὴ παρῆ κρέας τάριχον στερκτέον. — Ἄνω ποταμῶν χωροῦσι πηγαί.

"Ἀπαγέ με εἰς τὰς λατομίας. — Ἄπας ἐχίνος τραχύς. — Ἄπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ. — Ἄπόλογος Ἄλκινού. — Ἄπὸ μηχανῆς θεός. —

Ἄπορία ψάλτου βῆξ.— Ἀργυραῖς λόγχαις μάχου καὶ πάντων κρατήσεις (χρησμός ποῦ δόθηκε σὸ Φίλιππο).— Ἀρχαιότερος Κόδρου.— Ἀσκὸν δέρις (γῆρνεῖς).— Αὐτὸς ἔφα.— Ἀφιλοχρηματία Σπάρταν ἔλοι, ἄλλο δὲ οὐδὲν (χρησμός).

Βατράχοις οἰνοχοεῖς.— Βελλεροφόντης καθ' ἑαυτοῦ γράμματα.— Βοῦν ἐπὶ γλώττης (γιὰ θωροδοκημένους (βοῦς νόμισμα ἀττικό), ποῦ δὲν μποροῦν νὰ μιλήσουν ἐλεύθερα).— Γελᾷ ὁ μωρὸς κᾶν τι μὴ γελοῖον ἦ.— Γλυκεῖ' ὁ πῶρα φύλακος ἐκλελοιπότης.— Γύγου δακτύλιος (γιὰ πολυμήχανο καὶ παυόργο).

Δικτῶ ἄνεμον θηρᾶν.— Δις πρὸς τὸν αὐτὸν αἰσχρὸν προσκρούειν λίθον.— Δρυὸς πεσοῦσης πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται.— Δυοῖν κακοῖν προκειμένον τὸ μὴ χεῖρον βέλτιστον.— Ἐαρος χρῆζει ἐπειδὴ παλαιὸν χιτῶνα ἔχει.— Εἷς ἀνὴρ, οὐδεὶς ἀνὴρ.— Εἷς τὸ δέον.— Εἷς Τροφανίου μαντεύεσθαι.— Ἐν οἴνῳ ἀλήθεια.— Ἐνεστι κᾶν μύρμηκι χολή (νὰ μὴ καταφρονῶμε τοὺς μικροῦς).— Ἐνὸς ἀτόπου δοθέντος μυρία ἔπονται.— Ἐξ οἰκείων τὰ βέλη.— Ἐξ ὄνυχος τὸν λέοντα.— Ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς.— Ἔστι δίκης ὀφθαλμὸς ὃς τὰ πάνθ' ὄρα.— Ζεῖ χύτρα, ζῆ φιλία.— Θεοῦ θέλοντος κᾶν ἐπὶ ριπὸς πλείους.— Θύραζε, Κᾶρες, οὐκέτ' Ἀνθεστήρια.— Ἰδοῦ ἡ Ρόδος, Ἰδοῦ καὶ τὸ πῆδημα.

Καθμεῖα νίκη.— Καὶ κόρχορος (ἐνα ἀγριόχορτο) ἐν λαχάνοις.— Καίρως παντὶ πράγματι.— Κακὸν ἀντὶ κακοῦ.— Κακοῦ κόρακος κακὸν ὦον.— Κατόπιν ἑορτῆς ἦκει.— Κοινὰ τὰ τῶν φίλων.— Κοσκίνῳ φέρειν ὕδωρ.— Κυάθῳ μετρεῖν θάλασσαν.— Κύκνειον ἄσμα.— Λέοντα νύσσειν.— Λέοντ' ἐπιχειρεῖν ξυρεῖν.— Λυδοὶ πονηροί, δεῦτεροι δ' Αἰγύπτιοι, τρίτοι δὲ Κᾶρες πάντων ἐξωλέστατοι.— Λυγκέως ὀξύτερον βλέπει.— Λύχον ἐν μεσημβρία ἄπτειν.

Μακάρων νῆσοι.— Μαλέαν κάμψας ἐπιλάθου τῶν οἴκαδε.— Μὴ δίκην δικάσης πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσης.— Μὴ κίνει κακὸν εὐ κείμενον.— Μὴ κίνει Καμάρινα, ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων.— Μὴ παιδὶ μάχαιραν.— Μὴ προτρεχέτω ἡ γλῶττα τοῦ νοῦ.— Μίδα πλοῦτος.— Μίδας ὄνου ὄτα.— Μωμησεταιί τις μάλλον ἢ μιμήσεται (εἶναι εὐκολώτερο νὰ κατηγόρη κανεὶς τὸ καλὸ).— Ξυγγνώμη πρωτοπεῖρω.

Ὁ Κρῆς τὸν Κρῆτα (γιὰ ὁμοιότροπους, ὁμοίους).— Οἷα κεφαλὴ καὶ ἐγκέφαλον οὐκ ἔχει.— Ὅν οὐ τύπτει λόγος, τύπτει ράβδος.— Ὅνος λύρας ἦκουε καὶ σάλπιγγος ὃς.— Ὅνου σικιά.— Ὅρνιθος γάλα ζητεῖς.— Οὐδ' Ἡρακλῆς πρὸς δύο.— Οὐδὲ τὰ τρία Στησιγόρου (γιὰ ἀπαίδευτους).— Οὐδὲν πρὸς Διόνυσον.— Οὐ παντὸς πλεῖν εἰς Κόρινθον.— Οὐ τυφλὸς ἀλλ' ἐξώρुकται.— Οὐ φροντὶς Ἴπποκλείδῃ.— Οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος.— Οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὐ, ἀλλ' ἐν τῷ εὐ τὸ πολὺ.

Πακτωλός.— Πάνθ' ὑπὸ μίαν Μύκονον.— Πάσσαλος πασσάλῳ ἐκκρούεται.— Πατρόκληος πρόφασις.— Πολλὰ πέλει μεταξύ κύλικος καὶ χεῖλος ἄκρου.— Πόλλ' οἶδ' ἀλώπηξ, ἐχίνος δὲ ἐν μέγα.— Πολλάκι τοι καὶ μωρὸς ἀνὴρ κατακαίριον εἶπε.— Πολλοὶ ἱατροὶ βασιλεῖα ἀπώλεσαν.—

Πολλοί στρατηγοὶ Ἰκαρίαν ἀπώλεσαν.— Πρὶν ἐσφάχθαι δέρεις (γέρνεις).— Πρὸς κέντρα λακτίζειν.— Ῥάβδος ἐν γωνία, ἄρα βρέχει.— Ῥαδαμάνθυος κρίσις (γιά δίκαιη κρίση).— Σαοῦλ ἐν προφήταις; (γιά ἀνάξιους).— Σαρδαναπάλου τρυφήλότερος.— Σαρδώνιος γέλως.— Τὰ ἐξ ἀμάξης.— Τίς ψέγει τὸν Ἡρακλέα.— Τὸν καπνὸν φεύγων εἰς τὸ πῦρ ἐνέπεσον.— Τρυγόνος λαλιότερος.— Φαλακρῶ κτένας δανεῖζεις.— Φρονεῖς ἀρχαϊκά.— Φύσιν πονηρὰν μεταβαλεῖν οὐ βῆδιον.— Ὠδινεν ὄρος καὶ ἔτεκε μῦν.
 Ἄκρω τῷ δακτύλῳ ἄψασθαι.— Ἀμφοῖν χεροῖν.— Ἄφ' ὕψηλοῦ.— Ἀχρι κόρου.— Γῆν καὶ οὐρανὸν κινεῖς.— Ἐκ τριχὸς κρέματαί.— Οὐδὲ γρῦ.— Πάντα λίθον κινεῖν.— Ὑπὲρ τὰ ἔσκαμμένα πηδᾶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

ΠΕΡΙΦΡΑΣΗ

Περίφραση εἶναι ἡ ἔκφραση ἀπλῆς ἔννοιαις μὲ περισσότερες λέξεις, καθὼς λ.χ. ὅταν ποῦμε ὁ Ἅγιος τῶν θαλασσιῶν ἀντὶ ὁ Αἰ-Νικόλας ἢ ὁ πατέρας τῆς λατρικῆς ἀντὶ ὁ Ἰπποκράτης. Μὲ τὴν περίφραση τοῖς μὲν μιὰ ἀπὸ τῆς χύριαις ἰδιότητες μιᾶς ἔννοιαις πρέπει ὁμοῦ νὰ γίνεταί αὐτὸ καθαρά, ὥστε νὰ πηγαίη εὐκόλα ὁ νοῦς ἀπὸ τὴν περίφραση εἰς τὴν ἔννοιαν—ἂν φυσικὰ γνωρίζωμε τὰ πράγματα—καὶ νὰ μὴ χάνη μετὰ τὴν περίφραση ἡ ἔκφραση τὴ διαύγειά της.

Μεταχειρίζομαστε τὶς περιφράσεις, προπάντων ὅταν γράφωμε, σὲ διάφορες εὐκαιρίας καὶ ἀφορμῆς. Αὐτὸ γίνεται: α) Γιὰ ν' ἀποφυγῶμε τὴν ἴδιαν λέξιν— ἰδίως ὅταν πραγματευόμαστε ἀφηρημένα θέματα καὶ προσπαθώντας νὰ ἐξηγήσωμε τὴ σκέψιν μας πρέπει νὰ ξαναγυρίσωμε εἰς τὴν ἴδιαν ἔννοιαν. Ἐτσι λ.χ. μιλώντας γιὰ τὴ μάχην τῶν Θερμοπυλῶν, γιὰ νὰ μὴν ξαναλέμε τ' ὄνομα Λεωνίδας, μπορούμε νὰ ποῦμε καὶ ὁ νικητὴς τῶν Θερμοπυλῶν, ὁ προασπιστὴς τῶν Στενῶν, ὁ ἀντίπαλος τοῦ Ξέρξη, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Τρακόσιων.

β) Γιὰ νὰ τονίσωμε μιὰ ἰδιότητα χαρακτηριστικὴ τῆς ἔννοιαις ποὺ περιφράζωμε, ἃς εἶναι καὶ ὑποδηλώνοντάς τη μόνο. Ἐτσι λ.χ. ὅταν ὀνομάζεται ἡ Παναγία (στὸ Ἐξαποστειλᾶριον τῆς γιορτῆς της) ὁ γλυκασμὸς τῶν ἀγγέλων, τῶν θλιβομένων ἢ χαρὰ ἢ ὅταν ὀνομάζεται τὸ Ἅγιον Ὄρος ἐργαστήριον πασῶν ἀρετῶν.

γ) Γιὰ νὰ ποικίλωμε καὶ νὰ στολίσωμε τὸ ὕφος παίρνοντας ἀκόμη στερεοτέρως ἔκφρασεις ποὺ συνηθίζονται: λειτουργὸς τῆς Θέμιδας γιὰ ἓνα δικαστικόν.

Ἡ περίφραση εἶναι χρήσιμο καλλιλογικὸ στοιχεῖο, ἀπαραίτητο σχεδὸν γιὰ τὸ καλὸ ὕφος. Ὅταν μιὰ περίφραση εἶναι πετυχημένη καὶ βρι-

σκεται στη θέση της, έτσι πού να τη δικαιολογή ή σειρά του λόγου, θά ἔχανε ή ἔκφραση σέ γλαφυρότητα ἂν ἔλειπε. Δέν πρέπει ὅμως να κάνωμε κατάχρηση οὔτε να μεταχειριζόμαστε χωρίς λόγο καθιερωμένες στερεότυπες περιφράσεις, μόνο και μόνο για ν' ἀποφύγωμε τήν κυριολεξία. Γράφοντας λ.χ. για ἕνα καράβι πού κινδύνευε στήν τρικυμία μπορούμε να ποῦμε πὼς «πολλές γυναίκες παρακαλοῦσαν τὸ θαλασσινὸ ἅγιο για να βοηθήση», δέν ὑπάρχει ὅμως ἀνάγκη να ποῦμε για τὸν πατέρα τῶν θεῶν «ὁ γιὸς τοῦ Κρόνου», ἐκτὸς ἂν ἔχωμε ιδιαίτερο λόγο.

Οἱ περιφράσεις δέν πολυσυνηθίζονται στή γλώσσα μας ὅσο σέ ἄλλες πιὸ καλλιεργημένες, και εἶναι λίγες ὅσες πρωτοειπώθηκαν στή νεοελληνική λογοτεχνία.

Με τήν περιφραση μοιάζει ἔξωτερικά και ὁ ὀρισμός. Με τή διαφορά ὅμως πὼς στὸν ὀρισμὸ ἔκφράζομε ὄχι μιὰ ιδιότητα παρα τὰ κύρια γνωρίσματα μιᾶς ἔννοιας, δίνομε τήν οὐσία της, ὅ,τι τή χαρακτηρίζει.

Ὡς πρὸς τήν καταγωγή τους οἱ περιφράσεις τῆς γλώσσας μας εἶναι: α) Λαϊκές' εἶναι αὐτές οἱ λιγότερες, μα και οἱ πιὸ γνωστές: «Τὸ μήνα πού δέν ἔχει Σάββατο», δηλ. ποτέ. β) Λόγιες' αὐτές εἶναι πολὺ ἀφθονώτερες, ἀλλά και συχνὰ γνωστές σέ στενοὺς μόνο κύκλους: ὁ ἐρημίτης τῆς Μυτιλήνης, για τὸ Δημ. Βερναρδάκη, πού ἀναγκάστηκε ν' ἀποτραβηχτῆ νωρίς ἀπὸ τήν πανεπιστημιακή του διδασκαλία και ν' ἀφιερωθῆ στὸ συγγραφικὸ ἔργο. γ) Ξενικές και λόγιες συγχρόνως: λειτουργὸς τῆς Θέμιδας. δ) Νεώτατες, πού μπορούν να γίνουν κάθε μέρα ἀπὸ τὸν καθένα μας, χωρίς φυσικά να εἶναι αὐτὸ ἀρκετὸς λόγος για να γίνουν κοινὸ κτῆμα.

ΜΑΘΗΜΑ 80.

Δίνονται οἱ περιφράσεις' να βρῆς τις ἀντίστοιχες λέξεις.

1. Τὸ πουλί τῆς ἀνοιξης. <i>Χελιδόνι</i>	13. Τὸ ἱερὸ φυτὸ τοῦ Ἀπόλλωνα.
2. Τὸ περιβόλι τῆς Παναγίας.	14. Τὸ ἱερὸ νησί τοῦ Ἀπόλλωνα. <i>Δ</i>
3. Ἡ Πλατυτέρα τῶν οὐρανῶν.	15. Ἡ θεὰ τῆς σοφίας. <i>Ἄθυνα</i>
4. Ὁ Ἅγιος τῶν Ζακυθηνῶν.	16. Ὁ θεὸς τοῦ ἐμπορίου.
5. Ὁ πολιοῦχος τῶν Πατριῶν.	17. Ἡ τυφλὴ θεὰ.
6. Λειτουργὸς τοῦ Ὑψίστου.	18. Οἱ νύμφες τῶν δασῶν.
7. Ὁ πρῶτος κυβερνήτης τῆς Ἐλ- <i>κ</i>	19. Οἱ κόρες τῆς Μνημοσύνης.
8. Ὁ ἱερὸς Βράχος. <i>Περὶ τῆς Ἐλ-κ</i>	20. Οἱ κατοικοὶ τοῦ Ὀλύμπου.
9. Ἡ βασίλισσα τοῦ Ἄδη. <i>Καλλιόπη</i>	21. Τὸ φτερωτὸ ἄλογο.
10. Ὁ φύλακας τοῦ Ἄδη. <i>Κυβέλης</i>	22. Ὁ καβαλάρης τοῦ Πηγάσου.
11. Τὸ σύμβολο τοῦ Δία,	23. Τὸ ἱερὸ βουνὸ τῶν Μουσῶν.
12. Τὸ σύμβολο τοῦ Ἐρμῆ. <i>βίβλος</i>	24. Ἡ κατοικία τῶν Κενταύρων. <i>Κενταύροι</i>

1. Ἦταν ἕνα ραβδί, συχνὰ με δύο φίδια μπλεγμένα γύρω του, πού τὸ βαστοῦσε ὁ Ἐρμῆς σάν ἀγγελιοφόρος και κήρυκας τοῦ Δία.

25. Η βασιλοπούλα της Σχερίας.	33. Ο τυφλός αοιδός.
26. Ο νικητής του Μινώταυρου. <i>Διούκας</i>	34. Ο τελευταίος βασιλιάς της αρχαίας Αθήνας. <i>Κέσρος</i>
27. Οι πενήντα άδερφές.	35. Ο πατέρας της Ιστορίας.
28. Η μαρτυρική προφήτισσα.	36. Ο οικιστής της Αλεξάνδρειας. <i>Αλέξανδρος</i>
29. Οι παλαιότετοι Έλληνες κα-
τοικοί της Πελοποννήσου <i>1. Δωριείς</i>	37. Τα αγία χρώματα.
30. Το νησί του Πέλοπα.	38. Ο λαός του Ισραήλ. <i>Ισραελίτες</i>
31. Ο οικιστής της παλιάς Αθήνας.	39. Η γη της επαγγελίας. <i>Γερμανία</i>
32. Ο νικητής των Λεύκτρων.	40. Οι αιώνιες μονές.

ΜΑΘΗΜΑ 81.

Για την ίδια έννοια μπορούμε να έχουμε πολλές περιφράσεις κατά τη διαφορετική ιδιότητα που θα ξεχωρίσουμε κάθε φορά. Έτσι μπορούμε να πούμε για την Αθηνά: *Η θεά της σοφίας, Η κόρη του Δία, Η πολιούχος της αρχαίας Αθήνας, Η προστάτρια του Όδυσσέα.*

Να σχηματίσες από τρεις περιφράσεις για καθένα από τις ακόλουθες λέξεις. (Να θυμηθής όμως πώς για να είναι καλή η περιφραση πρέπει να εκφράζει σωστά μια από τις κύριες ιδιότητες της έννοιας).

γεννιούμαι								
πεθαίνω								
ο Χάρος								

ΜΑΘΗΜΑ 82.

α) Οι λέξεις που τυπώνονται με πλάγια γράμματα είναι περιφράσεις ν' αντικατασταθούν με τις λέξεις που ταιριάζουν στο νόημα.

- Α) Από την «Ασάλευτη Ζωή» του Παλαμά.
- Ω μικροκάμωτη εσύ γη με την τρανή ιστορία.
- Του Θείου του Βράχου του γελαῖ ή Πεντέλη.
- Γυρίζω από τ' αγύριστο ταξίδι, από τους τόπους, π' όλο τό ξμπα ξέβρουνε και πού ποτέ τό εβγα.
- ...Προσμενα να λάμψη
- ο αρχαίος εμπρός μου ο Παρασός, με τις εννιά αδερφές.
- Της Αόβιας ψάλτρας είμαι εγώ τό πύρινο τ' ανάκρασμα.
- Ό Ρωμιούσση, ώ μάνα μου! και ώ κόρη εσύ της δημορφης,
- μείσα στίς δημορφες, μητέρας.
- Οι ελικωνόωες οι αδερφές, οι θείαινες, κι οι εννιά.
- Έγειρον ο πολυγαπημένος | τόν ύπνο τόν αξύπνητο να πικροκοιμηθή.
- Έμένα όνειρευτήκατε ύπάκοο σάμα, | σκλάβο για τό ξεφάντωμά σας;

1. Το καυχιούνταν οι ίδιοι και ήταν πραγματικά από τους πρώτους Έλληνες που είχαν έγκραστασθη στην Πελοπόννησο (πριν όμως από αυτούς κατοικούσαν εκεί άλλες φυλές). Για να το βεβαιώσουν μάλιστα έλεγαν πως ζούσαν εκεί σ' εποχή που δε γύριζε ακόμα τό φεγγάρι γύρω από τη γη, και για αυτό μάλιστα φαίνεται πως είχαν όνομασθη προσέληνοι.

Δέν είμαι εύκολοσύνηφιτη βαρκοῦλα ἐγώ, τὸν κάβο
δὲν τρέμω τῆς ψευτιάς σας.

Ζωοῦλα ἐσὺ, ποῦ σ' ἔσβησε τὸ φύσημα τοῦ Χάρου
στὴν ἀγκαλιὰ τῶν ἀπαλῶν ὀνείρων τῆς αὐγῆς.

Β) Ἀπὸ ἄλλα ποιήματα τοῦ Παλαμᾶ.

Βάννα, κοντά εἶν' ἡ θεία τοῦ Ἀπρίλη σκόλη.

Κάποτε μ' ἔφεραν τὰ κύματα παιδί
στὴ γῆ ποῦ εἶν' ἀπ' ἀνθούς κι ἀπὸ τραγοῦδια ἠλιοχυμένη,
προτοῦ νὰ τὴ χαρῶ τοῦ Κάλβου τὴν ὠδή
καὶ πρὶν τὴν ἀγαπήσω τὴ Φαρμακωμένη.

... Χρόνια περάσαν ἀπ' ὄμπρός μου, ὅμως ποτὲ
δὲ χάνω τὴ στιγμή, καθὼς μακριάθε σὲ πρωτοεῖδα,
σὸν ἀταξίδευτο ἐσὺ, τότε ποθητέ,
τοῦ Φώσκολον ἀκριβή, τοῦ Σολωμοῦ πατρίδα.

Γ) Ἀπὸ τὸ Σολωμό.

Γκαρδιακά χαροποιήθη
καὶ τοῦ Βάσιγκτον ἡ γῆ,
καὶ τὰ σίδερα ἐνθυμήθη
ποῦ τὴν ἔδεναν κι αὐτή...

Ἐλαφιάσθη τῆς Ἀγγλίας
τὸ θηρίο, καὶ σέρνει εὐθύς
κατὰ τ' ἄκρα τῆς Ρουσίας
τὰ μουγκρισματα τ'ς ὀργῆς...

Ἐψαλ' ὁ Ἄγγλος ὁ τυφλός.

Ἔτσι ὁ Ἄνθρωπος τοῦ αἰῶνος,
ὄταν ἔπαυε νὰ ζῆ,
καθὼς ἤθελεν ὁ φθόνος,
σ' ἕνα ἀγνωρίστο νησί...

Κοντά νὰ κεί στο νιόν ὄμπρός ὁ τίγρησ
τοῦ πλάγου.
Ἀπόψε ἀποκοιμήθη εἰς τὸν ἕπνο τοῦ
Χριστοῦ.

β) Κάποτε τυχαίνει καὶ ἀναφέρεται κάτι μὲ τ' ὄνομά του καὶ μαζί καὶ μὲ
μιά περιγραφή ἢ μιὰ περιγραφή τῆς ἐννοίας του.

Στ' ἀκόλουθα παραδείγματα νὰ συμπληρωθοῦν οἱ παῦλες μὲ τ' ὄνομα ποῦ
ὑποδηλώνεται μὲ τὴν περιγραφή του, τυπωμένη μὲ πλάγια γράμματα.

— , ἡ Βοσπορίτισσα, τοῦ Κωνσταντίνου ἡ κόρη (Παλαμᾶς).

Τῆς — γέρνει ἀπὸ ψηλά τὸ ἐφιάδιπλο τὸ ἀστέρι (Γρουπάρης).

Βάννα, κοντά εἶν' ἡ θεία τοῦ Ἀπρίλη σκόλη

μὲ τὸν Ὀρφέα τὸ φτερωτό, τ' — (Παλαμᾶς).

Ἦ Σπαρτιάτισσες Κόρες, τῆς θείας Ἀθήνας κορόνες,

ᾧ — ἰ, ἔφυγε, κλέφτες καὶ βάρβαροι πῆραν
τὴν ἀδερφοῦλα σας, μέναιτε πέντε... (Παλαμᾶς).

Καὶ νὰ καὶ οἱ — , στερνολεῖψανα
μιάς ἀρχοντιάς πόχει πεθάνει (Παλαμᾶς).

ΜΑΘΗΜΑ 83.

Δίνονται οἱ περιφράσεις νὰ βρῆς τις ἀντίστοιχες λέξεις.

1. Ὁ ποιητὴς τ. «Ἀσάλευτης ζωῆς».	6. Ἡ νύφη τοῦ Θερμαϊκοῦ.
2. Ὁ ποιητὴς τῆς «Λήθης».	7. Ἡ ἑλληνικὴ Βενετία.
3. Ὁ ποιητὴς τῶν «Σκαρβαβίων».	8. Ἡ ἑλληνικὴ Πομπηία.
4. Ἡ πρωτεύουσα τῆς Βόρειας Ἑλλάδος.	9. Τὸ θεϊκὸ σπαθί.
5. Τὸ φλογερό καμῖνι.	10. Ὁ ἀρχιτέκτονας τοῦ Παρθενώνα.

1. Ἡ ὀνομασία γεννήθηκε ἀπὸ τ' ὄνομα ἀρχαίας κώμης κοντὰ στὴ Σπάρτη.

11. Ἡ Ἀθήνα τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ.
12. Ὁ Πίνδαρος τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ.
13. Οἱ ἀρχιτέκτονες τῆς Ἁγία-Σοφίας? <i>Ἰεῖωρος ἢ Ἡρόδοτος</i>
14. Ἡ κοιτίδα τῶν ἐπιστημῶν.
15. Ὁ πυρφόρος ἡμίθεος.
16. Οἱ παρηγορητρες τοῦ Προμηθέα.
17. Οἱ φιδοπλόκαμες φουρτοῦνες τῆς νυχτιάς.
18. Ὁ ὕμνητής τοῦ Ἀχιλλέα.
19. Ἡ ἀποικία τῶν Φωκαέων. <i>Κόρινθος</i>
20. Ὁ Ἀφιδναῖος ποιητής.
21. Ὁ πατέρας τῆς τραγωδίας.
22. Ὁ Ἐφέσιος φιλόσοφος.
23. Ὁ σοφὸς ποῦ ἔλεγε πὼς δὲν ἤξερε τίποτε.
24. Ὁ ποιητὴς τῆς Ὁρέστειας.
25. Ὁ ὕμνητής τοῦ Κολωνοῦ.
26. Ὁ Ἰδρυτής τοῦ Ἱεροῦ Λόχου. <i>Ἰωάννης</i>
27. Ὁ Σταγίριτης φιλόσοφος. <i>Ἰωάννης</i> | 28. Ὁ βασιλικὸς μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλη. <i>Μέγας Ἀθανάσιος</i>
29. Ὁ κυνικός φιλόσοφος. <i>Προβλ. 15</i>
30. Ὁ τελευταῖος ἀρχαῖος Ἕλληνας.
31. Ὁ συγγραφέας τῶν «Νεκρικῶν Διαλόγων».
32. Ὁ συγγραφέας τῶν «Παράλληλων Βίων».
33. Ὁ ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν. <i>Ἀδελφὸς Πέτρος</i>
34. Ὁ μαθητὴς τῆς Ὑπατίας.
35. Ὁ μήνας τοῦ Ἰανουῦ.
36. Ὁ διπλοπρόσωπος θεός. <i>Ἄφροδιτος</i>
37. Ὁ μιμητὴς τοῦ Ὀμήρου. <i>Νέριον</i>
38. Ἡ αἰώνια πόλη.
39. Ὁ ἐλευθερωτὴς τῆς Ἑλβετίας.
40. Ὁ μεγάλος Κορσικανός. <i>Μάγιστρος Κωνσταντῖνος</i>
41. Ὁ νομοθέτης τῶν Ἑβραίων.
42. Ἡ βασίλισσα τοῦ Ἀδριατικοῦ.
43. Ἡ πόλη μὲ τοὺς κρεμαστοὺς κήπους.
44. Τὸ οὐράνιο βασίλειο.
45. Οἱ ἀσώματες δυνάμεις.
46. Τὰ δυὸ μάτια τῆς ἱστορίας. |
|--|---|

ΜΑΘΗΜΑ 84.

Οἱ ἀκόλουθες περιφράσεις ἔρχονται ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἢ τὴ μεσαιωνικὴ ἐποχὴ, μὲ τὴν ἴδια μορφή ἢ κάπως ἀλλαγμένες. Νὰ βρῆς τὴ λέξη ποὺ ἀντιπροσωπεύουν.

1. Ὑγρά κέλευθα.
2. Ἔρκος ὀδόντων.
3. Ὀμφαλὸς τῆς γῆς.
4. Ρόδα τῆς Πιερίας.
5. Πιερία μέλισσα.
6. Δεκάτη μοῦσα.
7. Ἡ λήμη τοῦ Πειραιῶς.
8. Ἑλλάς Ἑλλάδος.
9. Δαιμόνιον πτολίεθρον.
10. Κλεινὸν ἄστν. | 11. Ἰοστέφανον ἄστν.
12. Ἔαρ πόλεως. <i>Ἀνοιχτὸς</i>
13. Ἡ ἡμέτερα θάλασσα.
14. Ἀττικὴ μέλισσα.
15. Ἀττικὴ μοῦσα.
16. Ὁ ἀπὸ σκηνῆς φιλόσοφος.
17. Κρίθινος Δημοσθένης.
18. Μουσεῖον περιπατοῦν.
19. Βιβλιοθήκη ἔμψυχος.
20. Θεοβάνιστον ὄρος. |
|---|--|

ΜΑΘΗΜΑ 85.

Τὴν περίφραση μπορούμε νὰ τὴ λογαριάσωμε σάν εἶδος ἀντονομασία, τὸ νὰ δώσωμε δηλ. σὲ κάτι ὄνομα ἄλλο ἀπὸ τὸ συνηθισμένο. Μὲ τὴ διαφορὰ

1. Ἡ λέξη χρησιμοποιήθηκε μεταφορικὰ γιὰ νὰ δηλώσῃ τρικυμία ψυχικῆ.

πώς στην περίφραση μεταχειρίζομαστε περισσότερες λέξεις, ενώ η άntonομασία γίνεται κανονικά με μία λέξη ισοδύναμη με τη συνηθισμένη. Έτσι σε πολλά παραμύθια ονομάζεται ή χελώνα *ψωμάς*¹.

Άntonομασία μπορεί να έχουμε και για δυο πρόσωπα μαζί. Οι *πρωτόπλαστοι*, δηλ. ο Άδάμ και η Εύα.

Μερικές από τις άntonομασίες που παραθέτονται παρακάτω συνηθίζονται περισσότερο ού χαρακτήρισμοι επίθετικοί που συνοδεύουν τ' όνομα, ώστε αν άκριβολογήσωμε δέν είναι στην περίπτωση αυτή άntonομασίες.

Νά βρής τις λέξεις τις αντίστοιχες στις ακόλουθες άntonομασίες.

1. Κυρα-Μαριά.	11. Πιερίδες ² .	21. Πρωτομάρτυς.
2. Κυρα-παπαδιά.	12. Εύμενίδες.	22. Θεοφόρος ³ .
3. Κύρ Νικολός.	13. Μελησιγενής ⁴ .	23. Ίσαπόστολοι.
4. Κύρ Μέντιος.	14. Άσκραίος ⁴ .	24. Χαλκέντερος ⁵ .
5. Έξαπεδώ. <i>διαβίβω</i>	15. Σκοτεινός.	25. Άδαμάντινος.
6. Διόσκουροι.	16. Τραγικός.	26. Φιλομήλα.
7. Πηλειδής.	17. Ναζωραίος	27. Χρυσορρός ⁶ .
8. Άτρείδες.	18. Άδελφόθεος.	28. Έφτάλοφη ⁷ .
9. Λαερτιάδης.	19. Πρωτόκλητος.	29. Άσκληπιάδης.
10. Έλικωνιάδες.	20. Ταξιάρχης.	30. Ολύμπιος.

ΜΑΘΗΜΑ 86.

Συχνά μεταχειρίζομαστε μιλώντας για την Παναγία μερικά επίθετα, παραλείποντας τ' όνομά της. Μερικά από αυτά είναι άntonομασίες : *Βαγγελίστρα!*

1. Οι όροι *άntonομάζω*, *άntonομασία* είναι άρχαίοι. Ο Θουκυδίδης μās λέει (6.5) για τη Ζάγκλη στη ΒΑ Σικελία, όπου είχαν έγκατασταθή Έλληνες έποικοι, πώς ενώ πρώτα ονομαζόταν έτσι με το ντόπιο όνομα επειδή έμοιαζε με δρεπάνι, ύστερα ο Άναξίλας από το άntικρινό Ρήγιο της Ίταλίας, παλιός έποικος από τη Μεσσήνη της Μεσσηνίας, «την πόλιν αυτός ξυμείκτων άνθρώπων οικίσας Μεσσήνην από της έαυτού το άρχαιον πατριδος άνωνόμασε». Και ο Δίωνης ο Κάσσιος (55.6), μιλώντας για τον πρώτο Ρωμαίο αυτοκράτορα Αύγουστο, που έδωσε τ' όνομά του στο μήνα Αύγουστο, λέει : «Τόν μήνα *σεξτίλιον* (δηλ. τον «Έκτο») έπικαλούμενον Αύγουστον άνωνόμασε». Και το *Κρονίδης* αντί Ζεύς τ' ονόμαζαν οι άρχαίοι *άntonομασία*. Το *Κρονίδης*, δηλ. γιός του Κρόνου, το βρισκόμε συχνά στον Όμηρο : «πάτερ ημέτερε Κρονίδη».

2. Τ' όνομα έρχεται από τα Πιέρια, βουνό στα βόρεια του Όλύμπου.

3. Ονομάστηκε έτσι ο ποιητής που κατά μιá παραδοση γεννήθηκε σε μιá σπηλιά κοντά στον ποταμό Μέλητα (άρχαία ονομαστική ο *Μέλης*) της Ίωνίας.

4. Ονομάστηκε έτσι ποιητής που καταγόταν από την Άσκρα, χωριό της Βοιωτίας, κοντά στον Έλικώνα.

5. Σημαίνει : γεμάτος από το θεό, θεόπνευστος, *ένθεος*.

6. Σημαίνει : άκούρατος. Έτσι φησοονομάστηκε άρχαίος γραμματικός, συγγραφέας πολλών βιβλίων, και άργότερα ειπώθηκε και για πατέρα της έκκλησίας.

7. Ονομάστηκε έτσι πατέρας της έκκλησίας περίφημος για την εύγλωττία του.

8. Άρχικά ονομάστηκε έτσι πόλη της Ίταλίας, χτισμένη σ' έφτά λόφους.

Τὰ περισσότερα λέγονται γιὰ νὰ χαρακτηριστῆ καλύτερα : Γοργοπήκοος, ἢ γιὰ νὰ ὀριστῆ ὁ τόπος μιᾶς ἰδιαίτερης λατρείας τῆς : Χρυσοσπηλιώτισσα.

α) *Νὰ βρῆς ἐξί ἐπίθeta τῆς Παναγίας.*

β) *Στ' ἀκόλουθα παραδείγματα ν' ἀντικαταστήσης τὴν παῦλα μὲ τὴ λέξη ποῦ ἀντονομάζεται ἢ ποῦ χαρακτηρίζεται σὰ παραθετόμενα ποιήματα τοῦ Παλαμά.*

(Πρόκειται: γιὰ μερικὰ νησιὰ ἀπὸ τὰ Ἐφνάνησα).

— , χαῖρε, ὀλόανθη, — δουλεύτρα,
 ὦ Κύθηρα, ὦ Παξοί,
 κι ἐσὺ τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδιάς, ὦ — , μαγεύτρα
 καὶ — ἐσὺ ἀκουστῆ.

Χαῖρε κι ἐσὺ τῆς Ρούμελης γειτόνισσα, ὦ — ,
 τοῦ ἀρματωλοῦ φωλιά!

Ἄκομη τὴν ἥρωικὴ σου σπέρνει ἀνατριχάδα
 τοῦ ψάλτη σου ἢ λαλιὰ (Παλαμᾶς).

(Πρόκειται: γιὰ πόλεις μὲ ξεχωριστὴ ἱστορικὴ σημασία).

... ἐδῶ πατρίδες πάναγνες εἶσαστ' ἐσεῖς, τρεῖς Χῶρες!

᾿Ω πρώτη ἐσύ, — . Τοῦ βασιλιᾶ προφήτη σου
 μικρὴ εἶν' ἡ ἄρπα γιὰ νὰ εἴπῃ τῇ νέα μεγαλοσύνη
 τοῦ Σολομώντα σου ὁ ναός μὲ ἀντίκρισε, καὶ ράγισε·
 καινούρια δόξα ντύθηκαν τῆς Ἰουδαίας οἱ κρίνοι.

Κι ὕστερα ὑψώθηκα σ' ἐσένα, ὦ — , ἐφτάλοφο ὄραμα,
 κι ἔγινε φῶς τῶν οὐρανῶν τὸ θάμα τοῦ Ἰορδάνη,
 τοὺς Κωσταντίνους φώτισα, καὶ τοὺς Ἡράκλειους δόξασα,
 καὶ τρικυμίες δὲν ἔσβησαν ἐμέ, μηδὲ σουλτάνοι.

Καὶ ὕστερα, ταξιδευτῆς, ἦρθα σ' ἐσένα, ἀσύγκριτη,
 — , τῶν ὠραίων πηγῆ, τῶν ἐθνικῶν κορόνα,
 τὸν ἄγνωστο ἔφερα θεὸ καὶ ἀπόκοτος, ἀψήφησα
 τὴν πολεμόχαρη Παλλάδα μὲς στὸν Παρθενῶνα (Παλαμᾶς).

Κ Ε Φ Α Λ Λ Α Ι Ο Δ Ε Κ Α Τ Ο

Α Ρ Χ Α Ϊ Σ Μ Ο Ι

Μ Α Θ Η Μ Α 87.

Πλάι στοὺς ἰδιωτισμοὺς ποῦ ἔχει ἡ γλῶσσα μας μεταχειρίζομαστε κάποτε—μερικὲς μάλιστα φορὲς καὶ χωρὶς ἀνάγκη—ἰδιωτισμοὺς ἀπὸ τὴν παλιότερη γλῶσσα, τὴ μεσαιωνικὴ, τὴν ἀρχαία, ἀκόμη καὶ τὴν ὀμηρικὴ. Αὐτοὶ εἶναι φράσεις παροιμιακῆς ἢ ἄλλες στερεότυπες φράσεις. *Ἔτσι λ.χ. λέμε κάποτε διὰ τὰ βολέψωμε τὰ πράματα ἐκ τῶν ἐνόνητων, δηλ. πρόχειρα, μὲ τὰ βρισκούμενα, ὅπως ὅπως. Οἱ ἀρχαῖοι αὐτοὶ ἰδιωτισμοὶ ὀνομάζονται ἀ ρ χ α ῖ σ μ ο ῖ.

Ν' ἀποδώσῃς στὴ σημερινή γλῶσσα τοὺς ἀκόλουθους ἀρχαϊσμούς.

1. Ἐκ γενετῆς	11. Ἄκρον ἄωτον.
2. Ἐκ περιτροπῆς.	12. Εὐφήμει.
3. Ἐκ τοῦ μηδενός.	13. Ἐτερον ἐκάτερον.
4. Ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.	14. Ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἔστιδων.
5. Οἱ ἐν τέλει.	15. Ἐπὶ θύραις (γιὰ κίνδυνο).
6. Ἄπαξ λεγόμενον.	16. Ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ.
7. Κατ' ἀντιμωλίαν (δίκη).	17. Ὁ ἔστι μεθερμηνευόμενον.
8. Ἐξώλης καὶ προώλης.	18. Κατὰ κράτος (νικήθηκε).
9. Θεῶν ἐν γούνασι.	19. Τοὺς ἐφεστίους (του, ἔφερε).
0. Ὁ μὴ γένοιτο.	20. Ὅπερ ἔδει δεῖξαι (δ.ξ.δ.).
	21. Ἐν κρυπτῷ καὶ παραβύστῳ.

ΠΑΡΑΤΥΠΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΒΛΕΨΙΕΣ

Πρὶν μεταχειριστῆς τὸ βιβλίον παρακαλοῦμε νὰ διορθώσης
τ' ἀκόλουθα :

Σελ.	7 στίχ.	29	ἀντὶ	χοντρομπαλάς	διάβαζε	χοντρομπαλάς
>	9	> τελευταῖος	>	στρ. 22	>	στρ. 149
>	16	> 10	>	—, —, — —	>	—, —, —
>	14	> 24	>	ἐναρξῆ	>	ἐναρξῆ
>	16	> 4	>	σκάρι	>	σκαρί
>	29	> 29	>	ἓνα ρῆμα	>	ρῆμα
>	32	> 8	>	νὰ τὰ	>	νὰ
>	43	ἀρ. 35	>	δυνὸ πλευρῆς	>	τέσσαρες πλευρῆς
>	18	στ. 5-6	τῆς δευτέρας στήλης, νὰ σθησθῆ ὀλόκληρη ἡ τελευταία φράση : «Ὁ γενναῖος... ἄδοξα».			
>	54	> 34	νὰ προστεθοῦν στὸ τέλος ἀποσιωπητικὰ			
>	56	> 25	νὰ φύγη ὀλόκληρος ὁ ἀριθμὸς 33.			

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Κεφ. Α' Συνώνυμα	3
• Β' Ἀντίθετα	16
• Γ' Παράωνυμα	23
• Δ' Σημασιολογικά ζευγάρια	27
• Ε' Παρομοίωση	28
• Σ' Κυριολεξία καὶ μεταφορὰ	30
• Ζ' Ὅρισμός	36
• Η' Παροιμίες	47
• Θ' Περιφραση	69
• Ι' Ἀρχαϊσμοὶ	75

Καθε αντικειμενο του βιβλιου σφραγισμενο

Καθε αντικειμενο του βιβλιου ειναι σφραγισμενο με ειδικη σφραγιδα του Ιδρυματος

Καθε αντικειμενο του βιβλιου ειναι σφραγισμενο με ειδικη σφραγιδα του Ιδρυματος

Καθε αντικειμενο

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΝ ΤΟΥΤΟΝ ΜΕΛΛΗΝ ΜΙΚΡΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΝ
ΝΕΟΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΕΡΕΥΝΑΣ

024000020002

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1965 — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 10.000

Οκτώβριος 1965 Αντίτυπα 10000

ΤΙΜΗ ΔΡΧ.

Κεντρική πώληση: Βιβλιοπωλείο της «Εστίας» Ι.Δ. Κολλάρου και Σίας Α.
Σταδίου 38, Αθήνα.